

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 14 лістапада 1986 г. № 46 (3352) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

«...КАЛІ ЛЕНІНА Я ЧЫТАЮ»

Рэпартаж з майстэрні народнага мастака БССР Анатоля Анікейчыка мы пачнём сёння — па-за яе сценамі. Нязвычайна? Так. Але для гэтага ёсць вялікая нагода: плён шматгадовай творчай працы скульптара — помнік, прысвечаны Леніну і Рэвалюцыі, — выйшаў з майстэрні да людзей. Напярэдадні свята Кастрычніка на цэнтральнай плошчы Барысава, што на скрыжаванні з вуліцамі Інтэрнацыянальнай і Чапаева, адбылося ўрачыстае яго адкрыццё.

...Бабуля з керамічным вазончыкам у руках стаяла ля бронзавай фігуры вялікага правадыра, пляшчотна тулячы да грудзей бутоны кветак, абараняючы іх ад парываў ветру і дажджу. Да абвешчаных урачыстасцей заставалася яшчэ бадай дзве гадзіны... Ubачыўшы скульптара, яна хуценька падыйшла да яго і проста сказала:

— Дзякуй вам за прыгажосць, якую вы прынеслі ў наш горад... Мо памітаеце, я — Гардзева?

А пятнаццатай гадзіне чырвоная лёгкая стужка, што сімвалічна ахувала пастамент, затрымалася на імгненне ў паветры і павольна апусцілася на яго гранітную чырвань. З гэтай хвіліны жывыя пунсовыя гваздзікі ля падножжа стануць сімвалам шчырай любові і пашаны барысаўчан да вялікага Леніна. Іх заўтра прынясе сюды сучаснік, іх праз гады пакладзе па помніна нашчадак...

Зразумела, у дзень урачыстасцей пагутарыць з Анатолем Аляксандравічам не давялося: яго проста не адпускалі ад сябе землякі, якія закідалі скульптара пытаннямі пра яго творчыя задумы, жыццё, работу ў інстытуце, дзе ён, прафесар, загадвае кафедрай скульптуры. І так, дарэчы, бывае заўсёды, калі мастак наведваецца ў родны Барысаў...

Працяг нашай гаворкі адбыўся непасрэдна ў майстэрні, што на першым паверсе дома па вуліцы Сурганова. Тэма яе — Ленініяна, якая праходзіць праз усю творчасць Анатоля Анікейчыка.

— Чым вабіць вобраз Ільіча вас, як асобу, як скульптара? — задаю першае пытанне.

Чалавек імпульсіўны, эмацыянальны, Анікейчык тут жа ўзняўся з-за стала і, жэстыкулюючы, рушыў да мадэлі помніка. Моцныя і прыгожыя рукі скульптара нібы зноў дакрануліся да гліны.

(Заканчэнне на стар. 2).

Помнік У. І. Леніну ў Барысаве.

Фота Ул. КРУКА

ПРАЦЯГ ЗНАЁМСТВА

НАШЫ ГОСЦІ

Тры кнігі прысвяціў нашай рэспубліцы балгарскі пісьменнік Стэфан Паптанеў — эса «Беларусь — белая балада», зборнік вершаў «Бярозы, я ў вашым палоне» і паэму «Беларуская восень». Ён не раз бываў на Беларусі, ездзіў па яе гарадах і вёсках, сустракаўся з людзьмі. У кастрычніку гэтага года ён зноў наведаў Мінск. Што прывяло балгарскага сябра да нас на гэты раз?

— Я рыхтую да новага выдання кнігу «Беларусь — белая балада». У сувязі з гэтым мне трэба нешта ўдакладніць, дапрацаваць. І, канечне, трохі падыхаць родным для мяне беларускім паветрам, — гаворыць пісьменнік.

— Янія ў вас уражанні ад новых сустрэч з Беларуссю? З кім вы мелі гутаркі?

— Я меў цікавыя і карысныя сустрэчы. Некаторыя з іх пераўзышлі мае спадзяванні. Гутаркі з героямі майёй кнігі, удзельнікам абароны Брэсцкай крэпасці Алесем Махначом і Героем Савецкага Саюза Аленай Мазанік дапамаглі мне больш глыбока зразумець тое, што адбылося на беларускай зямлі ў час вайны. Прымуслі задумацца аб тым, што нам трэба рабіць, каб захаваць мір і само жыццё на планеце. Для мяне глыбей раскрыўся гуманістычны, антыфашысцкі, антываенны сэнс падвігу беларускага народа пад час мінулай вайны.

— Вы, канечне ж, мелі спатканні і са сваімі беларускімі калегамі. Як вам бачыцца наша сённяшняя літаратура?

— Хачу, калі каротка, зазначыць, што мае сябры, белару-

скія пісьменнікі плённа працуюць, яны сталі глыбей разумець і паказваць складанае жыццё свайго народа. Аб гэтым сведчаць іх творы як пра сучаснасць, так і пра вайну. Гістарызм у іх арганічна спалучаецца з сучаснасцю.

— Ваша кніга «Беларусь — белая балада» дакументальнага характару. Вы маеце вялікі вопыт работы ў гэтым жанры. Што вы думаеце пра дакументалістыку? Пытаюся, бо ў нас вядзецца многа спрэчак на гэтую тэму.

— Жанр вельмі цяжкі, але ў той жа час, на маю думку, адзін з самых сучасных. Мне здаецца, што ён падпарадкоўваецца ўсім галоўным законам мастацкай творчасці, да таго ж тут патрэбна строгае дакладнасць і адказнасць перад фактамі, таму што яны адлюстравваюць жыццё і барацьбу народа, лёс чалавека, які творыць гісторыю. У той жа час хачу падкрэсліць, што добрая і даўгавечная дакументальная літаратура павінна мець элемент пераўтварэння. Пісьменнік, у тым выпадку, калі не з'яўляецца сведкам падзей, павінен не толькі старанна вывучаць факты, але і пераўтвараць, асэнсоўваць іх з пункту гледжання сучаснасці і нават заўтрашняга дня.

Хачу дадаць, што калі я гавару пра новы час, пра стойкасць і мужнасць, то заўсёды ўяўляю Беларусь, — кажа Стэфан Паптанеў, пісьменнік, для якога дружба народаў — гэта канкрэтная справа, боца над кнігай.

А. ГАРДЗІЦКІ

На здымку: Васіль БЫКАЎ, Стэфан ПАПТАНЕЎ, Ніл ПЛЕВІЧ.

Фота Ул. КРУКА

ПРАБЛЕМЫ МЕРКАВАННІ

ШТО ГОРШ ЗА ПУСТАЗЕЛЛЕ. ФАКТ БЕЗ БЕЛЕТРЫСТЫКІ

Здавалася б, словы старшынь калгасаў з розных куткоў сялянскае нівы аб згубнасці каманднага стылю павінны прывесці ў жах усіх адміністратараў, якія стаяць над вёскай і непасрэдна ўпраўляюць сельскагаспадарчай вытворчасцю, здавалася б, самі адміністратары павінны ўжо атрымаваць меншую пайку хлеба — імі ж незадаволеныя тыя, хто робіць хлеб... Ды дзе там! Яны незалежныя, і нават, калі нехта з іх просіа шкодзіць справе, гэта яму сыходзіць з рук.

Ці мала пра гэта гаворана? І ці мала хто гаворыў?

«Бяда, а можна нават сказаць і больш рэзка, бач нашай сельскай гаспадаркі — квітнеючы і да гэтага часу фармалізм, работа «на зводку», на паперу, на рапарт, а не на ўраджай», — даводзіў у свой час у нарысе «Без белетрыстыкі» Валянцін Авецкіна.

Вядома, праблема не сёння ўзнікла, і здзіўляе адно яе неверагодная жывучасць. Прыгавдаецца пастаянны клопат КПСС аб развіцці сельскай гаспадаркі, дакументы, палажэнні, якія асуджалі камандны стыль у развіцці сельскагаспадарчай вытворчасці; яны ўсім вядомы, таму не будзем тут іх прыводзіць.

Але цяпер, калі я разважаю над гэтымі старонкамі, хочацца знайсці пачатак з'явы і прапачыць за яе развіццём, знайсці яе носьбітаў, даведацца, як рэагаваў на яе селянін — гаспадар у сваім двары і на сваім агародзе, цар зямлі...

Спраба адміністравання, у сучасным яго разуменні, з мэтай «кіравання» сялянамі была зроблена яшчэ ў мінулым стагоддзі. Вядомы земскія паставы (на колькі губерняў) сеяць жыта, скажам, не раней 15 жніўня і такія правілы, і распараджэнні начальнікаў, як забарона курцы у хваёвым лесе, страляць шчупакоў вясной, раскідваць гнезды птушак і г. д. Вядома і тое, з якім сарказмам высмейвалі Энгельс і іншыя перадавыя людзі таго часу ўсялякія рэгламентацыі, усялякія спробы шляхам рэгламентацый зверну ашчаслівіць мужыка. Нібыта і не меў ён шматгадовага вопыту ў выдзенні гаспадаркі... Куды яму! Дурыны мужык і дабраць парадку ў сваім жыцці не можа. Апека яго стала галоўным клопатам назойлівых людзей...

Наколькі яскрава, настолькі і жорстка заявіла пра сябе адміністраванне пры Аракчэеве, паведамляе нам Глеб Успенскі ў кнізе «Селянін і сялянская праца». Яно выявілася акурат у той час, калі «граф Аракчэў, не абмяжоўваючыся муштраваннем, уварваўся са сваімі рэформамі ў хлеў, стаў лезці з загадамі наконт каровы, вызначаючы час выгану і прыгону, загадваў араць так, а не іначай, — словам, дзёрзка стаў распараджацца ў саміх нетрах земляробчай творчасці, майстэрства, стаў бязлітасна парушаць пазію земляробчае працы».

Глеб Успенскі знаходзіць у араччэўшчыне на вёсцы вышэйшую абразу сялянскай душы і звязвае са святым абурэннем мужыкоў «бунт ваенных пасялян пры Аракчэеве». Адносіны з зямлёй у селяніна заўсёды былі непасрэднымі, і таму ён ніколі не цярпеў пасрэднага або ўпаўнаважаных, ахвочых павучаць яго, якой нагой лепш у баразну станавіцца. Дый, праўду сказаць, такіх памагатых у яго раней было мала.

Вяртаюся зноў да Авецкіна. У нарысе, на які мы ўжо спасылаліся, ён прыгавдае, як працаваў старэйшай сельскагаспадарчай камуны — шэсць гадоў. І за гэты час, піша, «ні-

(Заканчэнне. Пачатак у нумары за 7 лістапада г. г.)

які прыезджы прадстаўнік не асмельваўся камандаваць намі ў тым, што датычыла пытанняў нашых унутрыгаспадарчых распарадкаў, хай бы ён быў хоць наркамом земляробства або сакратаром абкома. Ніхто не змушаў нас закончыць да Першага мая веснавую сяўбу, калі мы самі лічылі, што для сяўбы позніх культур час пакуль не настаў. Ніхто не замахваўся на нашы чорныя папарты і не прымушаў займаць іх цукровым трыснягом або чумізой. Ніхто не мог забараніць нам працаваць частку лішніх, не патрэбных у гаспадарцы коней і набываць за гэтыя грошы снопавязалку або абсталяванне для млына. Бо коні ўсё-такі нашы, калгасныя, і пасевы нашы. І мы ўсе, што сабраліся ў калгасе, не дзеці, самі знаём, калі што сеяць і як яго ўбіраць.

Такія рэчы, як абавязковыя дырэктывы аб звышранняй сяўбе ў гразь альбо цыркулярныя шаблоныя аграправілы, якія атрымлівалі сілу закона і распаўсюджваліся на шэраг абласцей — зусім размаітых па глебава-кліматчных умовах, — гэта пачалося пазней, пасля суцэльнай калектывізацыі. Тады ж пачалося і кіраўніцтва калгасамі па «кампаніях»: рамонтная кампанія, пасяўная, прапалачная, уборачная, збожжанарыхтоўчая; «зяблевая» і г. д. Магчыма, што на той час, калі арганізавалі багата калгасаў і яны былі яшчэ арганізацыйна слабымі, так і трэба было — сачыць за кожным іх крокам, а для гэтага і ўвесць гадавы цыкл работ расчліняць на кампаніі. А раз кампаніі, значыць — і строгае справаздачнасць за зробленае як не кожным днём. Але з той пары ўжо няма часу мінула!

І час не ступіў больш ні ў чым земляробу. Да нашых дзён...

Калгаснік адчуў, што за яго думаюць, прымаюць рашэнні і што яму не патрэбна цяпер векавечная сялянская мудрасць — ёй грош цана. Зразумеў, што не адказвае больш за ўраджай, за зямлю, якую абрабляе, і што зямля без яго — як удова баба, усё чакае чагосьці. Селяніна ж, яго мудрасць і ласку зямлі змяняе папера...

А папера сляпяя і на месцы не бачыць, з кім і з чым мае справу, не можа паглядзець проста ў вочы Іванову, Пятрову, зразумець, што іх хвалюе, што трывожыць.

Папера сляпяя і глухая да Іванова ў полі, да Сідарава — на сенажці, таму што яна прадукт абстрагавання, які зрэшты, і адміністратар, які праводзіць кампаніі па рамонтце, па вывазцы ўгнаенняў, па баранаванні...

І вось, адчуўшы і зразумеўшы ўсё гэта, селянін душой спакая адыходзіць, аддаляецца ад зямлі.

Я адно не магу пагадзіцца з тым, што на гэты працэс рашаючым чынам паўплывала калектывізацыя, хоць той-сёй у нас часам і ківае на гэта.

Кааператыўны план Леніна па калектывізацыі сельскай гаспадаркі, распарадкаваны на аснове ідэй К. Маркса і Ф. Энгельса, адпавядаў карэнным інтарэсам перш-наперш самога сялянства. Калгасны лад у вёсцы з'явіўся адной з галоўных умоў пабудовы новага грамадства, якое мы сёння маем. Тым самым гаспадар-д-наасобнік быў выведзены з векавечнай няхваткі ў доме і галечы ды самоты ў свеце.

ПРЫСУДЖАНЫ ДЗЯРЖАЎНЫЯ ПРЭМІІ СССР

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў СССР прысудзілі Дзяржаўныя прэміі СССР 1986 года. Сярод лаўрэатаў стваральнікі тэлевізійнага мастацкага фільма «Бачкі і дзеці» вытворчасці кінастудыі «Беларусьфільм»: Грыгор'еў Яўген Аляксандравіч, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР, Нікіч-Крылічэўскі Аскар Анатольевіч — аўтары сцэнарыя, Нікіфараў

Вячаслаў Аляксандравіч, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР — рэжысёр, Суханова Настасся Аляксандраўна, Спарышкоў Уладзімір Пятровіч — апэратары, Дзямянцёў Уладзімір Андрэевіч, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР — мастак, Богін Уладзімір Георгіевіч, Самойлаў Уладзімір Якаўлевіч, народны артыст СССР — выканаўцы роляў.

АБМЕРКАВАНЫ ВАЖНЫ ДАКУМЕНТ

Адбыўся пленум праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання, удзельнікі якога абмеркавалі праект Статуту новай усеаюзнай арганізацыі — Саюза тэатральных таварыстваў СССР. Гэты дакумент прапанаваны аркамітэтам па падрыхтоўцы і правядзенні Устаноў-

чага з'езда новага творчага саюза, які мае адбыцца ў снежні.

Тэатральныя дзеячы рэспублікі ў асноўным ухвалілі праект Статуту, выказалі таксама шэраг канкрэтных прапановаў па яго ўдасканаленні.

Былі выбраны дэлегаты на

Устаноўчы з'езд Саюза тэатральных таварыстваў СССР, адзінага шматнацыянальнага творчага саюза прафесійных дзеячаў тэатральнага мастацтва.

Г. АНДРЭЙЧЫК

«...КАЛІ ЛЕНІНА Я ЧЫТАЮ»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

— Ленін?! Ды гэта канцэнтрацыя вялікага розуму, душэўнай высякароднасці! Неўтаймаваная энергія ў дасягненні мэты, мужнасць, воля! Менавіта ленынскі воблік з'яўляецца спалам усіх гэтых якасцей, эквівалентам таго ідэалу, які мы, мастакі, імкнёмся ўвасобіць у сваіх творах... Я — не адзіны, хто натхняецца менавіта гэтымі рысамі характару Уладзіміра Ільіча. І ўсё ж мы з архітэктарамі Леанідам Левіным і Юрыем Градавым, якія працавалі разам са мной над праектам помніка для горада Барысава, паспрабавалі вырашыць вобраз правадцы павойсому...

Так, у бронзавай фігуры, напоўненай унутранай страснасцю і спакойнай уздунасцю, няма ні надуманай позы, ні штучнага пафасу. Скульптар здолеў знайсці пластычна выразны жэст узятай правай рукі з распасцёртай далонню. Гэты знешне стрыманы рух — вызначальны ў раскрыцці вобраза, Ленін-прамоўца рашуча гаворыць нам: «Наша справа стаіць трывала і непераможна!». Жэст левай рукі, што напружана абаніраецца на трыбу-

ну, нібы навечна зацвердзіў: «Уся ўлада Саветамі!».

— Глобальная веліч ленынскай справы... Менавіта так я спрабаваў трактаваць вобраз правадцы, бо ён — усеабдымны, інтэрнацыянальны па сваёй сутнасці. Гэта — Ленін, які ў кастрычніку семнацатага сцярджае новае, сацыялістычнае грамадства. Я ўвёў у кампазіцыю Сцяг, што мела, для мяне асабіста, прынцыпова важнае значэнне. Ён стварае элемент сімволікі: Рэвалюцыйны Сцяг — сімвал вечнасці ленынскіх ідэй, непераможнасці Кастрычніка... Вядома, сёння цяжка знайсці штосьці прынцыпова новае ў трактоўцы вобраза Ільіча: сотні лепшых мастакоў свету звяртаюцца да яго. Аднак час патрабуе ад нашага мастацтва новага па-філасофску паглыбленага раскрыцця ленынскіх ідэй і спраў. Ці атрымалася так, як задумаў, меркаваць не мне. Але працаваў над помнікам для роднага горада з вялікім напружаннем сіл...

У майстэрні Анатоля Анікейчына захоўваецца фотаздымкі, якія зроблены больш чым дваццаць гадоў назад. Ягона леныніна пачалася менавіта тады

з помніка правадцы ў Крычаве. У бронзе ўвасобіў ён гэты вобраз для Дома літаратара і станцыі метрапалітана «Плошча Леніна» ў Мінску. Ленін, які выйшаў з-пад рэзка народнага мастака рэспублікі, стаіць на цэнтральнай плошчы Нароўлі.

— І яшчэ адна надзвычай адказная работа апошняга часу — кампазіцыя для залы пасяджэнняў Вярхоўнага Савета БССР. Тут, у гэтым скульптурным творы, я імкнуўся ашчадна перадаць дарагое кожнаму з нас аблічча Уладзіміра Ільіча. І разам з тым трэба было арганічна спалучыць партрэт, выкананы ў кованай медзі, з фонам манументальнай сцяны з чырвонага на расцяжку мармуру... Словам, вобраз генія заўсёды вымагае поўнай аддачы — духоўнай, творчай і фізічнай. Але гэта і сапраўдная радасць. Мастакоўска і чалавечая... Памятаецца радкі: «Сэнс жыцця пасягаю ўсё болей, калі Леніна я чытаю»? Так сказаў Сяргей Дзяргай, выдатны паэт, чалавек з нялёгкім лёсам. Жыццё спасцігаем і мы, мастакі, калі дакраемся да спадчыны правадцы, да яго вобліку.

...У думках развітваюся з героямі Анатоля Анікейчына, Купала і Ветховен, Пускін і Кастра, Багдановіч і Чэ Гевара, Чайкоўскі і Мацэраў, героі Вялікай Айчыннай і дзяўчына-сучасніца... І ЛЕНІН. Рабочая мадэль помніка Ільічу застаецца ў цышні майстэрні. А пяціметровая бронзавая фігура на чырвоным пастамеце ўжо не належыць скульптару і яго таварышам-архітэктарам. Помнік — уласнасць горада Барысава, уласнасць народная...

Л. КРУШЫНСКАЯ

Але — от жа! — яшчэ знаходзяцца дзівакі, якія бачаць у вясковым чалавеку пракаветную сялянскую душу, не скрозь, праўда, але дакопваюцца да яе.

«Філіп Іванавіч (Ягораў) стаў аграномам таму, што ён проста не змог бы нідзе жыць і працаваць, акрамя як на полі. Тут ён нарадзіўся, тут прайшлі яго дзіцячы і юнацкія гады... тут ён марыў, тут паставіў за мэту свайго жыцця высокі ўраджаі і дабрабыт людзей, якія працавалі на гэтай зямлі. Тут жа ён і зразумеў, што пры магутнай тэхніцы не павінна быць беспарадку на калгаснай зямлі. Зямля ніколі не даруе дрэнных адносін да яе і заўсёды ўдзячна

чых адносін. Але хібы ўпраўлення сельскай гаспадаркі пераходзяць да РАПА і не змяняецца паператворчасць...

Звернемся да аднаго з апошніх выступленняў у друку народнага акадэміка Цярэнція Сямёнавіча Мальцава. От што ён нам даводзіць:

«Тэарэтычна ведаем і філасофскія законы, і працы класікаў марксізму-ленінізму, і дакументы партыі і ўрада, а праводзіць іх на практыцы не асмелваемся — не хапае ўмельства, гнуткасці, наступальнасці, непрымірмасці да недахопаў, бачання перспектывы. Атрымліваецца, быццам разбіраць і збіраць зброю вучыцца, а карыстацца ёю, страляць з яе — не. У арміі, на-

ры ад Моталі, за гіблым балотам, якое ўжо, праўда, можна праісці пехатою.

У Тышкавічах таксама народ самавіты, але там усе чыста — сяляне, за зямлю, за двары моцна трымаюцца. І моладзь яшчэ не страціла цікаўнасці да сялянскае працы. Тышкаўцы робяць усё на калгас і на сябе, нічога не робяць на паказ або продаж. У большасці сем'яў — злагада, мір, дружба, і бацькі для многіх дзіцей з'яўляюцца прыкладам у шчасным жыцці.

Яны больш прастадушныя, у іх больш паляшускага, і ў складаных абставінах гаспадарання ім было цяжэй узбіцца на поспех. Старшыні мяняліся, справы драбнелі. Нарэшце, Мікалаю Арсенцьевічу Павельчу-

Цяпер, калі пра мотальцаў столькі ўжо сказана, вернемся зноў да зямлі, да яе ўлады над чалавекам.

Хутка два дзесяцігоддзі, як у калгасе «40 год Кастрычніка» ўкаранены гаспадарчы разлік — на ўсю глыбіню; фермы і брыгады працуюць як бы на скразным падрадзе, кожная брыгада па сутнасці — маленькі калгас.

Разам з сакратаром парткома Пятром Паўлавічам Пташыцам мы наведалі гаспадарчы двор першай брыгады і сустрэліся з механізатарамі. У шчырай размове прыняў удзел таксама брыгадзёр Іван Данілавіч Бінько, высокі і мажны, ён быў проста супрацьлегласцю сухаватаму Пташыцу.

За апошні год першая брыгада атрымала з касы калгаса 60 працэнтаў палявых. Што гэта значыць? У канцы кожнага месяца члены брыгады бралі ніштатны аванс. У другіх гаспадарках на гэтым справе і канчалася, а тут усіх чакаў асноўны разлік у канцы года — палявыя. Брыгада Бінько на гэты раз мела па 60 капеек на кожны рубель папярэдне выдзенай зарплата.

Палявыя ідуць ад зямлі, і таму зямля прыцягвае не адной прыгажосцю ніў. Складваецца комплекс гаспадарчага мыслення. І тое, пра што я тут даведаўся, было надзвычай паказальным і ўражвала.

От некалькі прыкладаў.

Першы. Рыгор Васільевіч Жыховіч, вопытны механізатар сярэдніх гадоў, выступае на сходзе брыгады і даказвае галоўнаму аграному калгаса Данілевічу, што ў брыгадзе дарэмна заняўбалі цімафеёўку. Замест яе пачалі сеяць ягу зборную, якая дае тры ўкосы. Але ж цімафеёўка з першага ўкоса часам давала больш сена, чым яга — з усіх трох. Акрамя таго, зазначыў Жыховіч, насенне траў павінна быць у запасе, каб падсваць вясной, дзе трэба.

Данілевіч прыслушаўся да крытыкі і прызнаў, што калгаснік мае рацыю; Жыховіч у сваіх заўвагах ішоў ад зямлі, якую ведаў не горш за яго, агранома.

Другі эпізод. Сакратар парткома Пташыц заўважыў аднойчы на полі нешта нядабрае. Сеялі буракі. Але машыны стаялі, а трактарысты, сабраўшыся ў гурт, адзіна перад адным размахвалі рукамі. Спрачаліся, і больш чым хто, гарачыўся, крычаў Павел Мацкевіч. Пташыц падышоў да іх — сварка сціхла, і механізатары не адразу прызналіся, што гэтак яны выхоўвалі Антона Барташа.

— Мы сеем, каб атрымаць ураджай, — тлумачыў Мацкевіч, — а ён выпіў учора і яшчэ не адышоў ад туману, не бачыць, што робіць. Распыляе гербіцыды, бачыць, а тэхніка не ў парадку. Распыляльнікі ў адным месцы льюць многа, у другім — мала. Што тут вярсець? Я спыніў работу.

Барташ стаяў, апусціўшы галаву.

Падобным чынам Павел Васільевіч Мацкевіч дзейнічаў не ўпершыню. Былі выпадкі, калі ён вяртаў з поля на машыны двор нават свайго брата Назара, які мог не дагледзець культыватар або сеялку...

Яшчэ такі эпізод. Мікалаю Глоўка, кавалер двух ордэнаў Працоўнай Славы, умела карыстаючыся бульдозерным нажом, падчысчаў і рамантаваў дарогу, якая злучала першую брыгаду з другой. Наперадзе было нейкае свята, і таму на працу трактарыста Глоўкі прыехалі паглядзець старшыня Мотальскага сельскага Савета і сакратар парткома... Яны ўхвалілі работу. Але Глоўка быў ужо на мяжы, за якой пачыналася другая брыгада, і... скончыў справу. Яго сталі прасіць, каб ён прадаў жаў далей — дарога ж адна! Не... не... не...

— Ды мне няцяжка, — тлумачыў Мікалаю Іванавіч Глоў-

ка. — Зразумейце, я зраблю, а брыгадзе ад гэтага будзе якая карысць? Амартызацыя, расход паліва абярнуцца для яе выдаткамі. У нас жа гаспадарчы разлік! Ці маю я на гэта права?..

І от што было каштоўным у душы чалавека. Ён адчуваў адказнасць, перш-наперш, перад сваімі таварышамі, сваёй брыгадай. Вынік можа паказацца спрэчным, але да такой псіхалагічнай абумоўленасці выдзеш брыгадны падрад (або паглыблены гаспадарчы разлік). Талака нешта значыць толькі тады, калі чалавек у ёй жыве калектыўным інтарэсам.

...У Моталі, дзе ўмеюць лічыць, планавалі, рабіць, як кажучы, без дурняў, натуральна яшчэ раз праявілася тэндэнцыя, калі ці не кожная развітая і паважваючая сябе гаспадарка адмаўлялася ад паслуг Сельгастэхнікі. Яна выйгравала на гэтым. І выйгравала багата. Як маральна, так і матэрыяльна. Я быў сведкам, калі ў майстэрні гэтага калгаса перабіралі да апошняй дэталі трактар, які забралі з рамонтна. Спытаўся ў механіка Валынца:

— Іван Аляксеевіч, ці загаворыць калі-небудзь сумленне ў Сельгастэхнікі?

— Не, згубілі яго там. Абы зляпіць, замазаць, пакрыць фарбай і здаць калгасу.

Аграном Данілевіч дадаў:

— Электрапрадзжвальнік выпісалі, шэсць тысяч каштуе, дык 500 рублёў узялі за тое, што з Іванава прывезлі.

Сумленне — ступень чалавечнасці ў чалавеку. Яно працягваецца ва ўчынках, дзеяннях кожнага, незалежна ад яго намеру або жадання ў нейкі канкрэтны момант. Сумленне — шосьці большае, чым жаданне, і яно правіць чалавекам на загадзя складзенай праграме, выводзячы яго на сялянскую лёсу. Для кожнага яно сваё.

Я не ведаю, наколькі будзе справядліва гаварыць пра сумленне таго або другога калектыву. У гэтым выпадку лепей карыстацца словам свядомасць. Але надараецца так, што мы вінаватыя ў страце сумлення канкрэтных людзей, групу або калектыв і не бачым таго, што практычна вызначае лінію іх паводзін, — якія стымулы, прывіліі, правы, звычкі і г. д. Характэрны выпадкі і з Сельгастэхнікай, або тым жа заводам у Драгічыне, дырэктар якога хоча, каб, вінавацічы яго, улічвалі аб'ектыўныя ўмовы, у якіх працуе калектыв. Я быў там, на заводзе. Рамонтнікі, разам з дырэктарам, наракаюць на дрэннае матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне, на прычыне якога ліхарадзіць работу. І слухна. Па гэтай жа прычыне аслабляецца вытворчая дысцыпліна...

Завод мае алібі, хоць, зразумела, не на сто працэнтаў.

А пра Сельгастэхніку ўжо колькі пісалі! Незалежна ад волі сваіх кіраўнікоў, яна ўсё ж была і застаецца нахлебнікам. З фактам трэба лічыцца. За спіной Сельгастэхнікі стаіць Міністэрства фінансаў краіны, якое, дзякуючы гэтым аб'яднанням, папаўняе дзяржаўную казну мільярдамі рублёў у год. Грашовы абарот краіне патрэбны, і тут нічога не скажаш. Але ж у даным выпадку ён у многім заснаваны на спекулятыўных папярэвых аперацыях, за якія, на добры лад, тая ж дзяржава павінна б караць. Ды не... І от з гэтых акалічнасцей вынікае сацыяльна-вытворчы механізм аб'яднання. І ён пэўным чынам уздзейнічае на людзей, якія там працуюць.

Паводле слоў Ф. Энгельса, у канчатковым выніку людзі свядома або несвядома чэрпаюць свае маральныя погляды, перакананні з практычных адносін, г. зн. з эканамічных адносін, у якіх дзейнічае вытворчасць і адбываецца абмен... Як можна характарызаваць абмен у гэтым выпадку?

Васіль ЯКОВЕНКА

ВЯСКОВЫЯ ДЫСПУТЫ

за любоў і ласку...

Гэта я чытаю аповесць «Кандыдат навук» Гаўрыла Траяпольскага... Але лагуду з душы героя раптам зняло. Чаму? Ягораў успомніў, што палі, тая самая палі, у апрацоўку якіх ён уклаў нямала і сваёй асабістай працы, неўзабаве будучы здратаваны, бо зноў пачнецца пераход да «новага» севазаварту. І ўсё гэта будзе ледзьве не дзесяты раз пры ягоным жыцці...

«Зямля не даруе. І ён, аграном, не можа дараваць за тое, што яго, зразумеўшага зямлю, на каторай ён нарадзіўся, абвінавацілі ў тым, што ён, павольна мяркуючы, пры згодзе калгаснікаў увёў кароткі севазаварт, насуперак «інструкцыі». Ён заўсёды лічыў недарэчнасцю палажэнне, калі да лозунга «Больш хлеба!» дадалася ўмова: толькі пры такім-та севазавароце, а не пры якім-небудзь другой. Ён быў перакананы, што кожны калгас, кожнае поле ў калгасе мае свае асаблівасці, якія адрозніваліся ад іншых калгасаў і іншых палёў. Зямля, насычаная незлічонай колькасцю бактэрыяў, жыве сваім жыццём. Зразумець гэтыя асаблівасці — значыць зразумець зямлю. І ён стараўся зразумець. Але яго не зразумелі, абвінавацілі ў анархізме, у парушэнні ўказанняў арганізацыі, якія стаялі вышэй, і... вызвалілі ад працы».

Ягораў, паказвае аўтар, удалося даказаць сваю правату.

Не ўсім, аднак, хто аднойчы ўступаў у барацьбу з фармалізмам і чыя правата была заднім чыслом прызнана, вярталіся ранейшыя правы і пасады. А дарма! Людзі рызыкавалі свядома, і гэта лепшыя людзі, ідэйна адданія ленынскай партыі і сацыялістычнаму грамадству — байцы, якімі павінна б ганарыцца грамадства. Сярод іх не адны аграномы або кіраўнікі гаспадарак... Калі мы хочам сапраўднай барацьбы з фармалізмам, паператворчасцю і казёнчычнай, ад чаго надта ж церпіць Сялянскі Акіян, імёны такіх людзей варта было б заносіць на Дошку гонару. Слава ім! Партыя ж патрабуе паставіць справу так, каб ва ўсёй плённасці, сіле і прыгажосці раскрываліся ініцыятывы і творчасць працоўных. Дык без гэтага нельга. Гонар грамадства таго патрабуе. Урэшце, узяты курс на перабудову гаспадар-

прыклад, такое немагчыма. Марксісцка-ленінскую тэорыю — гэту ідэалагічную наступальную зброю — самі заснавальнікі марксізму-ленінізму называлі не чым іншым, як кіраўніцтвам да дзеяння. І трэба ўмела і настойліва прымяняць яе і скіроўваць на дасягненне мэт, якія ставіць перад намі партыя».

ЧЫМ ТРЫМАЕЦЦА ВЕСКА!

Моталь! Хто не ведае гэтага сяла ў Іванаўскім раёне?

Моталь — нават мястэчка, на паўтары тысячы двароў, і двары тут вельмі шчыльна пасаджаныя. Калісьці ў мотальцаў было вельмі мала зямлі, і яны ставілі хату пры хаце. Многія хаты стаяць так і цяпер: нельга пальца прасунуць між імі.

У Моталі жылі працалюбівыя людзі: майстры, шаўцы, краўцы, ткачы, цесляры, сяляне і проста выдумшчыкі. Дружна жылі. І дружна жыць. Нейкай нябачнай, але рэальнай повяззю яны павязаны паміж сабою. І ў гэтым у мотальцаў шмат агульнага з жыхарамі Турава і Давыд-Гарадка. Тут людзей не меншае, а наадварот прырастае, бо нараджаюцца малыя, і моладзь не спяшаецца адыхаць, у свет кануць, — ценіць свой родны куток. Сярод працоўных на полі, у майстэрнях, на фермах багата юнакоў і дзяўчат. Калгас нават не ў стане ўсіх забяспечыць работай, хоць і адкрыў сваё вытворчае прадпрыемства — станцыю тэхнічнага абслугоўвання легкавых аўтамабіляў, паслугамі якой карыстаюцца не адны калгаснікі — многія аўтаматыры бліжэйшых раёнаў. А яшчэ ёсць цэх прыкладнога мастацтва: жанкі ткуць прыгожыя ручнікі і поцілкі.

Пра гаспадарчую рупнасць мотальцаў гаворыць як двухмільённы чысты прыбытак, так і рэнтабельнасць гаспадаркі — 51,4 працэнта, гэта значыць, сваю глебу сялянскую тут урабілі і выштукавалі так, што кідаеш у яе рубель, а яна табе вяртае 151 капейку з гакам. Гэта рэдкая шчодрасць зямлі, як мовяць, талан яе.

Моталь — гэта казка, як і Мышкавічы ў «Рассвецце», але казка своеасаблівая, бо тут другі тып людзей, дакладней, людзі такія ж, але ў іх інкшы сацыяльна-псіхалагічны малянак душы. Яны нават рэдка адрозніваюцца ад жыхароў вёскі Тышкавічы, а тая ляжыць усяго за тры кіламет-

ку ўдалося выправіць становішча. Ён, можна сказаць, зразумеў, на што здольна зямля ў ваколіцах Тышкавіч, і павярнуў спецыялізацыю гаспадаркі на вырошчванне траў, на адкорм жывёлы. Атрыманы прыбытак узяў дух людзей.

У Моталі — больш спрактыкаваны народ. Ён умее лічыць усё да тонкасцей і праманікі не дасць нідзе — ні ў земляробстве, ні ў гаспадарчай камерцыі.

Раней у пасёлку, па ўсіх вуліцах, праз дом, праз два выраблялі авечыя шкуркі і шлі выдатныя, вабяныя, ну проста шыкоўныя, а галоўнае — цёплыя кажухі. Багата іх нарабілі, не толькі для сябе. Прадалі... Слава мотальскіх шаўцоў разам з кажухамі пайшла далёка-далёка, ажно цыганы зацікавіліся іх шавецкім спрытам...

А яшчэ ў тутэйшых жыхароў была такая прыхамаць: любілі яны коней.

Коні вадзіліся ў дварах амаль як каровы. І той, хто меў каня, лічыў, што яму не трэба і аўтамабіля, — куды завядзіць, можна і на кані паехаць. Абыходзіліся і без міні-трактара, хоць у таго і больш конскіх сіл... Хапала адной. Але Моталь тады быў яшчэ гарадскім пасёлкам, і кагосьці там з раённых кіраўнікоў моцна б'янтэжыла, што жыхары пасёлка на конях ездзіць, а не на аўтамабілях, як належыць ездзіць чынным гараджанам. І рашыла начальства адлучыць мотальцаў ад аброці, а прывучыць да руля. Якім чынам? Адабралі ад Моталі статус гарадскога пасёлка, назвалі вёскай, а на вёску ўжо распаўсюджваецца калгасны статус, якім не прадугледжана, каб калгаснік меў у сваім двары конскую сілу. Лепей без яе... І пачалі тады мотальцы набываць аўтамабілі і нават пабудавалі сваю тэхнічную станцыю, каб даглядаць іх любасна, не горш, чым коней.

Праўда, коней забылі, а былое гарадское званне ўжо чамусь не вяртаюць мястэчку. Забыліся, пэўна. Хай сабе. Ім цяпер не так і карціць, хоць усё-такі падумаць, дык шкада коней. Конь для селяніна — вялікі памочнік, і — жывая істота, што ні кажы...

Багатая мотальская гісторыя, дарэчы, хораша раскрыта ў музеі народнай славы. Цяпер стаяць новы будынак музея. Нядаўна пабудавана балыніца, Задуманы санаторый. І ўсё гэта — на калгасную капейку.

БАГАЦЦІ КУЛЬТУРЫ — НАРОДНЫ ЗДАБЫТАК

Скарбніцай неўміручых твораў чалавечага генія з'яўляецца многанациянальная айчынная культура. Увабраўшы духоўныя багацці розных эпох і народаў, яна стала сапраўды унікальнай з'явай — мастацкім увасабленнем ідэалаў гуманізму, добра, справядлівасці, каштоўным сплавам таленту і працы.

Сёння гэты неацэнны здабытак належыць усім савецкім людзям. Захаваць і прымножыць яго, зрабіць важным інструментам грамадзянскага і патрыятычнага выхавання, далучэння працоўных да творчай стваральнай дзейнасці заклікан Савецкай фонд культуры. Яго ўстаноўчая канферэнцыя адбылася 12 лістапада ў Маскве, у Калоннай зале Дома саюзаў.

У прэзідыуме — таварышы **Дзмітраў П. Н., Ельцын Б. М., Дабрынін А. Ф., Зімянін М. В.,** загадчыкі аддзелаў ЦК КПСС **Ю. П. Воранаў, Ю. А. Скліраў,** сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР **Т. М. Ментэшвілі,** прадстаўнікі партыйных, савецкіх, грамадскіх арганізацый, працоўных калектываў, дзеячы культуры і навукі.

З дакладам аб задачах і асноўных напрамках дзейнасці Савецкага фонду культуры выступіў старшыня аргкамітэта Фонду кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР **П. Н. Дзмітраў.**

Устаноўчая канферэнцыя Савецкага фонду культуры, сказаў ён, сабралася ў дні, калі савецкі народ, усё прагрэсіўнае чалавецтва адзначылі 69-ю гадавіну Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Яе святкаванне стала новым яркім пацвярджэннем велізарнага рэвалюцыйнага патэнцыялу савецкага грамадства, які знаходзіць сваё ўвасабленне ў творчай энергіі мас, што ажыццяўляюць рашэнні красавіцкага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС, праграмы ўстаноўкі XXVII з'езда партыі. Перабудова, якая разгарнулася ў нашай краіне, — гэта працяг справы Кастрычніка. Увесь патэнцыял сацыялізму партыя накіроўвае на паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця.

Чалавечы фактар — галоўная сіла паскарэння. Стварэнне Савецкага фонду культуры — гэта звяно ў сістэме кардынальных мер, закліканых стмуляваць творчую ініцыятыву мас.

Партыя сёння вылучае на прырэдні план моцную сацыяльную палітыку, якая ахоплівае ўсю прастору жыцця чалавека — ад умоў яго працы і быту, здароўя і адпачынку да сацыяльна-класавых і нацыянальных адносін. Важнейшай састанай часткай гэтай палітыкі з'яўляецца павышэнне сацыяльнай ролі культуры ў камуністычным будаўніцтве.

За апошні час прынята рад буйных мер, па карэннаму палепшэнню ўсёй сістэмы адукацыі, развіццю тэхнічнай творчасці, прыродазнаўчых і грамадскіх навук, умацаванню матэрыяльнай базы культуры і спорту. Толькі ў дванаццаці гады пляніравана будзе пабудавана 511 раённых дамоў культуры і больш як 5,5 тысячы клубаў. На гэтыя мэты выдзяляецца 4,2 мільярда рублёў. Да 2000 года трэба будзе стварыць у гарадах 900 цэнтраў адпачынку — самастойных гаспадарча-разліковых комплексных устаноў, прывясці ва ўзровень парадка добраўпарадкаваць, а пры неабходнасці і рэканструяваць наяўныя будынкі тэатраў, выставачных і канцэртных залы, клубы і дамы культуры, паркі ў адпаведнасці з сучаснымі патрабаваннямі. На гэтыя мэты выдзяляецца каля 10 мільярдаў рублёў. Але трэба мець на ўвазе, што многія

гады на мэты культурнага будаўніцтва выдзялялася недастаткова сродкаў. Панаваў так званы астатковы прынцып, і цяпер пераадолець гэты прынцып не так проста.

Фонд культуры нараджаецца на пераломным этапе, у якасці новай палітычнай атмасферы. Ён — дзецішча курсу партыі на паскарэнне нашага руху ва ўсіх сферах грамадскага развіцця. І ўсёй сваёй дзейнасцю павінен усталяваць гэту атмасферу, знаходзіць свае падыходы, свае спецыфічныя формы і метады работы, каб усё больш актыўна ўключыць шырокія масы ў разгорнутую барацьбу за гэту паскарэнне, рабіць іх сапраўднымі сябрамі навукі і культуры.

Адна з галоўных задач ствараемага Савецкага фонду культуры — садзейнічаць больш поўнаму і глыбокаму асваенню працоўнымі багаццям айчынай і сусветнай культуры, эстэтычнаму, патрыятычнаму і інтэрнацыянальнаму выхаванню савецкіх людзей, фарміраванню пачуцця высокай грамадзянскай адказнасці за прынажэнне агульнанацыянальнага культурнага здабытку, духоўнага патэнцыялу нашага народа.

Рост культурнага ўзроўню шырокіх мас працоўных цяпер аб'ектыўна дыктуецца неабходнасцю глыбокіх пераменаў змесце і характары працы, яго насычанасцю складанай сучаснай тэхнікай, умацненнем працэса сцірання істотных сацыяльна-эканамічных і культурна-бытавых адрозненняў паміж горадам і вёскай. Гаворачы аб паскарэнні сацыяльнага развіцця, трэба ясна разумець, што яно павінна пачынацца са змянення псіхалогіі чалавека, з ломкі перашиківаючых гэтаму паскарэнню прывычак, поглядаў. Барацьба са спажывецкімі адносінамі да жыцця, з п'янствам, недысцыплінаванасцю, неарганізаванасцю і іншымі негатывымі з'явамі — гэта важнейшыя фактары і эканамічнага, і сацыяльнага развіцця савецкага грамадства. Сёння, калі мільёны савецкіх людзей робяць свядомы выбар на карысць здаровага ўкладу жыцця, надзвычай важна павысіць ролю ўстаноў культуры ў стварэнні ўмоў для арганізацыі змястоўнага адпачынку насельніцтва, фарміравання здаровага маральнага клімату, усталявання новых савецкіх традыцый.

Беражлівыя адносіны да гістарычнай памяці народа сёння праяўляюцца ў многім і перш за ўсё ў аднаўленча-рэстаўрацыйнай рабоце. Можна сказаць, што савецкі народ эдзейснаму падзвігу, адраджэнню разбураных фашысцкімі ордэмамі помнікі гісторыі і культуры пад Ленінградам.

Многа працы ўкладзена ў аднаўленне цэнтраў так званых Залатога кальца, гістарычных помнікаў Украіны, Сярэдняй Азіі, Грузіі, Прыбалтыкі і іншых рэгіёнаў і рэспублік.

У нашай краіне — 250 тысяч помнікаў гісторыі, археалогіі, горадабудаўніцтва і архітэктуры, манументальнага мастацтва, з якіх 190 тысяч узятых на ўлік і ахоўваюцца законам. Вялікія багацці музейных фондаў, дзяржаўных архіваў, бібліятэк. Трэба быць уздзячным тым, хто ўзімае голас у абарону архітэктурных, гістарычных, культурных рэліквій, хто не мірыцца з абуральнай безадказнасцю пры рэканструкцыі старых гарадоў, вуліц і плошчаў. Грамадскасць зусім абгрунтавана б'е трыугоў аб такіх вядомых помніках, як Кіжы, Салавецкі манастыр і іншыя. Велізарныя работы чакваюцца па рэстаўрацыі. Напрыклад, з 750 помнікаў Яраслаўскай вобласці больш за паловіну маюць патрэбу ў аднаўлен-

ні. Іменна ў гэтым трэба бачыць адзін з напрамкаў дзейнасці Фонду.

Усё вышэй узнімаецца хваля патрыятычных пачынанняў савецкіх людзей. У дакладзе былі названы імёны тых, хто падтрымліваў ідэю стварэння Фонду. Былі названы таксама імёны тых, хто праявіў высакароднасць і шчодрасць сэрца, перадаў свае калекцыі ў музеі краіны. Сярод іх В. А. Аляксандраў, Н. Н. Сушкіна, Ф. Е. Вішнеўскі, І. С. Зільберштэйн, Е. В. Паласатава, Л. Ф. Ільчоў, А. Я. Абрамян і многія іншыя. Наша дзяржава атрымлівае ў дар мастацкія каштоўнасці і з-за рубяжа — ад Надзеі Лежэ, С. М. Рэрыха, Ф. Ф. Шаляпіна, А. Хамера і іншых. Усё гэта ўмацоўвае наш агульны культурны патэнцыял.

Савецкая культура заўсёды была і з'яўляецца глыбока дэмакратычнай і па свайму зместу, і па формах сваіх сувязей з масамі. Асваенне імі духоўных багаццяў сацыялістычнай культуры стала адным з важнейшых фактараў станаўлення савецкага народа як якасна новай сацыяльна-гістарычнай супольнасці людзей, усталяванне ў свядомасці мас прынцыпаў калектывізму, сацыялістычнага інтэрнацыяналізму.

Важнай сферай дзейнасці Фонду прамоўца назваў садзейнічанне ўзаемаўзбагачэнню нацыянальных культур, зацвярджэнню інтэрнацыяналізму ў духоўным жыцці, умацаванню брацкай дружбы народаў СССР, ідэйна-палітычнага адзінства савецкага грамадства.

Паспяхова дзейнасці Фонду будзе спрыяць яркая, даходлівая, пераканаўчая прапаганда, закліканая растлумачыць яго мэты, задачы, яго патрыятычную місію. Асабліва адказнасць кладзецца на друкаваны орган Савецкага фонду культуры — часопіс «Наследдзе».

Далей дакладчык спыніўся на структуры Фонду, які будзе дзейнічаць як самакіруюмы орган. Стварэнне Савецкага фонду культуры адкрывае новыя шляхі для абгагачэння плённых культурных сувязей з сацыялістычнымі краінамі, развіцця міжнароднай культурнай дзейнасці, прамых кантактаў з зарубежнымі грамадскімі арганізацыямі, прадстаўнікамі навуковай, творчай інтэлігенцыі. Культурная палітыка, накіраваная на захаванне і помнажэнне нашага духоўнага здабытку, не можа не спалучацца з барацьбай за мір і бяспеку народаў.

Пазіцыя Савецкага Саюза па ключавых пытаннях ліквідацыі ядзерных узбраенняў, умацавання міру і міжнароднай бяспекі, выкладзеная М. С. Гарбачовым на сустрэчы ў Рэйк'явіку, яшчэ раз пераканаўча паказала паслядоўнасць і канструктыўнасць савецкай знешняй палітыкі, якая выражае спадзяванні людзей добрай волі, адпавядае карэнным інтарэсам усіх народаў. Цяжка пераацэніць ролю дзеячаў культуры ў барацьбе за мір, за стварэнне здаровай духоўнай атмасферы ў сучасным свеце. Сёння як ніколі неабходна актыўнае процідзеянне тым духоўным стандартам, якія насаджае сучасны імперыялізм.

Мы аптымістычна глядзім у будучыню, заявіў прамоўца, пад уздзеяннем прыкладу Савецкага Саюза змяняецца міжнародная атмасфера. Ленінская партыя і ў далейшым будзе весці паслядоўную барацьбу за ўсталяванне новага палітычнага мыслення ў міжнародных адносінах. Знешнепалітычныя ініцыятывы Савецкага Саюза аказваюць усё больш глыбокае ўздзеянне на міжнародную грамадскасць. Стварэн-

не Савецкага фонду культуры адкрывае магчымасці для ўзмацнення дзейнасці, накіраванай на ўстанаўленне атмасферы давер'я і ўзаемаразумення паміж народамі, расшырэння супрацоўніцтва ў імя міру і прагрэсу.

У заключэнне прамоўца выказаў упэўненасць у тым, што стварэнне Савецкага фонду культуры будзе садзейнічаць ажыццяўленню рашэння XXVII з'езда КПСС.

З дакладам аб праекце Статута Савецкага фонду культуры выступіў міністр культуры СССР **В. Г. Захараў.**

Широкае абмеркаванне праекта Статута, сказаў ён, стала вельмі важнай і, відавочна, самай масавай формай падрыхтоўкі да ўтварэння новай арганізацыі. Зацікаўленая размова аб мэтах і задачах Фонду прайшла на сходах грамадскасці, на старонках газет, у перадачах радыё і тэлебачання па ўсёй краіне. Толькі ў адрас аргкамітэта, у рэдакцыі газет і цэнтральных ведамстваў паступіла больш як 1,5 тысячы лістоў з заўвагамі і прапановамі асобных грамадзян па праекту Статута і будучай дзейнасці Фонду. Асноўныя палажэнні праекта атрымалі паўсюднае адабрэнне. Стварэнне такога грамадскага фарміравання, як Фонд, савецкія людзі ўспрымаюць як важнае праяўленне неаслабных клопатаў партыі і дзяржавы аб захаванні і прынажэнні духоўных каштоўнасцей народа, аб далейшым росквіце сацыялістычнай культуры.

Даная рэдакцыя праекта Статута, працягваю дакладчык, прапануе і асноўныя формы міжнароднай дзейнасці Фонду — супрацоўніцтва з ЮНЕСКА, міжнароднымі няўрадавымі арганізацыямі, зарубежнымі аналагічнымі фондамі, грамадскімі арганізацыямі і асобнымі грамадзянамі.

Ідэя актыўнага далучэння працоўных да культурнага будаўніцтва, выкарыстання іх творчых намаганняў і матэрыяльных магчымасцей у інтарэсах прынажэння багацця грамадства нарадзілася не раптам, сказаў, адкрываючы спрэчку, прэзідэнт Акадэміі мастацтваў СССР **Б. С. Угараў.** Яна была ў многім падрыхтавана жыватворнай атмасферай пераменаў, выкліканай рашэннямі партыі, дзе асабае пануючае месца адводзіцца ўзмацненню ролі чалавечага фактара, развіццю творчай ініцыятывы і самадзейнасці самых шырокіх мас. У аснове Фонду ляжыць думка аб магчымасці прамога садзейнічання грамадзян ажыццяўленню канкрэтных мэт культурнага будаўніцтва.

Садзейнічаць далейшаму развіццю мастацкай культуры, больш поўнаму задавальненню духоўных запатрабаванняў працоўных — такія найбольш важныя задачы, якія ў першую чаргу трэба будзе вырашаць новай грамадскай арганізацыяй. Аб гэтым гаварылі старшыня праўлення Украінскага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры **П. Т. Трынько,** дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **А. І. Ульяноў.**

Значэнне Фонду не можа быць не інтэрнацыянальным, падкрэсліла старшыня прэзідыума Тэатральнага таварыства Узбекскай ССР народная артыстка СССР **Б. Р. Карыева.** Чалавек з нараджэння атрымлівае ў спадчыну два неацэнныя дары — любоў маці і культуру папярэдніх пакаленняў. Любоў маці застаецца з намі, пакуль мы жывём. І пласт культуры, які мы застаём пры нараджэнні, патрабуе ад нас такіх жа трапяткіх адносін, як адносіны да маці, якая

дала нам жыццё. Наша новае дзецішча, сказаў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР **Р. І. Раждзественкі,** мы павінны напоўніць рэальнай справай.

У спрэчках выступілі таксама акадэмік **Б. А. Рыбакоў,** пісьменнік **Ю. М. Марцінківічус,** лётчык-касманаўт СССР **У. В. Аксёнаў,** народны мастак СССР **І. С. Глазуноў** і іншыя. Рад канкрэтных прапаноў, накіраваных на расшырэнне сферы дзейнасці Фонду культуры, выказалі акадэмік **Д. С. Ліхачоў,** сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў РСФСР **А. Г. Алексін.**

Аб лёсе прыватных калекцый раскажаў доктар мастацтвазнаўства **І. С. Зільберштэйн.** Важным і своечасовым, на думку прамоўцы, было рашэнне аб стварэнні ў Маскве музея асабістых калекцый, прынятае ў пачатку гэтага года. Аднаму новаму сховішчу да гэтага часу не прадастаўлена памяшканне. А гэты ж дом мог бы прыняць калекцыянераў, і кожны з іх быў бы шчаслівым, што яго збор як адзінае цэлае служыць мільёнам людзей. Аб ролі Фонду, які дапаможа зрабіць больш даступнымі для шырокіх колаў насельніцтва каштоўнейшыя дакументы гісторыі, аб далучэнні шырокіх мас да нацыянальных мастацкіх багаццяў, аб выхаванні актыўнай грамадзянскай пазіцыі ў справе захавання скарбаў гісторыі гаварылі начальнік Галоўархіва СССР **Ф. М. Ваганнаў,** прафесар Інстытута грузінскай літаратуры імя Ш. Руставелі **Т. П. Буачыдзе,** намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета Эстонскай ССР **М. Г. Леаск.**

Людзі праяўляюць гатоўнасць да грамадска карыснай дзейнасці, і новая арганізацыя дае магчымасць накіраваць яе ў патрэбным напрамку. Трэба зрабіць усё, падкрэсліў Старшыня Вярхоўнага Савета Малдаўскай ССР **І. К. Чэбан,** каб Фонд стаў штабам па-сапраўднаму моцным, багатым, з добрай матэрыяльнай базай, са шматлікім атрадам спецыялістаў — энергічных, творчых і таленавітых. Змест тэрміну «экалогія культуры» раскрыў член-карэспандэнт АН СССР **В. Л. Янін.** Аб тым, як адраджаецца скарбніца нацыянальнай культуры, якой яна будзе пасля рэстаўрацыі, раскажаў дырэктар сусветна вядомай «Траццякоўкі» **Ю. К. Каралёў.**

Стварэнне Фонду павышае адказнасць кожнага чалавека за захаванне і помнажэнне культурных багаццяў, заявіў брыгадзір ленінградскага машынабудаўнічага аб'яднання «Электрасіла» імя С. М. Кірава, член мастацкага савета Тэатра імя А. С. Пушкіна **Ю. К. Сідараў.**

Апладысментамі сустрэлі дэлегаты канферэнцыі паведанне старшыні праўлення Саюза журналістаў Кіргізіі **Т. Ішэмакулава** аб тым, што ўсе лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі Кіргіскай ССР імя Тактагула ў галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры, удастоеныя гэтага звання напярэдадні 69-й гадавіны Вялікай Кастрычніка, свае грашовыя ўзнагароджанні пералічылі ў распараджэнне Фонду культуры.

Адбыліся выбары кіруючых органаў Савецкага фонду культуры.

Старшыня праўлення выбран акадэмік **Д. С. Ліхачоў.** Старшыня савета заснавальнікаў — генеральны дырэктар Усесаюзнага музейнага аб'яднання «Дзяржаўная Траццякоўская галерэя» **Ю. К. Каралёў,** Старшыня рэвізійнай камісіі — дырэктар Усерасійскага музея дэкаратыва-прыкладнага і народнага мастацтва **В. А. Гуляеў.** ТАСС

Я СПЕЦЫЯЛЬНА не спяшаўся пісаць гэты артыкул, каб не быць залішне суб'ектыўным. Хацеў пачуць думкі іншых людзей, нават далёкіх ад літаратуры. І трэба сказаць, што не быў асабліва здзіўлены, калі думкі нашы ў многім супадлі.

Пачну з галоўнага. Пасля XXVII з'езду нашай партыі мы многа спрачаемся, крытыкуем сябе і іншых. Спрачаюцца калгаснікі і рабочыя, вучоныя і творчыя інтэлігенцыя... У друку, па радыё, па тэлебачанні... Спасылалася на час. Маўляў, ён гэтага на сённяшні дзень патрабуе. Чаго ж патрабуе наш неспаконны час? А патрабуе ён сумленнай працы

Чытач ужо, напэўна, заўважыў, што Леанід Галубовіч заявіў пра сябе не толькі як цікавы, самабытны паэт, але і як літаратурны крытык. Нагадаем хаця б яго рэцэнзіі на зборнікі вершаў У. Някляева і Г. Булькі, якія былі змешчаны ў апошні час на старонках «ЛіМа». Маючы патрэбу супрацоўнічаць больш-менш стала з якім-небудзь літаратурным выданнем, не пакідаючы роднае Вароніна, паэт даў згоду быць нашым няштатным аглядальнікам паэзіі. У гэтай якасці ён і выступае сёння — дзеліцца ў сваіх нататках уражаннямі ад вершаў, змешчаных у вераснёўскіх і кастрычніцкіх нумарах часопісаў.

піша пра сябе. Чаму Шалікава чытаеш з прыкрасцю? — Таму, што ён піша пра сябе». Здаецца, больш лаканічна і дакладна пра значнасць пісьменніка, як АСОБЫ, і не скажаш.

У нашай крытыцы рэдка альбо і зусім не ўпамінаюцца імёны некаторых паэтаў — «добрых і розных». Да іх ліку нале-

родзяцца з вершамі другога. Гэта з аднаго боку. А з другога — укалатыя самалюбствы, амбіцыйнасць, высьвятленне адносін... З лёгкай рукі рэдакцыі надрукаваў у кастрычніцкім нумары «Малодосці» паэт-песеннік Уладзімір Карызна верш «Дайце даспяваць». Прыводжу яго цалкам:

ЯК ІНДЫКАТАР СУМЛЕННЯ, альбо ШТО МОЖА ВЕРШ

кожнага з нас на сваім месцы. А мы ўсё крычым і спрачаемся. Каму гэта так неабходна?..

Вядома, я не маю на ўвазе важкае мастацкае слова пісьменніка. Паэтам «сам бог велел» умешвацца ў жыццё, — паколькі жанр паэзіі вызначаецца апэратыўнасцю і эмацыянальнасцю. Канечне, калі гэта не вершапісанне, а ПАЭЗІЯ.

Гартаючы старонкі нашых вераснёўскіх часопісаў, чытаючы вершы, якія там надрукаваны, асаблівых паэтычных адкрыццяў, за рэдкімі выключэннямі, на жаль, не знаходзіш. Новая вялікая нізка вершаў Максіма Танка ў часопісе «Полымя». Вершы Петруся Макаля ў «Беларусі»... Імёны паэтаў гавораць самі за сябе...

Па-ранейшаму пішуць Мікола Чарняўскі і Станіслаў Шушкевіч. Праўда, на фоне падкрэсленай агульнасці вылучаецца чалавечай цеплынёй верш С. Шушкевіча, прысвечаны памяці Варлена Бечыка.

Вершы «маладзейшых» паэтаў, як гэта ні парадасальна, перш за ўсё ўражваюць сваёй анемічнасцю. І што больш за ўсё здзіўляе ў іх надборках, дык гэта праяўленне нейкай дзіўнай элігічнасці і песімізму. Падобныя ноты больш стрыманыя ці зусім адсутнічаюць у вершах пісьменнікаў старэйшага пакалення. Песімісты ніколі не былі стваральнікамі. Яны заўжды дапамагалі руйнаваць.

**Але жыццё, надыйдзе час,
Спытае строга:
«А што свайго вы нажылі? —
Свайго нічога...»**

Наўжо нічога свайго не нажыло і не стварыла пакаленне трыццацідзевяцігоднага паэта Паўла Шрубца? Як жа тады і чым жывём? Не хачу я і не магу паверыць паэту. Ну, не зрабіў ці не паспеў яшчэ зрабіць ты сам нечага значнага ў сваім жыцці, дык так і пішы. Навошта ж абягульняць, папракаючы гэтым усіх сваіх равеснікаў?

А вось Алег Салтук лічыць, што варта толькі прыхаць на бацькаўшчыну і павініцца — грахі самі сабой адпусціцца. І ты зноў — святы. Даўным-даўно распрацаваная і аплаканая тэма былых вяскоўцаў, а сёння — гарадскіх паэтаў:

**Запіруха стогне ў камяніцах,
Нібы праклінаючы наго...
Мне б дадому толькі не спазніцца...
Павініцца б.
Толькі і ўсяго.**

Як усё лёгка. Ні болю, ні драмы, ні трагедыі... І, галоўнае, аніякай адказнасці перад малой радзімай, і ў рэшце рэшт, перад самой ПАЭЗІЯЙ.

Даўно не выступала ў друку Людміла Забалоткая. Здольная, цікавая паэтэса. Але якім беспрасветным смуткам павеяла ад яе сённяшніх вершаў! Асабліва ў вершы-звароце да сына. Не будзем строга судзіць паэтэсу, бо тут, магчыма, выйшла яе ўласная, непрыдуманая драма жыцця. Я засяроджваю чытача — УЛАСНАЯ, якая, на жаль, не выходзіць на абсягі грамадскага і агульначалавечага. Паэт, перш за ўсё, павінен быць АСОБАЙ, паэт-лірык — тым больш. У нас жа чамусьці з азначэннем лірыкі звязваюцца такія паняцці, як прырода-апісанне, тыя ці іншыя нюансы кахання. Няхай. Але нават і ў гэтай вузкай тэматыцы сапраўдныя паэты заўсёды выходзілі за рамкі асабістага, на абсягі вечнага. На сённяшні дзень гэта такая рэдкая з'ява ў нашай беларускай паэзіі. Чытаючы вершы большасці нашых паэтаў, успамінаю словы з дзённых запісаў Ваюшкава: «Чаму Канцеміра чытаеш з задавальненнем? — Таму, што ён

жаць Віктар Ярац і Ніна Загорская. Асабіста мне іх новыя падборкі вершаў у часопісе «Полымя» запомніліся шчырасцю і болевым успрыманням надзённых праблем нашага часу. Не ўсё на аднолькавым узроўні ў іх вершах, але ёсць радкі, якія ўражваюць:

**Адкрыты вятрам далячыні,
Галіну на золку ірані —
Усёй адгунюцца Айчыны
Разбуджаныя карані.**

Гэта радкі з верша В. Яраца.

**Не ліце слёзы —
Скамянелая зямля
На соль не адгунюцца
Дружнай рунню.
Зла не выспяваеце для іншых —
Для сябе яно абярнецца,
Пабольшаўшы ў сто раз.
У бедах
Не шукайце вінаватых,
Гармонія,
суладдзе,**

**З чаго яны, як не з драбкоў імгненняў,
Якія ўслед за бурямі ідуць?!**

Гэта ўжо з вершаў Ніны Загорскай, якія чытачы маглі прачытаць у вераснёўскім нумары часопіса «Малодосці». Але ўвогуле такіх вершаў, дзе асабістае перадачы ад грамадскага, вельмі мала. У большасці выпадкаў паэты акрэсліваюць наш час і яго праблемы як староннія назіральнікі. Усё гэта адчуваць нават нявпытнаму чытачу паэзіі.

Зараз пайшла такая звычка: да пяцідзесяцігадовых юбілеяў выпускаць выбранае. Некаторым удаецца гэта рабіць і раней. Што ж такое «выбранае» паэта? Па логіцы — гэта адабранае з раней друкаванага, самае-самае, ПАЭЗІЯ. Але зыходзячы з той жа логікі, да выхаду «выбранага» мы друкуем напісанае без усякага адбору. Сумна... Пара б ужо «пачысціць» нашу паэзію ад юбілейшчыны, тытулаў, пасада і дзялення на ўзроствы. Пара вярнуць паэзію да чытацкай аўдыторыі. Пара сплываць паэтам сваю задоўжанаць перад народам.

На жаль, далёка не заўсёды мы, паэты, свядома адносімся да напісанага нам. А калі гэта неўсвядомленае — неперажытае, непераболенае, — а мы яго выносім на шырокі грамадскі суд? Чаго ж мы маем права тады чакаць?

Але ёсць у нас яшчэ і сапраўдныя паэты і сапраўдныя паэзіі. Ці не таму мы шчыра радуемся новай сустрэчы з паэзіяй Пімена Панчанкі, Уладзіміра Някляева, Алеся Рэзанава? Ці не таму так абнадзеена і прыхільна сустрэлі дэбют таленавітага А. Сыса?!

Будзем і надалей спадзявацца на такія сустрэчы і, як піша вераснёўскі дэбютант «Малодосці» Уладзімір Сіўчыкаў:

**Мінаюць дні, нікога не шкадуюць.
На злосьць ім птушана надзей гаду.**

Аднак не будзем забываць, што надзеі застаюцца толькі надзеямі без штодзённай працы ці то хлелароба на зялёнай ніве, ці то рабочага за такарным станком, ці то пісьменніка за рабочым сталом...

Размаўляючы з пісьменнікамі розных узростаў, праглядаючы ўласныя бібліятэкі маладых паэтаў, я не раз упэўніваўся, што мы амаль не сочым за творчасцю сваіх калег па яру, а ў многіх выпадках і зусім не чытаем адзін аднаго, хваравіта, раўніва чакаючы ў друку толькі сваіх вершаў. Таму часта і лічым свае творы вяршынямі паэзіі, азіраючы літаратурны свет са свайго вузкага падворку. Можна, таму і вершы аднаго паэта — і па духу, і па змесце, і па форме — так

**Хоць паэт добра знае
І для ўсіх не сакрэт:
Народ яго не чытае,
Ды строчыць і строчыць паэт.**

**Другі абірае парогі
Усім барадатам багам.
Чужыя палеткі-разлогі
К сваім прыбірае рукам.**

**І трэці, і пяты, і восьмы
Вядуць непрыгожы рай.
Не заікніся, — як восы,
Удзяляць і выпруць з дзвярэй.**

**Маўчу. Што ж, я самы апошні.
Адзіны я тым і грашу,
Што босы хаджу па пожны
І вершы ў чытальнях пішу.**

**Апошні не толькі на пожны,
А там, дзе многа цянжэй,
Там заўсёды апошні
К народу свайму бліжэй.**

**Нічога не трэба мне, знайце!
Не буду і здачы даваць:
Людзі слушаюць, дайце
Песні свае даспяваць!**

Цікава, на каго так пакрыўдзіўся Карызна — «адзін з апошніх і бліжэйшых к свайму народу»? Хто так упарта не дае яму даспяваць сваіх песень? Амаль штодня ў рэспубліканскай радыёперадачы «У абедзённы перапынак» я іх чую. Калі мы — паэты, пісьменнікі — яшчэ нежэ можам зразумець яго крыўды, то як іх зразумець чытачу, народу, які чакае ад паэта не душэўных зрызот, а мастацкіх твораў? Ах, браты паэты! Я часта задумваюся, а ці не залішне многа паэтаў у паўтарамільённым Мінску, калі яны не даюць праходу адзін другому?!

Сумна і горка чытаць аб'яву ў часопісе «Беларусь»: «Шукаю зборнікі паэзіі Ю. Друнінай, Л. Таццянічавай. Куплю альбо абмяняю... г. Мінск... Валера». Як бачыце, не названы ніводны беларускі паэт хоць бы ў перакладзе на рускую мову. Як быццам у нас няма таленавітых паэтаў ці паэтэс. Аднак кніжкі нашых пісьменнікаў вы свабодна можаце купіць у любой кнігарні рэспублікі. Наш кнігагандаль мог бы ў сваю чаргу даць такую аб'яву: «Шукаем пакупнікоў паэзіі...» Крыўдна... Крыўдна, таму што ПАЭТЫ І ПАЭЗІЯ ёсць, але зацэненыя вершаванай усюдыйснай шэранню, без падтрымкі і праўдзівага асьвятлення крытыкай, яны з цяжкасцю знаходзяць свайго ўдзячнага чытача. Упэўнены, што і чытач ёсць, і кола яго не было б такім вузкім, калі б адпаведныя інстанцыі і людзі, якія там працуюць, ставіліся да сваіх абавязкаў добрасумленна, прафесійна і, што асабліва важна, — чалавечна.

Зусім нядаўна мне давялося прымаць удзел у літаратурным вечары па першай паэтычнай кніжцы Міколы Бусько ў Баранавічах. Што гэта быў за вечар! З любоўю да літаратуры і роднай мовы аднесліся тут і работнікі аддзела культуры гарвыканкома, і работнікі аддзела прапаганды гаркома партыі! Усюды б так. Праўда, не праявілі ініцыятывы ў гэтым выпадку работнікі апарату СП БССР. Толькі ў разгар вечара з'явіўся (з карабля — на бал!) паэт Мікола Федзюковіч. Ад Брэсцкай жа абласной пісьменніцкай арганізацыі наогул не было нікога. А птушачку аб праведзеным мерапрыемстве, пэўна ж, паставіць...

Чытаючы паэтычныя раздзелы кастрычніцкіх нумароў нашых часопісаў, зноў здзіўляешся кантрастнасці: наяўнасці сапраўднай паэзіі і шэрані натужлівага вершавання. Цяжка яшчэ ідзе перабудова ў нашым літаратурным цэху!

Парадавалі сваіх чытачоў асобнымі ўдачамі Васіль Зуёнак, Алег Лойка,

Мар'ян Дукса. Не зусім удаўся, будзем шчырымі, Васілю Зуёнку ў малодосцеўскай нізцы верлібр. Яму бракуе напружанасці радка і мускулістасці думкі, затое астатнія вершы паэта уражваюць сваёй глыбінёй і высокай чалавечнай энергіяй. Сярод іх і верш «Дзетдомаўцы».

Ёсць цікавыя геаграфічныя і батанічныя «адкрыцці» ў падарожнай індыйскай нізцы вершаў А. Лойкі. Верш «Брахманы — беляя бароды...» мне ўяўляецца не толькі як адкрыццё індыйскай экзотыкі і некаторых малавядомых нам бакоў жыцця гэтага народа, але і як паэтычнае адкрыццё. Гэта радуе, бо часта вандроўныя нізкі ствараюцца паводле збітых стэрэатыпаў.

Кастрычніцкі нумар часопіса «Беларусь» прапанаваў чытачу вершы Віктара Шніпа і Валянціны Аколавай. Аднак і тут мала новага — гэта ці даўнія вясковыя ўспаміны, ці аўтарскае наўмыснае вяртанне да іх. Усё тая ж маці, дзяды, бабулі... Напісаны гэтыя вершы настолькі шчыра, на такой балючай ноте, што так і хочацца пашкадаваць іх аўтараў, якія аднойчы здрадзілі сваім вясковым жыццёвым караням. Я не іранізую, я падкрэсліваю сваю думку ад прачытання ўвогуле добрых вершаў сваіх таварышаў. Гэта іх боль, але і наш, і боль гэты, магчыма, запознены і малаэфектыўны для руху наперад, для пэўных сацыяльных змен.

**І белы свет, ад дабрый бланітны,
Як маму, не стаміцца мне любіць,**

— піша ў адным са сваіх вершаў В. Аколава. Вершы В. Шніпа вылучаюцца сваёй лаканічнасцю і філасофскім заглыбленым падтэкстам. Праўда, яны неаднолькавыя па мастацкіх вартасцях. Некаторыя вершы нагадваюць чарнавыя накіды. Аднак ёсць вершы вельмі моцныя ва ўсіх адносін:

**Жанчына прыехала з вёскі
І сыну дарунак нясе.
Забывалася нумар кватэры
І звоніць усім па чарзе.**

**... Паправіла моўчкі хусцінку
На светлай, як дзень, галаве.
І звоніць усім і пытае:
— А дзе мой Мікола жыве?**

Вельмі слабая, як у «Беларусі», так і ў «Полымі» вершы А. Пісарыка. Дарэчы, як і вершы В. Лужкоўскага ў «Малодосці».

**Вялікі спіс і пералік напасцяў,
Яны і ў свеце і ў маім грудзях.
Таму свае малыя нішчэсці
Нашто ўзімаць перад людзьмі, бы сцяг.**

Так піша М. Дукса. Не нова, але ў адрозненне ад некаторых названых вершаў вершы яго не носяць у сабе паўсюднага адцення асабістага смутку і жалыбы. Нельга абмінуць і своеасаблівага, вострага, па-дзіцячы наўнага бачання свету ў вершах В. Макаравіча:

**Грыбы зямлю гарачую
Пад раніцу, лічы,
Праб'юць, як парасячыл
Ружовыя лычы.**

І ўсё ж застаецца ўражанне, быццам нашы паэты жывуць у сваім абмежаваным свеце, не жадаючы выйсці за яго межы. Як быццам не хваляе іх сушэтная трывога ядзернай пагрозы, як быццам не жывуць яны побач з трыццацікіламетровай чарнобыльскай зонай, як быццам не закранула іх свядомасць сённяшняга палітычнага і сацыяльнага перабудова ў нашым грамадстве... М. С. Гарбачоў, адказваючы на пытанні арганізатараў VI Сафійскай міжнароднай сустрэчы пісьменнікаў, гаварыў: «Людзі іншы раз задаюцца пытаннем: што ў наш тэрмаядзерны век можа зрабіць літаратура, што можа мастацтва? На мой погляд, вельмі многае...»

Ведаю, што ў часопісах гадамі чакаюць сваёй чаргі вершы многіх таленавітых аўтараў. Мабыць, варта было б даць ход творам актуальным, злабадзённым? Як ні парадасальна, найбольшую асабуду я атрымаў у палымянскай «літаратурнай спадчыне» ад «спрабаў вершаў» Пятра Сеўрука (1905—1929). Я напісаў спрабаў вершаў, маючы на ўвазе словы з прадмовы да публікацыі Янкі Брыля. І сапраўды, каб паспеў набыць юнак прафесійныя навыкі вершапісання — магчыма, мелі б мы сёння на Беларусі яшчэ аднаго народнага песняра. Бо нават і ў гэтых «спрабах вершаў» ёсць праблемікі неардынарнага паэтычнага таленту. Не змагаліся б мы тады адзін з адным («Дайце даспяваць»), а, мажліва, разважалі б аб творчасці так, як пісаў у далёкіх дваццятых гады зусім малады Пётр Сяўрук:

**Як адчуо ў душы я жыццё развартанне,
Тады знаю я мэту свайго існавання,
Тады цяжар і злосьць ад душы адлятае,
Тады песня сама выплывае.**

Ці ж не злабадзённа гэта ў адносінках да паэтычнай творчасці? Ой, яшчэ як злабадзённа! На гэтым роздуме дайце сёння і спынімся.

**Леанід ГАЛУБОВІЧ,
аглядальнік «ЛіМа» на паэзіі
в. Вароніна**

У КНІЗЕ прозы З. Прыгодзіча «Ноч перад нядзеллю» цэнтральнае месца займае аднайменная апавесць, але перш за ўсё варта звярнуць увагу на змешчаныя ў зборніку цыклы мініячур і абразкоў. І не таму, што яны вылучаюцца выдатнымі якасцямі. Хутчэй наадварот: яны шмат у чым уступаюць лепшым узорам

ў вёсцы. Яму патрэбна ўсвядомленае, асэнсаванае вырашэнне творчай задачы. У некаторых развагах аўтара выказаны яго праграмыны ўстаноўкі. З. Прыгодзіч не дапускае адрыву літаратуры ад актуальных праблем сучаснасці і выступае супраць пустога эксперыментарства і натуралізму. Любыя спробы стварыць літаратуру

розум». Калі быць паслядоўным да канца, то трэба, відаць, усё ж такі падкрэсліць, што мастацкі твор становіцца актуальным пры ўмове, што ён дае чытачу дакладную арыентацыю, а яна можа быць аформлена ў выглядзе маральнага імператыва, выказана як дзейная думка. Мастацтва без думкі—кветка неаплоднёная, пуставет.

Аповесць «Ноч перад нядзеллю» выклікана да жыцця аўтарскай патрэбай падзяліцца бачаным і перажытым, але яна таксама падтурхоўвае чытача да значных абагульненняў. У ёй З. Прыгодзіч зусім не прэтэндуе на выключную арыгінальнасць. Манера пісьма, сітуацыі, канфікты, сюжэтныя калізій гэтага твора чытачу вядомыя па многіх апавесцях пра сучасную вёску, яе самаахвярных працаўнікоў старэйшага пакалення, адзіночкі мацярок і аслепленых прагматызмам няўдзячных дзяцей. І тым не менш апавесць стала свежым словам у прозе пра жыццё людзей вёскі. Старая вёска з яе драмамі і пазіямі сялянскага «роевага», як гаварыў Талстой, жыцця адыхла ў нябыт. У адміранні няма ні пазіі, ні характава. Ва ўсіх разе, для чалавека з нармальна развітымі жыццёвымі патрэбамі. Цешыць і радуе нас жыццё, працэс станаўлення яго больш дасканалых форм. Жаданне вярнуць старое жыццё вёскі ў беларускай літаратуры не назіраецца. Для лепшых яе твораў стаў скразны матыў будучыні. Часамі будучыня ў даваенных творах малюецца як мара ці ідылія. Сённяшняя проза ўжо не хоча і не можа задаволіцца марай ці ідыліяй, але яна ча-

ста не ў сілах наказаць перамогу сучасніку ў змаганні за будучыню. Па гэтай прычыне творчая энергія шмат якіх аўтараў траціцца на натуралістычны паказ паталагічных з'яў сучаснасці, на дэталёвае апісанне побыту. Празмерная дэталізацыя не заўсёды суадносіцца з паказам кантураў га-лоўнага канфікту эпохі.

Арыгінальнасць творчай манеры З. Прыгодзіча праявілася ў яго свядомай устаноўцы пісаць у «добрым старым» стылі пра ўсё, у тым ліку і пра яны і хваробы часу. Пісьменніка цікавіць лінія і перспектыва руху ў заўтрашні дзень, і таму ў яго апавесці няма ні празмернай дэталізацыі, ні самамэтнай экспрэсіі. З. Прыгодзіч даследуе ўзровень маральных рэсурсаў сучасніка і дае чытачу магчымасць параўнаць духоўныя набыткі бацькоў і дзяцей, падумаць пра лёс унікаў. Не выпадкова першыя старонкі раскрываюць узаемаадносіны Марылі і праўніка Паўлючкі — прадстаўніком чацвёртага пакалення. Бацька Паўлючкі трапіў пад пезд пры нявысветленых акалічнасцях. Маці, не так яшчэ даўно сціплае вясковае дзяўчо, шукае «прыгожага», а дакладней — лёгкага жыцця. Не старыя яшчэ дзед з бабаю — Марыліна дачка Саня і зяць Віктар — збіраюць тысячы. Даглядае малага прабабка.

Раскрываючы логіку ўзаемаадносін паміж персанажамі, З. Прыгодзіч як бы праводзіць пэўнае падсумаванне маральных набыткаў кожнага пака-

лення. Паэтыка пералічэння, характэрная для пазіі і прозы пасляваеннага пакалення, стала характэрнай рысай сучасных твораў, прасякнутых імкненнем прад'явіць гісторыі свой рахунак — за сябе, за тых, хто не дажыў да світаньня, каб выказаць свой прысуд усяму, што перашкаджае нам сёння жыць паўнацэнным жыццём. З. Прыгодзіча больш за ўсё хвалюе хвароба, якая сёння падточвае чалавечую асобу знутры, — здрада нормам працоўнай сялянскай маралі. Вёска для яго — гэта захавальніца скарбаў роднай мовы і нацыянальнай самабытнасці на працягу доўгіх стагоддзяў паднявольнага жыцця. Разам з тым З. Прыгодзіча нельга папракнуць у настальгіі, нельга аднесці да тых, хто маральныя заганы вясковага жыцця спісвае толькі на шкодны ўплыў збоку. Сын працаўніцы Марылі і сумленнага Кандрата Янак пайшоў з дому рана. «Выгодная» служба ў будучыні батальёне расхістала няўстойліва яго жыццёвыя прысуды, заглушыла маральны імунітэт.

Пра Янака, чалавека са слабым маральным імунітэтам, можна яшчэ сказаць, што ён прывалок заразу з свету. А вось яго жонка Зося ніколі не выяжджала з вёскі, але гэта не перашкодзіла ёй ненавідзець усіх людзей, якія хоць калі трапіліся ёй на вочы. Нікуды не выяжджала з вёскі і Марыліна дачка Саня, а прага да рэчаў і грошаў выпесніла з яе душы ўсе іншыя пачуцці. І маці і дачка сталі для Сані сродкамі ўзбагачэння: маці можна утылі-

Трывожная цішыня

З. Прыгодзіч. Ноч перад нядзеллю. Аповесць. Лірычныя абразкі. Мініячурны. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1986.

гэтага жанру ў сучаснай беларускай прозе. З. Прыгодзіч пакуль што не дабіўся высокай канцэнтрацыі зместу ў малой форме. Тыпаж і абрысы канфікту ў яго мініячурных яшчэ не маюць такой акрэсленасці, якая характэрна, напрыклад, для фальклорных прытчаў ці анекдотаў. Некаторыя замаляўкі атрымліваюцца праз меру чуллывыя. І тым не менш зварот пісьменніка да малой формы выкліканы, як мне здаецца, унутранай патрэбай. З. Прыгодзіч імкнецца паказаць у адным малюнку драматычны вузел маральных супярэчнасцей, што ўзнікаюць сёння на стыках розных укладаў жыцця

дзеля літаратуры З. Прыгодзіч называе «не толькі абсурднымі, але і шкоднымі». Ён абаяраецца на вопыт барацьбы рэвалюцыйна-дэмакратычнай эстэтыкі (Шчадрына) супраць прадстаўнікоў «чыстага» мастацтва, і выказвае свае адносіны да важнай праблемы: «Думка і пачуццё знаходзяцца паміж сабою ў такой залежнасці, як, скажам, плод і кветка. Як бы ні цанілі плод, усё ж такі не можам не прызнаць, што першай з'яўляецца кветка. Гэтакасама і мастацтва павінна прыходзіць, ці, дакладней, уваходзіць у душу чалавека праз пачуццё і толькі такім шляхам будзіць яго думку, жыць яго

«Чалавек творчага пошуку» і Жэня, Люся, Маня...

М. Місюк. Начны выклік. Аповесць. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1986.

Кожная кніжная павінка выклікае цікавасць, асабліва, калі яна, як, напрыклад, кніга Мікалая Місюка «Начны выклік», прысвечана жыццю і рабоце ўрачоў, супрацоўнікаў кафедры нервовых хвароб медінстытута, расказвае пра навуковы пошук, пра барацьбу з цяжкім захворваннем.

...У далёкі райцэнтр, на перыферыю едзе медычнае свяціла, вядомы прафесар з малавядомага чытачу горада Энска нехта Фёдар Мікалаевіч Пескішаў. Пакуль цягнік з прафесарам мінае нудотную цемру, на некалькіх старонках кнігі цягнецца нудотны дыялог хірурга Мікалая Крукоўскага і дзяжурнага ўрача Зосі Мялешкі, на вачах у якіх канае дзяўчына. А энскае свяціла Пескішаў залуецца, што не паспеў як след павячэраць, добра выпасца. «Канечне, лепш бы

ў гасцініцу, але калі памірае жанчына... Што ж ты зробіш...» (с. 9). І ён неахвотна, без настрою едзе ў клініку на санітарнай машыне. Не так Пескішаў планавуў сваю камандзіроўку ў Вернягорск. У Пескішава інтэлектуальнае хобі: ён збірае рэдкія пісьма абразы, «Пагаварыць, паглядзець калекцыю абразоў, а потым з пачуццём абавязку вярнуцца дахаты. У плане кафедры можна паставіць тлустую птушачку» (с. 9). Вось першы штрышок да духоўнага вобліку героя, пра якога ў анатацыі гаворыцца як пра «чалавека творчага пошуку». Чытаеш кнігу і дзівішся. На двухстах пяцідзесяці старонках гэтага твора ідзе апісанне бясконцай валтузні каля навукі: сваркі, плёткі, абгаворы, балбаты на вучоных саветах і шматлікіх пасяджэннях.

А з якім самалюбаннем прафесар Пескішаў нахвалявае свае лекцыі, на якія (толькі падумаць!) прыходзяць маладзенькія афіцыянткі з суседняга рэстарана! Праўда, далей ідзе аўтарская агаворка, што лекцыі былі прысвечаны... сексапаталогіі. Праблема, якая, безумоўна, хвалюе не толькі студэнтаў-медыкаў, але і работнікаў харчблока.

Якімі ж навуковымі праблемамі займаецца прафесар Пескішаў і яго амаль што ўсе нядабразычлівыя калегі? Герой кнігі, хто ў час работы, а хто і замест яе, бессаромна тэлефануюць «куды трэба», «прабіваюць» балык на сяброўскую вячэру, вэнджаную каўбасу, чырвоную ікру, шукаюць смачных курачак да святочнага стала, пішуць адзін на аднаго паклёпы, не «па-дэжэнтльменску» гносяць адзін аднаму на вучоных саветах, абгаворваюць адзін аднаго ў ціхіх закутках інстытута, далікатна «падсуджаваюць» непажаданых кандыдатаў, жэняцца па разліку, прабіваюць кватэры... Пералік усіх «творчых пошукаў» хапуг ад навукі зойме нямала месца і не можа не выклікаць агіды.

«Жыццё—гэта палітыка, яе трэба ўмець рабіць»—вось крэда аднаго з герояў кнігі Місюка. Але, як высвятляецца, такую, з дазволу сказаць, палітыку «робяць» амаль усе без

выключэння героі.

Які маральны воблік «чалавека творчага пошуку» прафесара Пескішава? Хіба ж не па разліку ў яго шлюб з Галінай Віктараўнай Малкінай—дачкай вядомага ленынградскага гінеколага? Бо калі Пескішаў (не без дапамогі ўплывовага бацькі Галіны) абараніў кандыдацкую, а затым і доктарскую, толькі тады ён раптам зразу меў, што «раўнадушны да жонкі, таксама як і яна да яго».

Прафесар «скурай» адчувае, што ў Ленінградзе ён, як вучоны, нічога не варта, а таму, пакумекаўшы, вырашае падацца ў непрыкметны Энск.

Дзіву даецца, як лёгка прафесар Пескішаў выбівае на аднаго сябе шыкоўную трохпакаёўку ў Энску, не скасаваўшы, канечне ж, шлюб з даўно нялюбай Галінай Віктараўнай. Хай нялюбая, але для атрымання «метраў» спатрэбіцца. Цікава, хіба ў паўтарамільённым Энску ўжо вырашана праблема з жыллем? На трэба ламаць галавы, аўтар вуснамі героя на старонцы 76 усё растлумачыць: «Навуковае сумоўе ў нейкай ступені абмежаванае (?). Няма такіх цудоўных лабараторый, бібліятэк, але жыццё ўдалечыні ад вялікіх цэнтраў мае і свае перавагі. Прафесары тут ва ўсіх на від, іх ведаюць, ім выдзяляюць

рознаыя льготы. Быццам бы нічога асаблівага, але прыемна (!). Напрыклад, хіба ў Ленінградзе яму (Пескішаву) далі б такую вялікую кватэру?» (Прафесарская кватэра жонкі Пескішава Галіны Віктараўны ў Ленінградзе ўжо даўно ў разлік не бярыцца).

Маючы два ўтульныя «дэмочки», прафесар Пескішаў дазваляе сабе маленькія радасці. На «выхадны дзень» ён скокіе ў Ленінград, каб памілавацца з абаяльнымі сяброўкамі яго законнай жонкі. Адна з такіх «сябровак»—Люся—даходліва тлумачыць Пескішава выбрыкі ягонай жонкі:

«— Галіна заўсёды любіла сілу, а ты быў надта далікатны. Ты меркаваў, што з інтэлігентнай жанчынай трэба лаводзіць сябе тактоўна. Яе трэба ламаць, а ты яе гладзіў. Ёй непрыемна была твая шляхетнасць, і яна штурхала цябе да сваіх сябровак» (с. 163).

Любяць Пескішава і векавыхі, і маладыя дзяўчаты. Аспірантка кафедры, якую ўзнацьвае прафесар, Жэня Самацьвава самаахвярна клапоціцца пра яго, набывае яму насаўкі, прыгожыя гальштукі, калі-ніколі прыдзірліва прыбірае кватэру прафесара, каб захаваць у ёй утульнасць і належны парадак.

Часопісы ў лістападзе

«ПОЛЫМЯ»

Чытач пазнаёміцца з пачаткам рамана А. Карпюка «Карані», заканчэннем рамана Г. Марчука «Кветкі правінцыі», апавесцю М. Ваданосава «Дзень—і ўсё жыццё».

Друнуюцца вершы М. Мятліцкага, Ю. Свіркі, В. Іпатавай, А. Дзбіша, Л. Мароза.

У раздзеле «Нарысы» прадстаўлены: В. Хомчанна — «Генерал Анатоле і мадам Таццяна» і У. Анічэна — «Лінгвістычнае наватарства Смарыны».

А. Марціновіч разважае пра творчасць М. Чарота — «Я іду ў заўтра». У. Гніламедаў піша пра А. Грачанікава — «І — для дзяцей».

Кнігі рэцэнзуюць М. Стральчэня і А. Наркевіч.

Есць падборка «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

Чытач пазнаёміцца з вершамі М. Мאלюні, К. Цвірні, Л. Паўлінавай, У. Шахаўца, трыпціхам Я. Хвалей.

Публікуюцца апавесць «Разам па жыцці» У. Рубанова, апавяданні А. Казлова і Л. Калодзенага, лірычная проза «Зімовыя сны» С. Грахоўскага.

«Спытай сумленне» — публіцыстычны роздум Р. Юркевіча.

«Мелодыі і фарбы Смаргоншчыны» — фотарэпартаж В. Ждановіча.

А. Кучар разглядае рамана Б. Сачанкі «Вялікі лес» — «Званы памяці», Ю. Багданаў — кнігу пазіі М. Стральцова «Мой

свецце, ясны...» — «На мове, сэрцу зразу мейай».

З іншых матэрыялаў чытача зацікавяць выступленні А. Лапцёнка і У. Хоміча «Маладзё спадзяецца і верыць», Н. Захаравай «Эстрада, эстрада, эстрада».

«БЕЛАРУСЬ»

Пад рубрыкай «Праблемы і іх вырашэнне» публікуюцца выступленне Л. Неўдаха «Эканомія: што за ёю?», «Калі замешана на праўдзе» — публіцыстычны роздум А. Сульянова. «Хада падзей» — навіны жыцця рэспублікі.

Аб пытаннях перабудовы школы з першым намеснікам міністэра асветы БССР М. Круглем гутарыць Л. Суханова — «За ўрокам — пільным вокам».

Змешчаны вершы В. Зубіна і В. Макаравіча, урывак з рамана Г. Далідовіча «Пабуджаныя», пачатак дакументальнай апавесці Ю. Іванова і І. Майданава «Аперцыя «Крот», заканчэнне публіцыстычных нататкаў А. Вярцінскага «Мы, народы Аб'яднаных Нацый...».

«Эцюды аб шэдэўрах» працягваюць разважанні Н. Высоцкай аб вядомай карціне А. Рублёва «Троіца».

Пра мотадэльтапланерыстаў калгаса імя Суворова Пастаўскага раёна расказвае фотарэпартаж Д. Лупача «Маладыя крылы».

В. Лапін у артыкуле «Ордэр з купонамі» закранае пытанні вырашэння жылльвай праблемы.

Сярод іншых публікацый — матэрыялы А. Шабаліна «Любіць і ненавідзець», Б. Бур'яна «Адбітак на хвалі часу», Л. Кузуба «Далёна ад сталіцы».

Штрыхі да творчага партрэта мінарэжысёра В. Шаталава напісаў А. Сярбантаў — «Почырн майстра».

Нарыс А. Роголева «Ля сутокаў Сожа і Дняпра» прапануецца пад рубрыкай «Зямля, адкуль мы родам».

«НЕМАН»

Нізку вершаў А. Грачанікава «Успамін пра лета» пераклалі І. Бурсаў, В. Максімаў, В. Казаневіч.

завача да канца ў хатняй рабоце, а дачку — выгадна выдаць замуж у сям'ю, што ў прыграднай вёсцы мае дагледжаныя парнікі і восем тысяч прыбытку за адно лета. Багатыя сваты, у якіх меркай дабрабыту, шчасця, права і самога жыцця з'яўляецца тысяча, сталі ідэалам для Сані. Письменнік падкрэслівае, што карыслівасць асяпляе людзей працы гэтаксама, як і схільнасць да выпівак.

Звычайкі ў доме багатых уладальнікаў цяплиці і «Жыгулёў» вельмі падобны да порываў «цёмнага царства», у нетрах якога заўсёды выспявала трагедыя. Праўда, недарэчная і нечаканая гібель Сашы ў аповесці слаба матывавана псіхалагічна-сюжэтным рухам. Іншая рэч — адзінота і смерць Марылі. Яе апошнія рашэнне — вярнуцца ў сваю хату — набывае сімвалічны сэнс. Марыля канчаткова, хоць і запознена, адмежавалася ад спажывецкіх інтарэсаў жорсткай Сані — дачкі, якую маці гадала ў цяжкія пасляваенныя гады, ратавала ад свхотаў, калі ўжо Саня мела сваю сям'ю.

У канцы аповесці Марылю з хаты павезла хуткая дапамога. У хаце стала ціха, «востра пахла ляркаствам і яшчэ нечым няўлоўна-трывожным». У пішы пакінутай хаты выпявае не толькі трывога, але і выразная думка: сучасная вёска — наўрад ці справіцца сама з прагматычнай пошасцю. Барашча з ёю павінна весціся шырокім фронтам, як некалі ішло змаганне з рэлігійнымі забабонамі і непісьменнасцю. Разам з акрэсленай думкай выпяваецца

ў аповесці новае пытанне: хто ж можа ўзначаліць гэтую барацьбу? На яго адказу ў творы няма. Праўда, выразна паказана, што такім змагаром не можа быць старшыня Жамойды. Дарэмна Марыля хадзіла да яго «шукаць рады». Жамойда не здольны да такога пошуку, ён прывык рэагаваць на скаргі. Ды і наогул ён не лічыць патрэбным ведаць што-небудзь пра чалавека па-за сферай вытворчасці. Не з'яўляецца пакуль што змагаром і малодшы Марылін сын Алесь, хоць ён і піша дысертацыю і наогул шыры чалавек.

Паказаць сучасніка ў прыцыповай схватцы са шкурніцтвам — актуальная задача літаратуры. Справіцца з ёю яна зможа тады, калі возьмецца за ґрунтоўнае даследаванне сацыяльных вытокаў мяшчанскай філасофіі. У аповесці З. Прыгодзіча падсумаваны сумныя вынікі суіснавання працоўнай і мяшчанскай маралі. У гэтым — рэалізм і дзейная сіла твора. Але гэтага мала, патрэбна наглыблены сацыяльны аналіз рэчаіснасці, паказ прычынна-выніковых сувязей. Толькі пры такой умове літаратура дапаможа знайсці адказы на заўсёды актуальныя пытанні: каму выгадна, хто вінаваты і што рабіць? Сказанае больш адносіцца да сучаснай прозы наогул. Кніга прозы З. Прыгодзіча «Ноч перад надзеллю» дае падставы лічыць, што яе аўтар адносіцца да ліку тых, хто ўмее па-свойму ставіць падобныя пытанні і даваць на іх свае адказы.

Аляксей РАГУЛЯ

Санітарка клінікі, дзе «шэфам» Пескішаў, Маня, былая работніца жывёлагадоўчай фермы, у вольны час на прафесарскай кухні гатуе Пескішаўву ежу, мые посуд. У якасці няштатнай пакаёўкі дзяўчына беге па магазінах з хатулямі, здамае пыл з імпартных мэблевых гарнітураў. Сам жа Фёдар Мікалаевіч культурна адпачывае, блукаючы па Эрмітажы, з Люсай, каб пасля «паабедцаў у стылізаванай кавярні, а вечарам пайсці ў рэстаран «Неўскі» на вар'этэ.

Нямала старонак кнігі затрачана аўтарам, каб вуснамі героя — прафесара Пескішава — абліць памяямі і жонку Галіну Віктараўну, і сваіх нядобразчылівых калег.

Аднак ці па-мужчынску гэта — выносіць смецце не толькі з трохпакаёвак Энска і Ленінграда, але і з паважаных устаноў? Прафесар жа — не грузчык тарнай базы, ён «бачны» адусюль у цёмным Энску.

Калі-нікалі прафесар Пескішаў кідаецца ў «мудрыя» развагі, ад якіх робіцца няёмка. «Спадзяюся, што знойдзецца жанчына, якая згодзіцца быць маёй жонкай і падорыць мне сына ці дачку. Яно, канечне, пазнавата, аднак... Мой бацька ў шэсцьдзесят гадоў змайстраваў сабе сына, а які хлопец вырас...» Напэўна, тут Пескішаў мае на ўвазе сябе.

Амаль на кожнай старонцы кнігі знойдзеш і такія вострыя прыгожыя пісьменства, якія не паддаюцца перакладу:

«Упаўшая простыня абнажыла ее груды, под которой виднелось бниие сердца» (с. 16).

«Неприятностей мне обобратятся» (с. 18).

«Из года в год пересказывающие содержание учебников» (с. 29).

«Страдающее самолюбие Пылевой могла бы утешить должность доцента кафедры, но она пока была занята Боборыкиным» (с. 66).

«Девница заявила, что она любовница профессора, что они любят друг друга, что она ждет от него ребенка и сделает все от нее зависящее, чтобы их развести» (с. 79).

«У Галины Викторовны завелся друг дома» (с. 148).

«Ведь что такое икона? Это же образ. Если разобратся, человек на этих досках изображен» (с. 206).

«Могучий организм Федора Николаевича выстоял в трудной схватке» (с. 255).

Бласлаўлялі ў свет кнігу М. Місюка «Начны выклік» рэцэнзент У. Шыцік і рэдактар М. Герчык. Дарэчы, кніга выдана тыражом на сённяшні дзень вядлікі — 90 тысяч!

Вячаслаў ДУБІНКА

Ч АЛАВЕКУ ўласціва імкненне даведвацца аб тым, што адбывалася на той зямлі, на якой ён жыве, цікавіцца лёсам сваіх продкаў, землякоў. Сярод аўтараў краязнаўчых кніг можна сустрэць вучоных, пісьменнікаў, журналістаў, дзеячаў мастацтва. Вядома, прафесія аўтара накладвае свой адбітак і на змест нарыса. Не з'яўляецца выключэннем у гэтым сэнсе і кніга пра Слуцчыну Анатоля Грыцкевіча. Аўтар — гісторык, добра вядомы перш за ўсё як да-

даўлення якога вялікі гетман літоўскі вымушаны быў паслаць чатыры харугвы конніцы.

Слуцк не быў у баку ад многіх важных гістарычных падзей. Слуцкае апалчэнне прымала ўдзел у Грунвальдскай бітве з крыжаносцамі-тэўтонамі. Двойчы ў ходзе Паўночнай вайны Слуцк захопвалі шведскія войскі Карла XII, які ўзяў вялікую кантрыбуцыю з гараджан, быў Слуцк таксама і базай забеспячэння рускіх войск. Значную ролю адыгрываў горад у перыяд заняпаду і па-

раізму савецкіх людзей у барацьбе з неаўдаснаваным фашызмам. Дарэчы, значная частка раздзела «Помнікі Слуцчыны», таксама апавядае аб гэтым.

Сухаватым атрымаўся раздзел аб пасляваенным Слуцку, відаць, таму, што ён яўна перагружаны лічбамі.

Амаль трэцяя частка кнігі прысвечана культуры Слуцчыны. І бадай што кожны чытач перш за ўсё зацікавіцца слуцкімі паясамі. Аўтар дэталёва вывучыў і дакладна падаў гісторыю стварэння і існавання слуцкай мануфактуры шаўковых паясоў. Ён паказвае, што стварэнне такой складанай ткацкай вытворчасці менавіта ў Слуцку не было выпадковым — горад меў даўнія традыцыі ткацкага майстэрства. Цікава чытаць апісанні гэтых цудоўных стварэнняў з надпісамі «Мяне зрабілі ў Слуцку», «Зроблены ў Слуцку» і г. д. Але ж, як вядзецца, лепш убачыць самому. На жаль, ілюстрацыйны матэрыял у кнізе ў дадзеным выпадку практычна адсутнічае.

Цікавыя звесткі паведамляюцца ў кнізе аб слуцкіх бібліятэках, аб выданні кніг у горадзе. Аўтар змог дакладна датаваць партрэт слуцкай княгіні Кацярыны, выкапаны невядомым мастаком. Гэты даволі рэалістычна напісаны партрэт знаходзіцца зараз у Варшаве. А. Грыцкевіч мае ўсе падставы сцвярджаць, што ён быў выкапаны ў Слуцку. Многа ўвагі аўтар удзяліў асветленню гісторыі тэатральнага жыцця Слуцка. Тут і прыдворны радзівілаўскі тэатр, і народная батлейка, і гастролі артыстаў з Масквы, Пецярбурга, з Украіны, тэатральная трупа Ігната Буяніцкага і г. д. Цікава пададзена культурна-асветніцкая работа ў савецкі час, фактычны матэрыял тут адабраны аптымальна.

Асобны раздзел прысвечаны пісьменнікам Слуцчыны.

Не бесспрэчным, на мой погляд, з'яўляецца ўключэнне ў кнігу апошняга раздзела «Экскурсійны маршрут».

У цэлым жа кніга пра Слуцчыну атрымалася цікавай. Аўтарства гісторыка зрабіла яе насычанай інфармацыяй. Гэта, аднак, не значыць, што мова нарыса сухая. Наадварот, чытаецца ён лёгка, цікава, а тое, што аўтар абапіраецца на багаты фактычны матэрыял (многае з якога мы сустракаем упершыню), дазволіла пазбегнуць, калі можна так сказаць, неабгрунтаванай эмацыянальнасці, што яшчэ можна сустрэць у краязнаўчых нарысах. Да станоўчых рыс кнігі трэба аднесці і тое, што аўтар не замкнуўся ў вывучэнні толькі аднаго Слуцка, у нарысе размова ідзе пра Слуцчыну.

У заключэнне хацелася б адзначыць, што нарыс А. Грыцкевіча прыкметна вызначаецца сярод кніг па краязнаўстве, якія выходзяць у нашай рэспубліцы, сваёй навуковай ґрунтоўнасцю.

В. ФЯДОСІК,
кандыдат гістарычных
наук, дацэнт БДУ
імя У. І. Леніна

СЛУЧЧЫНА: гісторыя і культура

А. П. Грыцкевіч. *Старажытны горад на Слуцы. На рускай мове.* Мінск, «Полымя», 1985.

следчык гісторыі беларускіх гарадоў сярэднявекі. Праца яго ўласціва скрупулёзнасць, дэталёвасць. Тое ж мы адчуваем ужо з першых старонак кнігі, дзе дыскусійнае пытанне аб даце ўзнікнення Слуцка. Узважыўшы розныя сведчання аб гэтым, А. Грыцкевіч прапануе лічыць датай узнікнення Слуцка 1116 год, пад якім ён упершыню ўпамінаецца ў самым старажытным усходнеславянскім летапісе. Але часам першае ўпамінае горадзе звязана не з яго заснаваннем, а знішчэннем. Гэта датычылася, напрыклад, Мінска, гэта адбылося і са Слуцкам. Летапіс апавядае, што ў 1116 годзе кіеўскі князь Уладзімір Манамах у барацьбе з полацкімі князямі спаліў Слуцк. Але горад хутка быў адноўлены, Слуцк быў адным з важных палітычных цэнтраў Вялікага княства Літоўскага. Гэта ў Слуцку ў 1481 годзе была падрыхтавана так званая «змова князёў». Хоць яна і была раскрыта, але ж змоўшчыкам удалося сарваць выступленне войска Вялікага княства на дапамогу ардынам, супраць яра якіх вяла тады рашучую барацьбу Маскоўская Русь.

У Рэчы Паспалітай Слуцк з'яўляўся адным з прыватнаўласніцкіх гарадоў. Яго жыхары вялі барацьбу за незалежнасць ад магнатаў, супраць феадальнага прыгнёту. Даследчык характарызуе многія праявы класвай барацьбы. У 1595 годзе Слуцк быў захоплены Севярынам Налівайкам. У 1648 годзе Слуцк спрабавалі ўзяць паўстанцы атрада Івана Сакалоўскага, пасланага ў Беларусь Багданам Хмяльніцкім. Дарэчы, як зазначае А. Грыцкевіч, Сакалоўскі сам паходзіў са Слуцчыны.

Неаднойчы рамеснікі і беднота Слуцка ўзнімаліся супраць засілля магістрату, багатай вярхушкі. У 1695 г. на Слуцчыне адбылося паўстанне, для па-

дзелаў Рэчы Паспалітай. Менавіта ў гэтым горадзе была створана дысідэнтская праваслаўна-кальвініская канфедэрацыя, якая карысталася падтрымкай манархаў Расіі і Прусіі. Пры другім падзеле Рэчы Паспалітай Слуцк адышоў да Расіі. У Расіі не існавала прыватнаўласніцкіх гарадоў. Але больш чым пяцьдзесят гадоў цягнулася гісторыя з купляй горада дзяржаўнай казной у яго ўладальнікаў Радзівілаў, а затым Вітгенштэйнаў. Толькі ў 1847 годзе буйнейшы прыватнаўласніцкі горад на тэрыторыі Беларусі зрабіўся дзяржаўным.

Многія старонкі рэвалюцыйнай-вызваленчай барацьбы другой паловы XIX — пачатку XX ст. былі звязаны на Слуцчынай. У Слуцку нарадзіўся і жыў Іпаліт Младзецкі. Гэта ён, апераджаючы нарадавольцаў, спрабаваў забіць царскага сатрапа Лорыс-Мелікава. З усмешкай ён узышоў на эшафот і крыкнуў у патоўп: «Я паміраю за вас!».

Вясной 1905 г. у Слуцку большавікамі была створана Слуцкая арганізацыя РСДРП. Арганізацыя адразу ж узначаліла рэвалюцыйны выступленні працоўных. Працоўныя Слуцка актыўна ўдзельнічалі ў рэвалюцыйных падзеях 1905—1907 гг., лютага 1917 г. Слуцк быў другім пасля Мінска горадам Беларусі, дзе Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў стаў большавіцкім яшчэ да Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Нямала цікавых звестак з гісторыі рэвалюцыйнай барацьбы, звязаных са Слуцчынай, прыводзіцца ў кнізе.

Калі сацыялістычны пераўтварэнні ў даваенным Слуцку даюцца крыху канспектыўна, то перыяд Вялікай Айчыннай вайны асвятляецца ў кнізе ўсебакова, падрабязна. Асноўную ўвагу аўтар канцэнтруе на дзеяннях партызанскіх атрадаў і камуністычнага падполля, прыводзіць мноства прыкладаў ге-

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ПРА ТЫЯ НЕЗАБЫЎНЫЯ ДНІ

Паззія прадстаўлена таксама творами В. Ліпневіча і Г. Чарназіна (пер. з курдскай Б. Крывялёвіча).

Раздзелы з дзённікаў І. Шамякіна «Каранні і галіны» прапаноўваюцца ў аўтарскім перакладзе Г. Бубнава.

Змешчаны апавяданні В. Тнчова, У. Саламахі, І. Капыловіча (пер. У. Глушанова і Т. Мартыненка), аповесць А. Платнера «3-пад зямлі» (пераклад з яўрэйскай мовы).

Часопіс працягвае знаёміць з лепшымі ўзорамі беларускага народнага гумару (складанне і пераклад М. Валюшкі).

У раздзеле «Публіцыстыка і нарысы» — выступленне В. Сазонава «Плячгодна не чакае».

«Узнаўленне» — раздзелы з кнігі К. Мазурава «Незабытае». «Роля для Марыі Захарэвіч» — артыкул Л. Брандабускай. З рэцэнзіямі выступаюць М. Грынчык, А. Кароль, Т. Арлова і іншыя.

Завяршаюць нумар падборка «Учора. Сёння. Заўтра» і «Хроніка «Немана».

Выдавецтва «Беларусь» штогод выпускае некалькі мемуарных кніг, аўтары якіх — удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны — успамінаюць найбольш значныя падзеі з гісторыі барацьбы савецкага народа з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Выходзяць таксама і кнігі, напісаныя журналістамі і літаратарамі. Адна з іх — «Капітан Стэл ідзе ў разведку» — упершыню прыйшла да чытача яшчэ ў 1982 годзе. Цікавасць, з якой была сустрэта дакументальная аповесць, прымусіла яе аўтараў, В. Мамантава і І. Навуменку, дапоўніць яе новым раздзелам. Кніга «Капітан Стэл ідзе ў разведку» выпушчана другім выданнем.

В. Мамантаў і І. Навуменка расказваюць пра баявую дзейнасць савецкіх разведчыкаў пад кіраўніцтвам Фёдара Манзіенкі, якія летам 1942 года былі закінуты на тэрыторыю Палесся. Капітан Стэл — такая мянушка Манзіенкі — чалавек легендарны, што карыстаўся немалым аўтарытэтам у савецкага камандавання і ў

тых, хто ведаў яго па сумесных дзеяннях.

Аповесць адлюстроўвае найбольш значныя эпізоды з баявой біяграфіі Манзіенкі і яго таварышаў па зброі — у тым ворага было закінута пяць чалавек, але адзін з іх радавы Анатоль Пестаў, прызямляючыся, загінуў. Аўтары паказваюць, што гераізм «стапаўцаў» хоць і быў праяўленнем высокай асабістай мужнасці, даваў жаданыя вынікі дзякуючы таму, што разведчыкі пастаянна абпіраліся на дапамогу мясцовага насельніцтва, падтрымлівалі цесную сувязь з партызанскім камандаваннем. У сваю чаргу Манзіенка сустракаўся з падпольшчыкамі, інструнтаваў іх, вучыў канспірацыі. Менавіта ў гэты час дапамогу Манзіенкі адчуў і адзін з аўтараў кнігі — тады васьцілевіцкі падпольшчык Іван Навуменка.

Аповесць «Капітан Стэл ідзе ў разведку» вылучаецца з шэрагу аналагічных выданняў, бо напісана на высокім прафесійным узроўні. Другі аўтар В. Маман-

таў — журналіст. Асабліва прайздзіва расказана, як «стапаўцаў» наладжвалі сувязь з жыхарамі Палесся. Адразу адчуваецца веданне І. Навуменкам тутэйшых мясцін. Сама прырода, вёскі і вёсачкі, чыгуначныя пераезды і паўстанкі — усё гэта стварае адпаведны фон, калі барацьба з ворагам успрымаецца як заканамерны акт адплаты чужынцам.

Асноўны змест кнігі — дзейні «стапаўцаў» на тэрыторыі Палесся. Аднак у параўнанні з першым выданнем з'явіўся раздзел «Польскі рэйд», у якім расказваецца, як капітан Манзіенка разам са сваімі падначаленымі — цяпер ужо на чале атрада — змагаўся з ворагам у Польшчы, аказваючы дапамогу мясцовым патрыётам. У заключным раздзеле «Лёсы людскія», які гэта і практычнае ў падобных выданнях, чытач даведзецца пра пасляваеннае жыццё герояў, хто вайшаў з гарніла вайны жывым. Камандзір групы, а потым атрада Фёдар Манзіенка вярнуўся на родную Адэсчыну, узначальваў саўгас, быў дырэктарам эксперыментальнага завода, памёр у восемдзесят трэцім годзе.

А. ВІШНЕУСКИ

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

ГАЛУБОК

Я сніў,
Што ў Давыд-Гарадок,
Як вечнасці позірк ласкавы,
Цукровыя ляцеў галубок,
Прапахлы аерам і кавай.

Не проста паштовы які,
Або фанабэрлівы дуты —
Цукровыя хвост і бакі,
Як пейнік на палачцы:
Купіш?

Счакаўшы начны зарапад
Пад стрэшкай гароху ці кропу,
Ён зранку імкнўся
Па-над
Зялёнай, без пылу, Еўропай.

На беразе Рэйна пра Буг,
На Бузе аб роднай Гарыні
Ён марыў,
І воблакі пух
Яму на кубельца дарылі.

Расу выпіваў ля платоў,
Ля брамак трапляў яму пернік,
І з лапаў баварскіх катой
Выдзёўваў кафейнае зерне.

...Ах, сон! На вятрах-скразняках
Нясеш ты праяву якую?
Паволі ў наступных радках
Цябе разгадаць паспрабую.

Даруйце за дайні ўспамін —
Быў дзень веснавы, незабыўны.
І ў хаце адзіны сын
І ўзрост у мяне прызыўны.

Назаўтра мне ў войска ісіці,
Вядома ж, далёка ад дому,
А тут у праменні-трысіці
Зляцеў галубок на салому.

Сусед-галубятнік:
«Пабач?! —
З веранды сваёй закрычай нам. —
Чырвонае з белым...
Махнач!
Для вас проста голуб звычайны».

І бацька сказаў:
«Забяры,
Бо клопат мой зараз аб сыне».
Забраў...
І прыбег без пары,
Бо зноў галубок на адрыне.

Суседа няволіў здагад:
Чаму праз якую хвіліну
З ягонаў веранды назад
Ляціць галубок на адрыну?

І нават да ранку трымаў.
Дарэмна паіў сырадоём,

Пад дзюбу падсоўвай дарма
І жыта, і проса рудое,

І крупы,
І ў сподачку джэм,
І сала...
Якое ж там трасцы
Яшчэ?
Галубок анідгем
Не дайся суседавай ласцы.

Ляці!
І шчаслівы махнач
Над нашым дваром закружыўся...
І плакала мама.
«Не плач! —
Сусед каля мамы спыніўся. —

Ты сына праводзь у жальбе,
А з блізкіх вышынь і здалёку
Дасць голуб раптоўны табе
На час развітання палёжку.

Упарты,
Ён, пэўна, адно
Нам сцвердзіць,
Што ведае волю
І неба
Бязмежнае поле,
Якога не ўмесціць акно.

Ад сына бяду адвядзе
І пуціць па свеце вадою.
Убачыш сябе ў той вадзе
Шчасліваю і маладою».

Не простае слова казаў,
Мей рацыю галубятнік,
Нібыта ў прарочы казан
Зірнуў, да дзівосаў прыдатны.

І той галубок малады
Спускаўся да мамы ў далоні.
Самаахварны палоннік
Бацькам адслужыў два гады...

І з імі у снах лекацеў,
І разам да сонца гарнуўся.
Пасля паляцеў, паляцеў
І болей да нас не вярнуўся.

Праз далечы і туманы
Сачу галубоў я новых,
Ці ў ранішнім небе яны,
Ці ў небе яны вечаровым.

На шылдзе шукаю любові,
На кожнай шукаю вітрыне,
Ці ўбачу цябе, галубок,
Як некалі на адрыне?

Гандлярка прыпыніць мяне,
Папросіць купіць каляровы,
Астатні, на самым дне
У кошыку, пейнік цукровы.

А ў вечары дома Васіль
Папросіць пра пейніка казку:
Ці пейнік катаўся ў таксі,
Ці любіць салодкую кашку?..

Пад небам Давыд-Гарадка
Ляціць незабыўна-вясновы...
«Пра што гэта?»
«Пра галубка».
«А што, ён таксама цукровы?»

(Няхай жа твой лёс, галубок,
Шчасліваю мае разгадку),
Цукровы...
Я згодзен, сынок,
Таму пачынаю спачатку:

«Здалёку ў Давыд-Гарадок,
Як вечнасці позірк ласкавы,
Цукровы ляцеў галубок,
Прапахлы аерам і кавай...»

Віктар ГАРДЗЕЙ

3 кнігі лірыкі
«КРУЧА»

Там, унізе, паміж рэк п'явучых
Многа спраў, якіх зрабіць не змог.
Я жыву на незвычайнай кручы
Сумных дум, гаркоты і трывог.

Вечер урываецца ў цясіны—
Паспрабуў пад шум дажджу засні.
У жыцці, як у мяшку асіным,
Столькі непатрэбнай мітусні.

Скалы дум абрынуцца, здаецца,
Калі іх зачэпіш незнарок.
Я маўчу — ад гучных слоў сарвецца
У даліну селевы паток.

Хто ад шчасця быў на небе сёмым?
Хто не помніць спаленых сяліб?
Каб не страх перад ракетным громам,
Людзі дружна, весела жылі б.

Спее жыта між рачулак сініх,
Кнігаўкі ў спякоту просяць піць.
І адсюль, з няходжанай вяршыні,
Лепш відаць, што трэба мне рабіць.

Там, у лесе, ля чаромхі белай,
Жыць, напэўна, мне лягчэй было б.
Часам трохі б сэрца пашчымела,
І другіх не ведаў бы хвэроб.

Пра зямлю, што стала месцам лобным,
Пра таго, хто пад мячом жыве,
Між грымот, на роў гармат падобным,
Думаць вельмі скрушна галаве.

СТАРОНКІ
УСПАМІНАЎ

ЁН ЛЮБІЎ КВЕТКІ. Заўсёды вёз з дачы. Каб раздарыць, парадаваць. Увогуле любіў радаваць—кнігай, ці якой прыгожай драбязой. Не абыходзячы ўвагай нікога. Ветлівы, мяккі, не проста маладжавы, юны. Неяк яму ўдалося тое, што мала каму выпадае ў жыцці. Без натужлівых намаганняў ён захаваў свежую маладосць і набыў трывалую жыццёвую і творчую сталасць.

Невысокі, зграбны, светлы тварам, ён выдаваў намнога маладзейшым за сваіх ровеснікаў. Але інфантильным не быў ніколі. Разумны, добры чалавек, таленавіты, дасведчаны крытык. Ён не атрымаў літаратурных прэмій. Аднак займеў галоўную прэмію, якую можа мець літаратар,—сапраўднае прызнанне. Не танны поспех. Трывалую, удзячную зацікаўленасць. Калі чытаюць, перацываюць, асэнсоўваюць, пераасэнсоўваюць.

Мінуў год, як пайшоў з жыцця цудоўны чалавек і таленавіты крытык Варлен Бечык. Няхай жа гэтыя ўспаміны Алы Сямёнавай будуць яшчэ адным вянком на яго заўчасную магілу.

«УРОК, І ЎЗОР,
І ДАЖОР...»

Апошняя яго кніга «Прад высокую крэсцю» мела незвычайны для нашых крытычных кніг тыраж—7500 экзэмпляраў. І разышлася ў момант. Фактар знешняга парадку. Але ён таксама пра многае гаворыць. Тым больш, што гаворка пра кнігу, якая мае трывалы аналітычны зарад. А вабіць і раскаванасцю, і дакладнасцю думкі, і спалучэннем высокай тэорыі, эстэтычнай падрыхтаванасці з нязмушанай вобразнасцю пісьма. І выснаванай этычнай аўтарскай пазіцыяй: «Не гнацца за лёгкім поспехам. Перамагаць сябе. А не іншых. Нікому ніколі не зайздросціць. Любіць людзей і не шкадаваць добрага. Кожны новы жыццёвы груз не спіхваць на некага, а браць на сябе па абавязку сумлення».

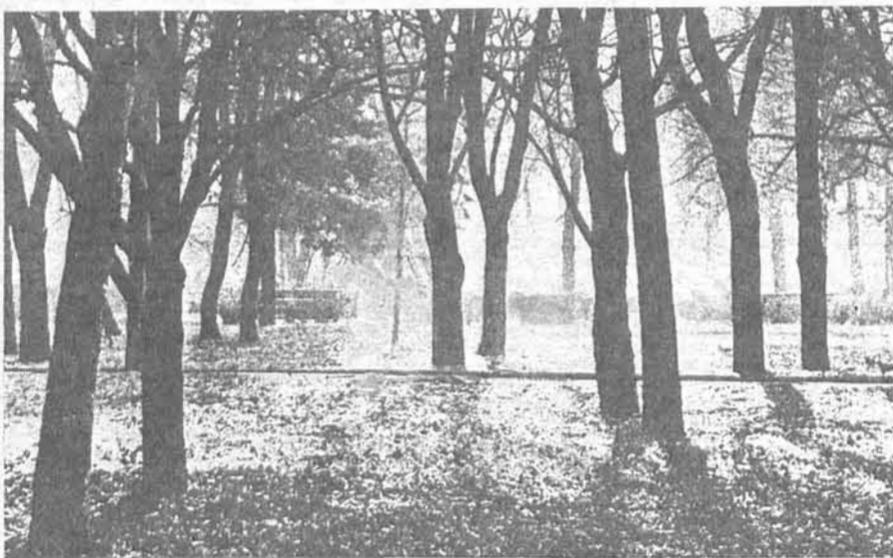
Словы гэтыя пісаліся жанчыне, перад якой не толькі сын яе, Варлен Бечык, усе мы—схіляем з павагай і ўдзячнасцю галаву. Ларыса Лявонцьеўна Кароткая. Маці Варлена Бечыка. Прыгожая, разумная жанчына. Любімая выкладчыца. Была партызанская разведчыца і сувязная.

Пісалася для яе. Сёння ўспрымаем мы гэтыя словы як ягоны тэстамент. Перад якім—ані схлусіць, ані схітраваць, ані змоўчаць. «Тваё жыццё—труднае, прыгожае і шчодрое — ...урок, і ўзор, і дакор» («Сакавіцкія пісьмы»). І тут няма перабольшання, што так часта падпільноўвае нас, калі здараецца заўчасная смерць. Варлен Бечык быў Варленам Бечыкам. Пасля Рыгора Бярозкіна — ці не самы тонкі і дасведчаны знаўца паэзіі, чалавек пранізлівай інтуіцыі і пранікнёнага розуму.

І зусім ужо рэдкі выпадак—яго талент літаратара быў роўны таленту чалавека. Ці наадварот.

Апошнім часам ён займаў немалую—і пачэсную, і надзвычай працаёмкую—пасаду намесніка галоўнага рэдактара выдавецтва «Мастацкая літаратура». І вытрымаў выпрабаванне, якое не вытрымліваюць нават і вельмі разумныя, і вельмі таленавітыя—выпрабаванне ўладай. Ён проста рабіў сваю справу. А ведаў Варлен Бечык яе дасканала. Захапляўся ёю. Але ніколі не губляў ні патрабавальнасці, ні пільнага зроку, ні цвярозага пункту погляду. Знешне мяккі, ніколі—безапеляцыйны, ён умеў настойваць на сваім. Быў не тое каб абачліва-асцярожны, проста не быў ніколі неаглядна «за» ці неаглядна «супраць». Яму можна было даказваць, пераканаць было цяжка. Калі ўжо ў яго мелася свая думка—дык уважаная, з выснаванай аргументацыяй.

Вёў ці, як сёння прынята на больш высокай хвалі пазначаць, курыраваў ён у выдавецтве паэзію і крытыку. Многа чытаў, многа памятаў, не браў нічога напавер—праваўраў сябе і другіх. На людзях выступаў някідка, але прадумана, талкова, дасціпна. Ці не адным з апошніх яго выступленняў быў садаклад па паэзіі на пленуме СП БССР 1985 года. Ён лёгка, хлапечай хадой, выйшаў да трыбуны, пачаў гаварыць—не глядзячы на паперкі. І што зрабіла асаблівае ўражанне—цытуючы не памяці (!) вершы Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Рыгора Барадуліна, Анатоля Вярцінскага, многіх з маладзейшых паэтаў. Вельмі многа—з Аляксандра Твардоўскага. Да яго Бечык ставіўся з асаблівай пашанай. Ці па куляшоўска-бярозкінскай традыцыі (памятаецца, у Р. Бярозкіна сталую лінію ў яго творчасці займалі Куляшоў і Твардоўскі). Ці па нейкіх сваіх асаблівых дачыненнях. Мабыць, яму былі нечым блізкія атмасфера роздуму, перажыванняў, поглядаў паэта. Ён і ў дзелавой гаворцы, і ў прыватнай размове часта згадваў Твардоўскага. Паэзію Варлен Бечык разумее тонка і ведаў не па дылетанцку, не «што-

Асенні парк.

Фотазвод У. КАГУЦЕНКІ

У слату не варта
Бітаму, старому вераб'ю.
Хай жывуць бабёр і палятуха,
Пэўна, і гадзюку не заб'ю.

Пра зямлю, у нястачах і згрызотах
Думаю я сёння не адзін.
У лясках палескіх, на балотах
Не знайсці брусьніц і журавін.

Сэрца, што па ўсім жывым збалела,
Кліча да пачатку, да высноў,
Ды і там, каля царомкі белай,
Зойдзеца ад клёкату буслоў.

Зялёны гай і цень вярбы самотнай,
І сцежкі пыл, дзе я ў слязах ішоў, —
Усё, чым жыў, знікае незваротна
За белакрылай чарадой гадоў.

Сярод лясоў, сярод няжкатай нівы
Сваю гаркату я забыць не змог.
Не проста жыць вяслым і шчаслівым,
Калі зямля выслізвае з-пад ног.

Смыляць яшчэ, пякуць былыя раны,
Пад'ём і спуск улерадзе круты.
На небе, самалётамі ўзараным,
Здаецца, белыя палашчэцца бінты.

І моцны дух, і дабрны людская
Мяне ўзнялі над шэраю жудой,
І не шкада, што нешта там знікае
Услед за белакрылай чарадой.

Зялёны гай, які шуміць балесней,
І цень вярбы, што помніцца радзей, —
Знікае ўсё, каб выплеснуцца песняй
З натруджаных трывогамі грудзей.

І маіх на зямлі шмат агрэху —
За лясамі, за сінняй смугой.
Час мільгнуй — быццам хуценька з'ехаў
У даліну я з горкі крутой.

Тут усё дарагое дазвання:
Спеў дразда, чайкі крык сярод ніў.
І сягоння няма апраўдання
Справам тым, што не гэтак рабіў.

Лік юнацтва, якога не вернеш,
Прыгадаю калі-нікалі.
Не ўзрасце і адборнае зерне
На пустой, заняпалай зямлі.

Адкуе зязюляю шэрай
Гай, ад самага жніўня руды.
Папрашу, ідучы да бар'ера,
Кубак ломкай крынічнай вады.

Без людзей не пражыў бы ні дня я,
Але з сэрца не збыць гаркату:
Вельмі ж руць на святле адцяняе
І агрэху, і душ чарнату.

Яшчэ ў нізках туман бялёсы
Стаіць над рэчкаю жывой,
Пчала ляціць на меданосы —
На гарыцвет, на зверабой.

Пчалу мініце ў лугавіне,
Пчалы хіба вам не шкада?
Яна ж уджаліць і загіне,
Не даляцеўшы да гнязда.

Людзей стае з ухмылкай злою,
І я, абураны, прашу:
Не стойце кучна нада мною,
Не наступаіце на душу!

Цаной любою, нібы пчолка,
Абараніць сябе змагу.
На лузе раніцаю золкай
Жыццё чужое сцерагу.

Не будзе горкі мёд у сотах:
Пчалу, што вылецела ў свет,
Яшчэ ў нізках туман бялёсы
Стаіць над рэчкаю жывой.

Частуюць роснаю пшчотай
І зверабой, і гарыцвет.

Здаецца, гэта ўжо было са мною:
Я жыў, пакутаваў, кахаў
І так, як сёння, золкай раніцаю
Стаяў адзін сярод зялёных траў.

Плылі стагоддзі ў клёкаце бусліным,
Ляпілі гнёзды ластаўкі ў гумне.
І гэтак жа свяціліся каліны,
І гэтак жа было трывожна мне.

Тут воінаў часіна суровай
Вадзіў на бітвы справядлівы гнеў.
Я бачыў: воран з поля Кулікова
На поле на Буйніцкае ляцеў.

З відна стаю пад самалётным гулам,
І падаюць журынкі ў мураву.
Душой расхваляваная ў мінулым,
Відаць, не выпадае я жыву.

Зноў воран той вісіць над галавою,
Зноў лета незвычайна радзіла.
І ўсё, што сёння дзееца са мною,
Ужо з маімі продкамі было.

небудзь і як небудзь». «На слыху» ў яго былі і канкрэтныя вершы, строфы, радкі рускіх і беларускіх паэтаў, ён дакладна і не ў азбучнай інтэрпрэтацыі быў знаёмы з працамі даследчыкаў тыпу В. Жырмунава, Ю. Тынянова, А. Весялоўскага, Б. Тамашэўскага і М. Бахціна. Не любіў Бечык асветніцкага снабісцкага флёр, але пэўна ведаў, пра што вёў гаворку ў свой час, скажам, А. Белы па тэорыі паэтычнай мовы: ці В. Шкляўскі па тэорыі прозы, альбо што прапанавала ў тэорыі школа Б. Эйхенбаўма. Багаж у яго быў багаты і трывалы. І ношка не здавалася яму цяжкай. Варлен Бечык чытаў кожны рукапіс у выдавецтвах. Сачыў за кніжнічымі навінкамі, часопіснымі. Не помню выпадку, каб у «Новом мире», «Нашем современнике», «Октябре», «Вопросах литературы», «Литературном обозрении», «Литературной газете», «Полымі», «Маладосці», «Літаратуры і мастацтва» з'явілася нейкая значная публікацыя і ён не паспеў прачытаць яе. Чытаў — не праз год ці паўгода, адразу пасля выхату ў свет, чытаў не похачкам, памятаў усё, многае даслоўна: асобныя сказы, фразы. І меў сваю думку. Якую даводзіў дэлікатна, не педаліруючы, але з той пераконанасцю, якую можна было аспрэчыць толькі неабвержымі і доказнымі аргументамі.

Як намеснік галоўнага (начальнік!) чытаў ён заўсёды не партытурна, не па дыяганалі, а прыцільна, умеючы абавязкова выйсці на слабае і спрэчнае. Сваю думку не навязваў — даводзіў. Пераконваў. Ці гаварыў — глядзіце, на вашу думку, але вось мне падалося...

Аграмадная эрудыцыя, густ, тактоўнасць, надзвычайная абяельнасць, непадобнае адчуванне гумару — усё было ў яго. І яшчэ — чалавечая спагадлівасць, няўменне адмовіць, калі трэба дапамагчы. Гэтым няўзнак злоўжывалі, мабыць, усё. Сябры, калегі, шматлікія наведвальнікі. Аўтары. І наведвальнікі. Аўтары. Ён ніколі «начальніцтва» не сеў, калі перад ім была жанчына. А жанчыны былі і настэрныя. Хадзілі з дня ў дзень, тлумілі галаву гадзінамі. Чытаючы вершы, скардзічыся на рэдактараў, расказваючы свае біяграфіі. Ён усіх слухаў, сумленна шукаў выйсця. А як яго знайсці — калі перад ім, скажам, кабета і сапраўды няшчасная. Але няшчасце не замяняе талент. І не дорыць яго. Калі талент ёсць, ён загартоўваецца ў выпрабаваннях. Ды колькі выпрабаванняў ні пасылі графаману, здольнасці не з'яўцацца. Хоць плач. А і плакалі. Паспрабуйце сказаць цвёрдае «не» спакутаванай жанчыне, якая шчодрэ (і шчыра!) абліваецца слязамі. Варлен Бечык, добры, мяккі, дэлікатны, — умеў. Дэлікатна, мякка адказаць «не». Аднак магу сабе ўявіць, якіх душэўных пакут яму гэта каштавала.

А і мужчыны-аўтары часам яшчэ як умеюць выціснуць з сябе ці з рэдактара слязу. І таксама вельмі часта не без падстаў. З ваўнічым графаманам таксама складана — паспрабуйце ад яго рукапіс і скаргаў. Тут цвёрдасць вымагае цвёрдасці. Калі ж апеліруюць да чалавечнасці — так цяжка не падацца спачувальнай спакуе. Поміць — а кніга гэротніка ад бядаў гэтых лепшай не стала.

Варлен Бечык цяжка перажываў кожны такі візіт. Не мог ахараваць сумленнем часнага літаратара. І пакутаваў — як кожны чалавек, што бачыць боль і не можа дапамагчы.

Аднак як Варлен умеў заўважыць нават драбнісенную ўдачу! Не памятаю, каб ён прамінуў хоць больш-менш удалы твор ці нават артыкул ці невялікую нататку. Абавязкова заўважыць, абавязкова не праміне добрае слова сказаць. Сябрам, калегам, знаёмым.

Адчуваў сябе асабіста адказным за тое, каб не забыліся на рана сышоўшы з зямлі талент. Еўдакія Лось, Рыгор Бярозкіч, Анатоль Сербантовіч... Перад самай аперачыяй, увечары, дапісаў ён прадмову да кнігі Ігара Хадановіча.

З дзейным спачуваннем ставіўся ён да таленавітых людзей няпростага лёсу — Ніны Мацяш, Марыі Шаўчонак, Маі Львовіч. Дапамагаў, перапісваўся, падтрымліваў.

І адны з самых яркіх і ўрэжлівых сваіх старонак прысвяціў Генадзю Шупеньку. Таленавітаму літаратару і таленавітаму чалавеку. Добраму свайму сябру. З тых, хто змог не проста пераадолець хваробу, а зрабіць жыццё сваё па-сапраўднаму здзейсненым. Гэта адзін з самых адукаваных і эрудзіраваных нашых крытыкаў, з пярком тэмпераментным, эмацыянальным і вострым. Генадзь Шупенька яшчэ і чалавек вельмі рознабаковы. Які вернісаж 70-х гадоў без яго? Не помню. Хто па абавязку душы знойдзе, выхапіць вечарок для філармоніі? Ён. Каго пабачыць у зале новых пастановаў у Ленінскай бібліятэцы? Яго. Ну, а роўных яму, калі ён возьме ў рукі акардэон ці гармонік, дык і зусім няма. Як і роўных па той сіле чалавечай спагады, што даюць перажытае гора і нястрачаная ў пакутах дабра. Хіба што быў — ён, Бечык.

Пра ўсё гэта хораша, шчыра напісаў у згаданых ужо «сакавіцкіх пісьмах» Варлен Бечык.

Пісаў ён пра многае і пра многіх. Галоўны і самы крэўны яго клопат — паэзія. Аркадзь Куляшоў, Пятрусь Броўка, Максім Танк, Пімен Панчанка, Максім Луцкі, Рыгор Барадулін, Анатоль Вярцінскі, Сцяпан Гаўрусёў, Ніл Гілевіч, больш маладыя пакаленні і генерацыі, тыя, хто толькі ўваходзіць у літаратуру. А раней была і проза В. Быкава, І. Пташнікава, І. Хадановіча, М. Копыловіча, нарысы Я. Сіпакова...

Пісаў Варлен Бечык разумна, не па шаблону, адчуваў і асаблівае пісьменніцкае светаўспрымання, і манеру пісьма, і вёў гаворку, як сёння прынята гаварыць, у кантэксце іншых літаратур, у сувядносінах з іншымі імёнамі. Вёў гаворку, свабодна валодаючы прадметам. Не так, як гэта часам здараецца, калі крытык няўцяжымна мармыча імёны і шапча пра літаратурныя з'явы, нагадваючы вучня, што не ведае ўрока і тычае ўказкай па карце свету, блытаючы Мадагаскар з Гвадэлупай.

Варлен Бечык умеў быць вышэй унутраных літаратурных адносін, прыхільнасцей і «меркаванняў», быў аднолькава тактоўным і ўважлівым і да славуата майстра, і да пачынаючага гэтага. Хоць, канечне, вышні асабліва прыцягвалі яго. Не выпадкова з'яўленне «Шляху да акіяна», кнігі пра Аркадзя Куляшова, аднаго з самых сур'ёзных і багатых філасофскай думкай нашых паэтаў.

Тут відаць і адчуванне гістарычнай значнасці часу, і веданне фактаў творчай і

жыццёвай біяграфіі, і адчуванне істотнага і галоўнага ў творчасці паэта, і напружаны роздум пра жыццё і час, пра месца творцы ў жыцці і ў часе, унутраная раскаванасць і адначасова засяроджанасць. Разуменне значэння паэта, але і адсутнасць пітэта перад ім. Размова вядзецца дзелавая. Згадаем хоць бы вось гэта: «Сапраўдныя вялікія паэты надзелены асаблівай чуйнасцю на новае ў жыцці і часе. Яны ўмеюць настройваць сябе на гэта новае... Але сама гэта настройка — справа нялёгкага, а часам (і без гэтага сапраўднага творчасць не была б творчасцю) надзвычайная, пакутлівая, непадуладная нават самаму настойліваму аўтарскаму намаганню.

Многія моманты грамадскага і асабістага парадку нярэдка ўскладняюць і стрымліваюць пераход паэта да новай якасці паэтычнага светаадчування. Занадта моцнай магла быць зараджанасць папярэднімі падзеямі — яны ўсё яшчэ трымаюць у сваім палоне пакуцці і думкі, перажыванні паэта...

Могуць быць і ўнутраныя перашкоды інакшага плана, калі ўсталёўваецца адчуванне вычарпанасці, завершанасці, пэўнага этапу ў творчым развіцці паэта, а выхад да новых ідэйна-творчых абсягаў вымагае назапашвання новых уражанняў, збірання і пошуку новых магчымасцей...

Варлен Бечык як мала хто з нашых крытыкаў, умеў быць і па-філасофску засяроджаным, і аналітычна-разважлівым, і па-грамадзянску тэмпераментным, і лірычна-зварушлівым.

Пачатак артыкула пра Еўдакію Лось, як лірычная мініяцюра: «Вось і дачакалася наша зямля першага сакавіцкага дня. У душы — светлае, веснавое. Вольна і сонечна зноў пачынаецца жыццёвае абуджэнне: варухнуўся снег, закапалі ледзяныя забліскацелі ў праталінах струменьчыкі, весялей зачырыкалі вераб'і... І нешта звонкае, добрае пачулася ў вышыні, ад чаго не аднаму чалавеку заховацца сёння спясаць і радавацца: «Вясна! Вясна!...»

Любіў ён ясна. І людзей, і сапраўднае слова. Мог цаніць. Заўважыць. Не перабольшваючы, не перабіраючы меры, без сясюкання. Але з той долгай дабраці і патрабавальнасці, што была натуральна яму ўласціва. Дабраты — больш да іншых. Патрабавальнасці — больш да сябе. Мне давялося быць рэдактарам трох яго кніг: «Свет жывы і блізкі», «Шлях да акіяна», «Град высокая красою». (А ён быў яшчэ адным з аўтараў «Історыі беларускай савецкай літаратуры» і ў саўтарстве з М. Ярошам выдаў манаграфію «Беларуская савецкая лірыка», напісаў не адзін артыкул, не адну прадмову і пасляслоўе).

Не самы лагодны рэдактар, які часам і жорстка правіць, і цяжка спрачаецца, я заўсёды адчувала нават нейкую няёмкасць (нешта недаробіла!), ён зноў і зноў правіць сябе сам. Чуйны стыліст, ён добра ведаў роднае слова. Гэта быў той выпадак, калі, рэдагуючы, набываеш, набываеш, набываеш. А часта здараецца і наадварот — толькі аддаеш, аддаеш, аддаеш.

...З ім можна было хораша пагаварыць пра літаратуру. Пра жыццё. Пра выдавецкія справы. Згадаць каго з аднакурснікаў. Успомніць тыя даўнія, незабытыя гадзіны.

Універсітэт, Першы курс. Пяцьдзесят пятага аўдэторыя. Сто пяцьдзесят чалавек філфакаўцаў (журналісты былі тады адным з аддзяленняў на філфаку). І мы — неафіцыйна. Варлен Бечык, Генадзь Шупенька, я... Сур'ёзны светлы хлопчык Варлен. Зусім яшчэ хлопчык. Ён нават на свае шаснаццаць год не выдаваў. Здавалася, які сямікласнік трапіў на лекцыю.

Калі з'явіліся яго першыя публікацыі ў «ЛіМе», у «Немане» — так добра ўспомніўся яго прасветлены, нібы азораны нейкай асаблівай чысцінёй твар.

Згадвалі і свабодны, лічыце, на тую пару, доступ на філарманійныя канцэрты, што наладжваліся або ў старым будынку кансерваторыі (на плошчы Свабоды, зараз там спецыялізаваная музычная школа), або ў клубе імя Дзяржынскага. Было б жаданне. Білеты былі заўсёды. Нават на Святаслава Рыжара. Партэр — 10 рублёў на старыя грошы, і рубель (фантастыка!) па сённяшніх уяўленнях.

Гаварылі і пра тое, як цяжка знайсці вольную хвіліну для пісьма. Ён дбаў пра ўсіх, клапаціўся пра ўсіх. Акрамя самога сябе. Пра сябе клапаціцца ён не ўмеў.

І — неяк не змаглі падумаць пра яго мы. Усе мы, хто быў побач з ім.

...Ён трапіў у бальніцу. Мы невялікім жарочым гуртам пакараваліся да яго. З кветкамі. Яшчэ з нейкімі, як нам здавалася, патрэбнымі дарункамі. Ён выйшаў — па-хлапецка жыць, у спартыўным гарнітуры, што вельмі пасваў яму...

А чатырнаццаці года лістапада 1985 года Дом літаратара поўніўся людзьмі, якія прыйшлі развітацца з Варленам Бечыкам. Таленавітым і сумленным крытыкам. Светлым чалавекам. Дзелавым, па-сапраўднаму дзелавым работнікам.

Жыццё — шляхоў і рэк падабенства:
Рух падарожны распачынае
Юнацтва наша з крыніц маленства
І ў акіян небыцця ўпадае.

Гэта радкі з «Уступу» да пэмы «Далёка да акіяна». Цытуе іх Варлен Бечык у сваёй кнізе «Шлях да акіяна».

І далей разважае так: «Акцяг небыцця... Можа здацца, што іменна гэты вобраз падказаў назву пэмы і акрэсліў значэнне апорнага слова. Так, акцягскі вобраз уласобіў тут і небыццё, у якім завяршаюцца ўсе шляхі-дарогі чалавечага лёсу. Але ў гэтай пэме ёсць і вобраз той усеабдымнай і велічнай бяскончасці, якой з'яўляецца само жыццё. Акцяг жыцця, поўнага руху, падзей, пераўтварэнняў, супрацьстаіць нябыту як вобраз усяядомленага, актыўнага і мэтаскіраванага чалавечага існавання...»

Супрацьстаіць нябыту... Супрацьстаіць нябыту і наша памяць пра гэтага чалавека. І яго кнігі, плён яго рэдактарскай працы, і яго мэтаскіраванае чалавечэе існаванне.

І тое, што ў такіх выпадках бывае не суцяшэннем, але надае светласці нашаму смутку і нашай жалобе. Ён быў. І добра, што быў. Што такія людзі бываюць. І што нам асабліва помніцца ён. Варлен Бечык.

Як урок, і ўзор, і дакор.

Аля СЯМЁНАВА

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Ужо больш чым паўгода, як выйшла ў свет выдатная кніга З. Мажэйка «Календарна-песенная культура Беларусі. Волат сістэмна-тыпалагічнага даследавання» (Мінск, «Навука і тэхніка», 1985), і дагэтуль, аказваецца, не можам маштабна адгукнуцца на гэтую падзею ў нашым навуковым і мастацкім жыцці. Чаму — «падзея»? Ды таму, што не было ў нас яшчэ такой разгорнутай працы, у якой бы музычны фальклор Беларусі разглядаўся б комплексна, як шматмерная праява жыцця народа, ва ўсіх яе асноўных параметрах. У кнізе разглядаюцца і з'явы знешне рытуальныя, сацыяльна-арганізаваныя, і ўнутраныя, якія могуць быць раскрыты толькі аналітычна, з дапамогай сацыяльнай псіхалогіі.

В. НЯЧАЙ: Самае галоўнае, мне падаецца, у гэтай працы З. Мажэйка, што яна праз аналіз музычнай календарна-песеннай сістэмы выйшла на глабальныя экалагічныя і сацыяльна-псіхалагічныя праблемы. Сутнасць календарна-песеннай сістэмы — у раўнавазе гармоніі прыроды зямляробчай працы і эмацыянальна-псіхічнага стану чалавека. У час, калі нас турбуюць арытмічнасць, нераваасць, стрэсы, псіхічныя перагрузкі, мы асабліва ўважліва павінны ставіцца да народнай мастацкай спадчыны, насычанай прыгажосцю і маральным здароўем. Мажэйка разглядае календарна-песенныя традыцыі як светаадчуванне народа, які выражэнне яго жыццесцярджальных сіл. Менавіта таму так цесна звязаны ў яе кнізе

праблемы этнамузыкалогіі, экалогіі і сацыяльнай псіхалогіі. Пэўна, такі напрамак даследавання заслугоўвае новага навуковага тэрміна?

Л. МУХАРЫНСКАЯ: У сяброўскіх гутарках з аўтарам мы, беларускія фалькларысты, неаднойчы гаварылі пра тое, на-

вам! акадэміка Б. Асаф'ева, гэта мастацтва «спяваючай абшчыны».

В. НЯЧАЙ: Вы сказалі пра агульны эмацыянальны настрой, што ахоплівае спевакоў, сярод якіх няма падзелу на выканаўцаў і слухачоў. Пэўна, у календарных песнях гэта пра-

рочвае на лета, а зіма на мароз, зімовыя, традыцыйныя святы — «калядкі» — даюць магчымасць рэалізавацца народнай смехавой культуры. Смех, піша Мажэйка, складае асноўную стыхію, асноўны тонус зімовых свят. Вясоўныя абрады, вынесеныя на пленэр, гу-

нага стану зімы і вясны. Потым, восенню, наступае новы эмацыянальны стан — спакойнае эпічнае выказванне.

Мне падаецца, што гэтая выснова пра экалагічную, маральную раўнавагу чалавека, якая дасягаецца яго злітнасцю з рытмам прыроды і працы, і выяўляецца ў кантрастным чаргаванні песень і абрадаў у розныя часы года, вельмі важная для нас менавіта сёння. Экалагічнае мысленне сучаснага чалавека павінна ўлічыць шматвяковы вопыт народа, увасоблены ў яго мастацкай культуры.

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Каб улічыць гэты вопыт, патрэбны сацыяльна-псіхалагічны падыход да такой складанай з'явы, як народная песенная культура. У кнізе Мажэйка функцыянальнае прызначэнне календарнай песні раскрыта як «песня і больш, чым песня».

В. НЯЧАЙ: Пэўна, такія якасці павінны быць уласцівы кожнаму фалькларысту. З. Мажэйка валодае імі ў высокай ступені. Я магу пра гэта меркаваць, зні ў прыватнасці, і па створаных з яе ўдзелам фільмах «Палескія калядкі», «Галасы вясноў», «Паміць стагоддзяў» і па стужцы «Палескія вяселлі», якая нядаўна выйшла на экран. Пры здымках этнамузыкалагічных фільмаў фалькларыст не проста піша сцэнарый, але ён абавязаны быць на самых здзімках, бо без яго высокамастацкага фільма не атрымацца. З. Мажэйка шмат гадоў вядзе стацыянарнае назіранне за вёскамі, дзе жывуць таленавітыя выканаўцы. Яна ўмее псіхалагічна падысці да іх, дапамагчы праявіцца тым

ПЕСНЯ — І БОЛЬШ, ЧЫМ ПЕСНЯ!

Дыялог заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Л. МУХАРЫНСКАЙ і доктара мастацтвазнаўства В. НЯЧАЙ аб праблемах даследавання музычнага фальклору Беларусі

колькі адчуваем патрэбу ў развіцці «музычнага народазнаўства». Але не так лёгка дасца яно ў рукі! Справа ў тым, што ў народным мастацтве няма прынцыповай розніцы паміж носьбітам той ці іншай мастацкай традыцыі і яе спажывцом. «Спажываюць» для сябе — і тады, калі спяваюць для сябе, у адзіночку, і тады, калі спяваюць невялікім сяброўскім «гуртам», хорам, які стыхійна склаўся. Нават калі тут і прысутнічаюць маўклівыя аматары, якія непасрэдна не ўдзельнічаюць у выкананні, усе яны, тым не менш, не толькі патэнцыйныя слухачы, але і, з псіхалагічнага пункту погляду, рэальныя ўдзельнікі выканаўчага працэсу. Гаворачы сло-

жыцца асабліва яскрава. Як адзначае З. Мажэйка ў сваёй працы, у музычнай фалькларыстыцы добра распрацаваны праблемы часовага прымяркоўвання песень календарна-земляробскага кола, агульнага адзінства календарнага цыкла, якое праяўляецца праз паўторы асноўных яго элементаў, працоўных і абрадавых.

Але З. Мажэйка пайшла далей — яна раскрыла кантрастны чаргаванні ў календарна-песеннай сістэме асобных комплексаў. Гэта надзвычай цікавая і недаследаваная з'ява, звязаная з эмацыянальнымі перажываннямі чалавека ў розныя поры года. У час зімовага сонцастаяння, калі, згодна народнаму выразу, «сонца павя-

канне вясны, карагоды — усё гэта ў эмацыянальным кантрасце з зімой настройвае чалавека на лірычны лад, ён нібы вядзе дыялог з прыродай. Перыяд летняга сонцастаяння, у які святкуецца купалле, звязаны з культурам агню, культурам зямлі і раслін. Эмацыянальна купалле, як і калядкі, выліваецца ў стыхію карнавалізацыі. Але песенная абраднасць ідзе як бы паралельна з ёю, працягваючы «вясновы настрой». Лірыка-драматычныя, лірыка-эпічныя жніўныя песні выяўляюць глыбокі псіхалагічны кантакт чалавека з прыродай у час земляробчай працы, у момант «выхаду на жніво». Памяць як бы праходзіць па календарным коле, сумяшчаючы рысы эмацыяналь-

МУЗЫКА

— Галіна Віктараўна, што вы можаце сказаць пра свой інструмент цяпер, калі маеце такі вялікі вопыт выканаўчай і педагогічнай работы?

— Домра — адзін з самых працаёмкіх інструментаў. Гуказдабыванне на домры — гэта вельмі складаны працэс як фізічна, так і ў сэнсе каардынацыі рухаў. Каб узяць толькі адну ноту, дамыст павінен праціскаць на грыфе каля 9 кілаграмаў адным пальцам! Такая нагрузка дарослых музыкантаў, а што казаць пра дзяцей?! Адсюль — першыя адмоўныя ўражанні ад інструмента ў навучэнца, якія педагогу неабходна пераадолець. Ды нягледзячы на ўсе цяжкасці, сучаснае выканальніцтва на домры намнога пашырыла выразныя магчымасці гэтага інструмента. Калі раней домру мала хто ведаў, няўпэўнена вымаўляў правільна назву інструмента, блытаючы рускую домру з казахскай домбрай, дык цяпер домра ўсё часцей і часцей гучыць з канцэртнай эстрады як саліруючы інструмент. Яе гучаннем захапляюцца піяністы, скрыпачы, дырыжоры. Я ўпэўнена: домра многае можа выказаць.

— І кожны адметны прадстаўнік сучаснай домравай школы прыўносіць у развіццё выканаўчага мастацтва штосць сваё, узбагачаючы яго і раскоўваючы межы магчымага...

— Так, і сярод многіх мне перш за ўсё хацелася б назваць Аляксандра Цыганкова, таленавітага кампазітара і выканаўцу, а таксама Івана Іванавіча Шыценкава — прафесара Ленінградскай кансерваторыі. Ён з'яўляецца як бы звязваючым звяном паміж мінулым і сучаснасцю. У такіх людзях каштоўна тое, што яны здолелі ад узроўню самадзейнасці ўзняцца да вышэйшага сапраўднага прафесіяналізму. Бо да вайны прафесійнай домравай школы не існавала. І толькі з паяўленнем класаў домры ў ВНУ стала магчымай прафесійная падрыхтоўка дамыстаў. Ля вытокаў гэтага важнага працэсу і стаялі такія музыканты, як І. І. Шыценкаў (а ў нас у Беларусі Г. І. Жыхараў).

Займацца музыкой яна пачала ў 15 гадоў — тэрмін даволі позні. Гады дзяцінства, як і дзяцінства яе раўесніцаў, адабрала вайна. Потым — галодны пасляваенны час. Якія ўжо там заняткі музыкой! А музыку ў сям'і любілі. Бацька ў маладосці нядрэнна іграў на гармоніку, маці хораша спявала. Спяваю, іграў на гітары мацерын брат... Адночы ўпершыню прыйшла ў музычную школу і яна. Убачыла на калідоры дзяўчынку, якая разыгрывалася на домры. Спадабаўся гук гэтага інструмента, такі пяшчотны, ласкавы, асабліва «трэмала»...

Сёння заслужаная артыстка БССР дацэнт Галіна Асмалоўская вядзе клас домры ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі (ужо больш за 20 гадоў), доўгі час яна была артысткай інструментальнага ансамбля Беларускага тэлебачання і радыё. Няштатны карэспандэнт «ЛіМа» гутарыць з Г. Асмалоўскай пра народна-інструментальнае выканальніцтва, пра асаблівасці беларускай домравай школы, пра творчыя магчымасці нашай моладзі...

«ДОМРА МНОГАЕ МОЖА ВЫКАЗАЦЬ...»

— Вам пашанцавала быць вучанцай Г. І. Жыхарава. Скажыце, якім чынам чалавек, музыкант, педагог без тытулаў і звянаў пакінуў памяць пра сябе ў сэрцах цэлага пакалення «народнікаў»? Памяць, што значна мацней за «тытулаваную», замацаваную ў гучных рэгаліях?

— Яшчэ да вучобы ў музычнай школе мне часта даводзілася слухаць па радыё секстэт домраў пад кіраўніцтвам Жыхарава. Ужо ніяк не думала, што мне пашанцаваць стаць яго вучанцай, а пазней і самай іграць у секстэце домраў Беларускага радыё (цяпер ён называецца Камерна-інструментальным ансамблем). Георгій Іванавіч Жыхараў быў надзіва таленавіты і высокаадукаваны музыкант. З яго імем у 50—60-ыя гады звязаны амаль усе віды народна-інструментальнага выканальніцтва на Беларусі, акрамя цымбальнага (гэта была сфера дзейнасці І. І. Жыновіча). Усе адпаведныя цяперашнія

калектывы Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, Мінскага музычнага вучылішча, Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК, Камерна-інструментальны ансамбль Дзяржтэле радыё БССР, — усё гэта звязана з дзейнасцю Г. І. Жыхарава.

— Галіна Віктараўна, за час работы ў кансерваторыі вы падрыхтавалі больш чым 60 спецыялістаў, сярод іх — лаўрэат Усеаўсознага конкурсу артыстаў эстрады М. Марэцкі, дыпламант Рэспубліканскага конкурсу Л. Чарняк, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Г. Ермачэнкаў, заслужаная артыстка БССР В. Карэлікава і многія іншыя. Што вы можаце сказаць пра сённяшнюю моладзь, якая зеймаецца па вашай спецыяльнасці?

— У нас ёсць дамысты, якія могуць стаць на ўзровень лепшых музыкантаў рэспублікі. Вельмі хочацца ім у гэтым памагчы. Сваю задачу педагога бачу ў тым, каб усмерна садзейнічаць максімальна поўна-

му, усебаковаму развіццю малых музыкантаў, навучыць іх працаваць на гэтым няпростым інструменце.

— Мне вядома, што спецыялісты Украіны, Прыбалтыкі, РСФСР адзначаюць: у Беларусі ёсць сваё домравае школа. Беларускае дамыстаў імкнуча завабіць лепшыя прафесійныя калектывы краіны. Што, на вашу думку, садзейнічае прызнанню беларускай домравай школы, якія яе асаблівасці?

— Мы стараемся пераняць усё лепшае, што ёсць у вядучых домравай школы, выкарыстоўваем адметныя дасягненні савецкіх выканаўцаў і не толькі прадстаўнікоў народна-інструментальнага жанру, але і скрыпачоў, духавікоў, піяністаў... Што ж датычыць асаблівасцей беларускай домравай школы, дык, перш за ўсё, гэта старанная работа над якасцю гуку, упартая барацьба з гукавымі дэфектамі, што для дамыстаў — вялікая праблема, а таксама імкненне да больш глыбокага спасціжэння сэнсу твора, які выконваецца.

Акрамя таго, да нядаўняга часу ў музычных ВНУ краіны трох- і чатырохструнныя домры побач «не ўжываліся». У нашай жа кансерваторыі трох- і чатырохструнныя домры «суіснуюць» раўнапраўна, больш таго, некаторыя студэнты дасканала асвойваюць абодва інструменты. Цяпер, па прыкладу нашай кансерваторыі, акрамя чатырохструнай домры, уведзіцца і трохструнная ва Уральскай кансерваторыі.

— Выканальніцтва і педагогіка — два асноўныя накірункі вашай работы. Які з іх вы лічыце галоўным?

— Больш чым 10 гадоў я іграла ў ансамблі Беларускага тэлебачання і радыё. Там упершыню сутыкнулася з сапраўдным прафесійным выканальніцтвам на домры. Калі вучышся, у поўнай ступені не адчуваеш той адказнасці, якая кладзецца на плечы прафесійнага артыста. Спецыфіка работы на радыё вымагае пастаяннай змены рэпертуару, калі за 2—3 рэпетыцыі неаб-

ходна падрыхтаваць твор да запісу. А ў той час мы пастаянна ігралі «жывою» г. зн. проста ў эфір, без запісу. Гэта вымагала добрай арыентацыі ў музычным матэрыяле, умання бегла чытаць і хутка вывучаць нотны тэкст. Да таго ж, пры рабоце з мікрафонам адточваецца выканаўчае майстэрства. Мікрафон з найвялікшай дакладнасцю, нават з перабольшаннем уяўляе самыя малыя гукавыя адрэкі артыста (бразгат струны, шоргат медыятара, пасвістванне струны ад слізгаючага пальца), а гэта вельмі дысцыплінуе ў сэнсе якасці гуку.

Выканальніцтва і педагогіка для мяне цяпер адзінае цэлае. Гэта як бы два бакі аднаго працэсу. Педагогічныя пошукі памагаюць знайсці сцэнічную трактоўку таго або іншага музычнага сачынення. Выканаўчыя знаходкі выкарыстоўваюцца ў педагогіцы. Чалавечыя жыццё, яго вопыт не маюць сэнсу, калі ўсё назапашанае не перадаць наступнаму пакаленню...

— На працягу многіх гадоў вы кіруеце разнастайнымі па складзе студэнцкімі ансамблямі, прычым, кожны з іх мае сваю «іскрынку». Напрыклад, у вас быў калектыв, куды, акрамя домраў і балалаек, уваходзілі гітара і гармонік, а такія, здавалася б, несумяшчальныя інструменты, як домры і літаўры, цудоўна спалучаліся ў «Італьянскай сімфоніі» Мендэльсона. Кожны раз вашы калектывы рыхтуюць непаўторныя, арыгінальныя нумары, якія вылучаюцца высокай мастацкай маркай і робяцца сапраўдным упрыгожаннем любога канцэрта. У вашых калег з Масквы і Ленінграда таксама існуюць аналагічныя калектывы, але яны, як правіла, нязменныя па складзе. У І. Шыценкава гэта ўнісон домраў, у П. Нечапарэнка — ўнісон балалаек. Чым абумоўлена разнастайнасць складаў вашых калектываў: асаблівасцямі рэпертуару ці кантынгентам студэнтаў вашага класа на дадзены момант?

— Склад ансамбля вызначаецца яго прызначэннем, залежыць ад таго, дзе, на якой

мастацкім з'явам, якія не ляжаць на паверхні.

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Я б дадала: Мажэйка не толькі дапамагае выявіць мастацкім формам, часам як бы прыхаваным, якія існуюць патэнцыяльна, напрыклад, з-за недасведчанасці мясцовага кіраўніцтва, якое не разумее іх каштоўнасці. Музычны фалькларыст павінен быць не толькі даследчыкам, але і своеасаблівым рэжысёрам. Вядома, народныя спевакі ацэньваюць сапраўднае традыцыйнае мастацтва, але ім трэба дапамагчы зацвердзіцца ў правільных ацэнках уласнага майстэрства, дапамагчы раскрыцца як мастакам. Гэта не кожны можа зрабіць.

В. НЯЧАЙ: Менавіта гэтыя якасці этнамузыказнаўца-псіхалага дазваляюць аўтару кнігі, пра якую ідзе зараз гаворка, правесці самастойна сацыялагічнае даследаванне, выявіўшы прыхільнасці народных выканаўцаў, іх каштоўнасці арыентацыі.

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Асабліваць гэтай кнігі, як і іншых публікацый З. Мажэйка, сап-саўды, у тым, што аналіз налігоднага мастацтва неаддзельны ад аналізу этыкі і эстэтыкі народа. Такая трактовка асноўнага пытання не можа быць «свабодна абранай аўтарам» філасофскай пазіцыяй, гэта—неабходнасць. Адзін з заснавальнікаў савецкай музычнай фалькларыстыкі («этнамузыкалогіі», як мы сёння часцей за ўсё гаворым) К. В. Квітка не раз падкрэсліваў: калі даследчык сутыкаецца з народнай песняй, якая мае ў побыце народа нейкі трывалы сэнс, песня знітава-

ны з колам спадзяванняў, надзей, вобразных відовішчаў, з пэўнымі народнымі звычаямі, абрадамі, з пэўным працоўным працэсам, ён сутыкаецца такім чынам не толькі з песняй, але з чымсьці больш, чым песня, што, тым не менш, не можа быць ад песні адарвана і ўзяць сабой надзвычай выразны сутнасны бок самой песні. І паколькі гэтае «больш, чым песня» рэальна жыве і развіваецца толькі разам з песняй, беспадстаўна было б меркаваць пра песню, пра складаны працэсы яе ўзнікнення, выпявання, якаснага пераўтварэння без уліку ўсяго комплексу гэтых узаемазвязаных працэсаў. Толькі такі пастаянны ўлік дазволіць даследчыку мысліць поліфанічна. Гэта мысленне асаблівага роду. Толькі яно здольна даць нам сапраўдны адказ на пытанні пра жыццёвае значэнне не толькі тых з'яў, якія мы назіраем, але і якія, на першы погляд, непрыкметны.

В. НЯЧАЙ: Такое поліфанічнае мысленне дало магчымасці даследчыку глыбока раскрыць і гадавую, і ўзроставую цыклізацыю песень. Мажэйка падышла да гэтага пытання не толькі як музыказнаўца, але і як «народазнаўца». Яна смела выступае супраць такога памылковага погляду, які стаў ледзьве не традыцыйным, пры якім лічыцца, што фальклор вымірае і яго носьбітамі з'яўляюцца толькі людзі самага старэйшага ўзросту. Мне здаліся вельмі цікавымі вынікі, якія атрымаліся пры паглыбленым стацыянарным даследаванні сяла метадам «уключанага назірання». У адрозненне ад выні-

каў павярхоўнага экспедыцыйнага даследавання, тут адказы былі процілеглымі папярэднім. Аказваецца, календарна-песенныя традыцыі не знікаюць, яны маюць надзвычай высокі статус, актыўна жывуць ва ўсведамленні іх носьбітаў. Але яны па-рознаму працягваюцца ў рэпертуары спевакоў рознага ўзросту: у іерархіі каштоўнасцей маладых пераважае сучаснае, «моднае», прынесенае звонку, але калі яны сталеюць, то спяваюць тое, што замацавана традыцыяй, што ў народзе жыве як «сваё».

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Мяне наогул прываблівае агульная палемічная накіраванасць кнігі З. Мажэйка супраць усялякага верхглядства, беглых абследаванняў, якія памылкова лічацца «результатывымі». Толькі тады, калі даследчык становіцца спадарожнікам, сябрам і дарадчыкам ва ўсіх важных жыццёвых, этычных і эстэтычных праблемах, самі народныя спевакі раскрываюцца па-іншаму. Вось чаму палемічнасць тут неабходная: яна дапамагае не толькі глыбей паставіць важнае пытанне, але па сутнасці тужа на яго і адказаць.

В. НЯЧАЙ: Мы спыніліся падрабязна на сацыяльна-псіхалагічных аспектах даследавання самой песні. Але ж якая цэнтральная музыказнаўчая праблема кнігі З. Мажэйка, дзеля якой робіцца аўтарам такі шматбаковы музыказнаўчы аналіз?

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Гэтае пытанне мае сваю гісторыю. Адным з першых музыкантаў, які заўважыў своеасаблівую заканамернасць фарміравання і

развіцця народных напеваў, што вызначаюць меладычную традыцыю дадзенай мясцовасці, быў выдатны беларускі этнограф-фалькларыст канца XIX — пачатку XX стагоддзяў, стваральнік Музычна-этнографічнай камісіі пры Маскоўскім універсітэце М. Янчук. Аналізуючы напевы вяселья ў сваім родным сяле Корніца Слуцкай губерні, ён змог праз мноства працяў выявіць тры іх асноўныя групы.

Агульную тэорыю гэтай праблемы распрацавала З. Эвальд, рускі музыкант-фалькларыст, якая многа працавала ў Беларусі. На матэрыяле Беларускага Палесся, у прыватнасці — жніўных песень як асноўнага жанру працоўных сялянскіх песень, З. Эвальд паказала іх сацыяльна-абумоўленую фарміруючую ролю ва ўтварэнні ўсяго комплексу беларускіх земляробчых песень і беларускай жаночай песеннай лірыкі. З. Мажэйка развіла дасягненні гэтых першапраходцаў на больш шырокім матэрыяле, раскрываючы яго як календарна-песенную сістэму.

В. НЯЧАЙ: Вельмі важна, на маю думку, што Мажэйка ў сваім даследаванні выкарыстала сістэмны падыход. Менавіта ў 70—80 гады дзякуючы вялікай увазе вучоных самых розных спецыяльнасцей да сістэмнага вывучэння аб'ектаў з'явіліся даследаванні ў розных галінах навукі, заснаваныя менавіта на сістэмным падыходзе. З. Мажэйка таксама адмаўляецца ад прыняцця лінейна-апісальніцкага характару і выкарыстоўвае сістэмна-тыпалагічны метады даследавання. Яна ставіць перад сабой задачу вяліка-

га маштабу — раскрыць народныя песенныя календары як мастацкую сістэму ў гарызантальнай плоскасці (арэалы кананічных напеваў) і ў вертыкальнай (яго суадносіны з неабрадавымі песнямі, што дапасуюцца да календара).

Л. МУХАРЫНСКАЯ: Такая тытанічная задума патрабавала дваццаці гадоў папярэдніх даследаванняў. З. Мажэйка вывучыла ўсе этнаграфічныя раёны Беларусі, каб выявіць захаванасць жанраў старадаўняга фальклору і разнастайнасць яго тыпаў у сувязі з бітам, працоўнымі працэсамі, святочнымі абрадамі. Выявіўшы геаграфічнае распаўсюджанне асноўных тыпаў, яна класіфікавала напевы па функцыянальных, меладычных, (рытмічна-танцавых; фактурных, тэмбравых) прыкметах. Яна таксама выявіла рысы агульнасці ў песенных традыцыях розных мясцовасцей, моманты іх інтэграцыі, прарастання старажытных жанраў у больш позніх. Такай глабальнай распрацоўкі ўсёй праблематыкі нацыянальнага песеннага меласу, яго нараджэння, крышталізацыі жанраў, іх развіцця і пераўтварэння да гэтага часу не было ў ніводнай рабоце.

В. НЯЧАЙ: Хацелася б, каб навуковыя палажэнні гэтай работы сталі крыніцай для творчага асэнсавання не толькі для спецыялістаў па музычным фальклору славянскіх народаў (вядома, яны не абмінуць гэтай кнігі), але і шырокай чытацкай аўдыторыі, усіх тых, каго цікавяць праблемы фальклору як жывой з'явы сучаснасці.

сцэне яму дзевяццацца выступы. Так, напрыклад, змешаны ансамбль «Эстафета» мог забяспечыць два аддзяленні канцэрта на любой канцэртнай пляцоўцы незалежна ад наяўнасці фартэпіяна. Гэты мабільны калектыў аднолькава добра гучаў і ў сельскіх клубах, і ў заводскіх цэхах, і на камсамольска-маладзёжных будоўлях.

Аднародны ансамбль домраў больш акадэмічны і прызначаны для большых сцэн і канцэртных залаў, дзе трэба ў шмат разоў узмацніць аднародны тэмбр інструмента.

Дует домраў Алы Сакалоўскай і Алены Петрашэвіч, разам з фартэпіяна і ўдарнымі—Тамарай Васілевічэўкай і Уладзіславам Зайцам рыхтуюцца да II тура VIII Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады.

— «Народнікі» ў эстрадным конкурсе?..

— Так, а што рабіць, калі конкурсы выканаўцаў на народных інструментах — даволі рэдкая з'ява ў нашым музычным жыцці? Мне прыемна паведаміць, што ў гэтым накірунку ў нас у рэспубліцы акрэсліўся пэўны зрух, і ў 1987 годзе плануецца правядзенне Рэспубліканскага конкурсу выканаўцаў народна-інструментальнага жанру імя І. І. Жыновіча. «Народнікі» з нецяпляваасцю чакаюць сваёй «зорнай гадзіны», калі можна будзе весці спародніцтва на роўных. А пакуль што мы вымушаны «апрацаваць у адзенне» эстраднага жанру, падбіраючы адпаведную праграму. Да кожнага туру, а такія конкурсы, як правіла, праводзяцца ў тры туры, мы рыхтуем некалькі твораў, але, зыходзячы з рэгламенту конкурсу (кожнаму ансамблю для выступлення адводзіцца 20 хвілін), стараемся паказаць самае лепшае і цікавае. Для II тура мы выбралі «Лірычную» Я. Глебава, «Частушку» А. Цыганкова і «Венецыянскі карнавал» Н. Паганіні ў апрацоўцы М. Марэцкага.

— Ну што ж, жадаю вам і вашаму ансамблю поспеху на гэтым конкурсе і дзякую за гутарку.

Гутарку вяла
Ларыса ТАІРАВА

Фестываль над Дзвіной

У канцы мая, калі ў Віцебску праходзіла традыцыйнае свята горада, на вуліцах можна было заўважыць незвычайны, «музычны» трамвай. Джазавыя музыканты з многіх гарадоў краіны, якія прыехалі на віцебскае свята, сабраліся ў гэтым вагончыку і наладзілі вясылі імправізаваны канцэрт «на колах».

Вяля «музычнага трамвая» і стала эмблемай фестывалю «Віцебская восень», які праводзіўся сёлета ўжо ў сёмы раз. Арганізаваны ён быў Віцебскім гаріомам і самсмамола і гарадскім Палацам культуры. Сярод удзельнікаў, па традыцыі, былі джазавыя музыканты, аматары і прафесіяналы, з розных гарадоў краіны: Мінска і Клайпеды, Ленінграда і Варонежа, Казані і Архангельска, Рыгі і Віцебска...

На сямі канцэртах пабывала амаль чатыры тысячы слухачоў. Асабліва іх цікавіла выклікалі выступленні самых юных удзельнікаў фестывалю: біг-бэнда навучэнцаў дзіцячых музычных школ Мінска і вядомага ў краіне дзіцячага арнестра з горада Крывы Рог. Парадаваў тансама створаны нядаўна мінскі квінтэт пад кіраўніцтвам І. Сафонава. Спецыяльна да фестывалю квінтэт падрыхтаваў арыгінальную джазавую праграму, у якой вылучылася «Беларуская сюіта» на народныя тэмы ў трох частках, напісаная музыкантам гэтага ансамбля У. Ткачэнкам.

Тэкст і фота А. ДЗМІТРЫЕВА

Мінскі квінтэт пад кіраўніцтвам І. Сафонава.

Біг-бэнд навучэнцаў дзіцячых музычных школ Мінска (кіраўнік І. Райхлін).

Юны саліст калектыву Максім Канававаў.

Гітарыст У. Ткачэнка (Мінск).

Вакальны дует С. Янушка (Клайпеда) і М. Грыноўская (Кайўнас).

Эрнесту
ЯЛУГІНУ-50

19 лістапада спаўняецца пяцьдзсят гадоў пражытку Эрнесту Ялугіну. З нагоды юбілею Саюз пісьменнікаў накіраваў яму прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Эрнест Васільевіч!

Горача вітаем Вас, вядомага пражытка і нарысіста, з днём Вашага 50-годдзя.

У літаратуру Вы прыйшлі з багатай журналісцкай прантыкай, шмат папрацаваўшы ў шматтыражцы, раённых і рэспубліканскіх газетах, у часопісе «Неман». Уважлівае вока журналіста і пісьменніка пільна прымячала нараджэнне важнага коласа і Салігорскага калійнага камбіната, складанай машыны і новага саўгаса на Палессі. Але найбольш уражвалі людзі, што сваёй працай упрыгожвалі, перайначвалі край.

Пасляваенная беларуская літаратура звярнула нямала увагі на паказ у мастацкім асэнсаванні гісторыі роднага краю. З'явілася цэлая галіна яе — так званая гістарычная проза. У гэтым жанры Вамі напісаны апавесці «Містиславцев посох», «Последний князь», шэраг навел.

Пра ваеннае дзяцінства Вы расказалі ў займальнай, цікавай на вобразы апавесці «Намни Млечного Пути». З няменшай цікавасцю чытаецца і раман «Острова». Але гэты твор ужо пра наш дзень, пра цяжкую і разам з тым высакародную місію савецкіх людзей, якія працуюць у краінах, што вызваліліся з-пад каланіяльнага ўціску. У апошні час для чытачоў адкрылася новая грань Вашага таленту — грань удумлівага і ўражлівага эсэіста.

Сваё пяцідзсяцігоддзе Вы сустракаеце ў росквіце творчых сіл. Жадаем Вам, дарагі Эрнест Васільевіч, новых творчых набыткаў, моцнага здароўя, вялікага асабістага шчасця.

Супрацоўнікі штотыднёвіка шчыра віншуюць юбіляра і зычаць яму творчых поспехаў.

Абмяркоўваем творы, вылучаныя на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР

Светла-шэрыя вокладкі, на фоне якіх хораша выглядае пададзены чырвоным колерам беларускі арнамент. Малюнак яго кожны раз мяняецца, тым самым дасягаецца асабліва выразнасць, непаўторнасць выдання, якое сёння налічвае ўжо 30 тамоў. У далейшым мяркуецца выпусціць яшчэ 10... Дасведчаны чытач, мабыць, здагадаўся, што гаворка вядзецца пра Збор фальклору «Беларуская народная творчасць», падрыхтаваны ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі

кі, фалькларыстыкі, этнаграфіі, горача падтрымліваючы думку аб тым, што праца заслужоўвае такой высокай узнагароды, якой з'яўляецца Дзяржаўная прэмія БССР, нельга не прыслухацца да думкі тых, хто сам шмат робіць у справе прапаганды вуснапэтычнай творчасці народа. Нядаўна ў Мінскім інстытуце культуры адбылося грамадскае абмеркаванне, у якім дзейсны ўдзел прынялі не толькі выкладчыкі гэтай вышэйшай навучальнай установы, а і навукоўцы з Беларускага дзяржаўнага ўні-

тэты. «Жартоўныя песні», «Восеньскія і талочныя песні», «Радзімая паэзія», «Народны тэатр» і г. д. Да статкова сказаць, што толькі «Вяселле. Песні» выйшлі ў шасці кнігах, каб пераканацца, наколькі песенная душа ў народа. Асобныя тамы адразу сталі бібліяграфічнай рэдкасцю. Як, напрыклад, «Народны тэатр», дзе ўпершыню разам сабраны так поўна рэпертуар славунай батлейкі, пададзены ўзоры народнай драмы, інтэрмедыі.

Важна і тое, што выданне

славянскай культуры. Аб тым, наколькі радасная і чаканая з'ява — выхад Збору «Беларуская народная творчасць», гаварылі ў ходзе абмеркавання загадчык кафедры тэорыі і гісторыі культуры Г. Барышаў, дацэнт кафедры рускай савецкай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна В. Захарава, загадчык лабараторыі Беларускага фальклору БДУ імя У. І. Леніна В. Літвінка, дацэнт кафедры філасофіі Мінскага педінстытута імя А. М. Горкага А. Міцкевіч, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР А. Яскевіч і іншыя. Яны адзначалі, што са з'яўленнем 30-томніка павысіўся сам навуковы ўзровень сучаснай фалькларыстыкі. Рыхтаваліся чарговыя тамы, і расла, набірала новыя вышыні навуковая школа, якая, не забываючы вопыту папярэднікаў, з пазіцыі сучаснасці асэнсавала тое, што нараджалася ў народзе на працягу стагоддзяў. Выхад Збору — адначасова ўшанаванне памяці тых, хто стаяў ля вытокаў збору фальклору, своеасаблівы помнік П. Штэйну, Е. Раманаву, Я. Карскаму, а з нашых сучаснікаў — Р. Шырме, Г. Цітовічу, якія таксама былі сярод тых, хто паклаў пачатак гэтаму унікальнаму выданню.

На абмеркаванні праводзілася думка аб тым, што ў наш час, калі страчваюцца некаторыя духоўныя крытэрыі, калі ў часткі моладзі з'яўляецца аблегчанае стаўленне да жыцця, якое вядзе да бездухоўнасці, эстэтычнай непатрабавальнасці, фальклор можа і павінен стаць важным сродкам ідэйна-палітычнага і маральна-эстэтычнага выхавання, бо менавіта ў ім закладзены самы асновы трывалых народных устояў і прынцыпаў. У святле гэтага выдання набывае асаблівую не толькі навуковую, але і практычную значнасць.

Паколькі ў гаворцы не змаглі прымаць асабісты ўдзел загадчык кафедры інстытута культуры — харэаграфіі Ю. Чурко і гісторыі А. Грыцкевіч, былі зачытаны іх пісьмовыя водгукі аб Зборы, у якіх таксама дадзена высокая ацэнка выданню.

Матэрыялы абмеркавання накіраваны ў Камітэт па Дзяржаўных прэміях Беларускай ССР у галіне навукі і тэхнікі.

Наш кар.

СПАДЧЫНА НА СЛУЖБЕ ЧАСУ

наук БССР, які пабачыў свет у выдавецтве «Навука і тэхніка».

Вартасць выдання высока ацэнена не толькі ў рэспубліцы, але і далёка за яе межамі. Рэцэнзіі на асобныя тамы з'явіліся ў Чэхаславакіі, Югаславіі, Балгарыі, Польшчы і іншых краінах. Асабліва прыхільна сустрэлі 30-томнік тых, хто мае непасрэднае сутыкненне з фальклорам, — пісьменнікі, мастакі, артысты, журналісты, выкладчыкі, студэнты. Васіль Вітка — паэт, які сам неаднойчы ў кнігах сваіх звяртаўся да скарбніцы народнай творчасці, назваў гэтае выданне вобразна «генетычным фундаментам народа».

Прыемна зазначыць, што Збор «Беларуская народная творчасць» прадстаўлены на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР у галіне навукі. У спісе прэзідэнтаў названы прозвішчы тых, хто да гэтага выдання мае найбольшае дачыненне, — А. Фядосік (кіраўнік работ), Г. Барташэвіч, М. Грынблат (пасмяротна), А. Гурскі, В. Ялатаў (пасмяротна), К. Кабашнікаў, А. Ліс, Л. Малаш, Л. Салавей, І. Цішчанка.

Адзначаючы унікальнасць выдання, што ў цэлым абумоўлена якасна новым узроўнем сучаснай даследчыцкай наву-

версітэта імя У. І. Леніна, Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага, Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР...

Гаворка, якую вёў прарэктар Мінскага інстытута культуры па навуковай рабоце М. Зарынок, адразу скіравалася ў рэчышча прынцыповага, дэлавога абмену думкамі. Здавалася б, да сказанага пра Збор «Беларуская народная творчасць» — усяго ў друку ўжо з'явілася каля 100 рэцэнзій, водгукі, артыкулы — цяжка дадаць нешта новае. Аказваецца — можна. Калі ў абгрунтаванні сваіх меркаванняў карыстацца не толькі першапачатковымі ўражаннямі, а глыбокім веданнем самога прадмета, прымаць пад увагу тое, што ўжо дало знаёмства са Зборам у практычнай рабоце, не забываючы, што фальклор — не толькі мінулае, а скандэсанаваны вопыт народа, пастаўлены на службу сучаснасці.

Падкрэслівалася, што ў шырокі ўжытак уведзены тысячы і тысячы самых розных фальклорных твораў. Нават ужо сам пералік тамоў сведчыць, якая вялікая і карпатлівая работа праведзена: «Зімовыя песні», «Прыказкі і прымаўкі», «Дзіцячы фальклор», «Сямейна-бы-

характарызуецца глыбокімі і грунтоўнымі навуковымі каментарыямі. У кожным томе ёсць звесткі пра паходжанне жанру, гісторыю збору і вывучэння твораў, даецца іх класіфікацыя, ідэйна-тэматычны і мастацкі аналіз.

Загадчык кафедры Беларускай літаратуры інстытута культуры М. Грынчык падкрэсліў, у прыватнасці, што выданне Збору — па сутнасці вяртанне нашым сучаснікам аўтарытэту цэлых пакаленняў. Зроблена справа дзяржаўнай важнасці, і ацэньваць яе таксама патрэбна па дзяржаўнаму. Завершаны важны этап у зборы і выданні фальклору. Падобныя Зводы выйшлі ўжо ў некаторых саюзных рэспубліках, рыхтуецца 100-томны Збор рускага фальклору. Тым самым адкрываецца магчымасць для параўнальнага вывучэння славянскага фальклору.

Неацэннае значэнне Збору і ў практычнай рабоце тых, хто арганізоўвае і праводзіць народныя святы, рыхтуе сучасныя абрады, падкрэсліў старшы выкладчык кафедры рэжысуры масавых святаў інстытута культуры П. Гуд. Таму не выпадкова, што для многіх ён ужо стаў настольнай кнігай. Калі ж гаварыць пра Збор у цэлым, дык ён уяўляе значны ўклад у скарбонку агульна-

ЛІСТ У РЭДАНЦЫЮ

НЕ ТОЙ ПРЫЁМ

У апошнім кастрычніцкім нумары «ЛіМа» змешчаны артыкул Галіны Каржанеўскай «Пад непазбежным знакам перамен». У гэтым артыкуле робіцца беглы агляд паэзіі, апублікаванай за гэты год на старонках часопісаў «Польмя», «Беларусь» і «Малодосць». Шчыра кажучы, я з цікаўнасцю прачытаў артыкул. Аўтар яго слухна і своечасова гаворыць аб тым, што ў літаратуры, як і ва ўсім нашым жыцці, настаў час перамен і крутых паваротаў.

Слушныя заўвагі робіць Каржанеўская пры разглядзе і ацэнцы некаторых вершаў, змешчаных на старонках нашых часопісаў. Адно мяне насцярожыла ў артыкуле — гэта тое, што ў асобных мясцінах аўтарка, дбаючы пра канкрэтнасць і дакладнасць, сама падчас не называе прозвішчы іх аўтараў, прыводзіць,

як ёй здаецца, слабыя паэтычныя радкі, строфы, а не гаворыць, чые яны. Асабліва здзіўляецца такой безадказнасці, калі гаворка ідзе аб вершах пра вайну, пра былыя паходы франтавікоў.

Вось чытаем абзац (цытую даслоўна): «Другі паэт, што таксама прайшоў вайну, піша пра яе яшчэ больш агульна, з наівам і ўнізласцю хлапчука: «Змагаўся кожны з нас, як віцязь...» Наўрад ці ведаў бы свет Васіля Быкава, каб у пачатку творчасці штосьці падобнае ён зрабіў сваім дэвізам!»

Хто ж гэты — другі паэт, што «таксама прайшоў вайну», ды піша пра яе з «наівам»? Не прымушай сябе, чытач, напружваць памяць. Той паэт — гэта я, Пятро Прыходзька, аўтар верша «Лета 1944», змешчанага ў пятым нумары часопіса «Беларусь» за гэты год. І чаму б

Галіне Каржанеўскай у пацвярджэнне сваёй прынцыповасці не назваць было прозвішча аўтара верша, бо па аднаму радку чытач не заўсёды можа здагадацца, чый ён: ці малавядомага паэта, ці пасівелага ўжо былога байца.

Можна пагадзіцца з Галінай Каржанеўскай, што прыведзены ёю радок, калі яго ўзяць асобна і перанесці на ўсе падзеі вайны, баі і паходы, пройдзеныя намі, прагучыць не толькі наіўна, але і магчыма, не вельмі праўдзіва. Падкрэсліваю, калі яго ўзяць асобна, адарваць ад тэксту ўсяго верша. Але ж трэба было крытыку прывесці і наступныя радкі, якія дапаўняюць, паглыбляюць сэнс папярэдняга. Вось як сказана ў вершы:

Змагаўся кожны з нас, як віцязь,
А Жунаў быў на ўсіх адзін...
Праз Гомель, Мінск,
Бабруйск і Віцебск
Правёў франты ён на Берлін.

Не буду, ды і не да твару мне гаварыць пра мастацкую якасць гэтых радкоў. Справа ў тым, што ў кароткім вершы ідзе размова пра лета 1944 года, пра вызваленне Беларусі ад фашысцкай чу-

мы, пра аперацыю «Баграціён», якой кіраваў вялікі наш палкаводзец Георгій Канстанцінавіч Жукаў. Пра яго, і перш за ўсё пра яго гаворка ідзе ў вершы. А мы — тыя, што ішлі ў бітвы пад яго палкаводчым геніем, былі ўсе сапраўды, як віцязі — і тыя, хто прайшоў праз пекла агню, і хто лёг на ратным полі.

Дарэчы, не першы я ў нашай паэзіі параўноўваю савецкага салдата з віцязем. Прыгадаем радкі незабыўнага Беларускага паэта-воіна Міколы Сурначова:

Ляжыць ён, як віцязь,
У стоптаным жыцце...

Ды справа, нарэшце, не ў тым, слабы ці добры радок. Мяне здзівіла іншае — навошта Галіне Каржанеўскай спатрэбілася супастаўляць гэты слабы, як ёй здалося, радок з творчасцю выдатнага нашага пісьменніка Васіля Быкава?

Адным словам, не трэба вырываць з песні асобныя радкі і рабіць з іх канчатковыя вывады, заключэнні. Гэта — заганы прыём літаратурнай крытыкі.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

РОДНАЕ СЛОВА

ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

Паглядзеў нядаўна незвычайную перадачу Беларускага тэлебачання — коласальнага «Батрака» чытаў жыхар вёскі Чурывава Уздзенскага раёна А. А. Шырко.

Глядзеў не адзін. І ўсім было цікава, хораша, як на свяце. Проста і ўражліва. Ды гэта ж народны літаратурны тэатр! Раней ён уяўляўся мне ў асобе мікалаеўшчынскага «дзядзькі Юзіка», да янога на спатканне ездзілі калісьці ўсім класам. Як чытаў нам Іосіф Канстанцінавіч урывкі з паэмы «Новая зямля!» Слухаючы, мы насычаліся чарамі, якімі шчодро адорваў нас то па-благенска пацешны, то самавіта філасафічны, то напеўна праніклівы лірыкай роднага слова незабыўны дзядзька Юзік.

І вось — сустрэча з Аляксандрам Аляксандравічам Шырко.

Кажуць, перад сваім адыходам Іосіф Канстанцінавіч успамінаў яго, суседа па другі бок Нёмана, — як бы судзіўся сябе тым, што застаўся яшчэ адзін, ці не роўны яму, дзядзьку Юзіку, чытальнік Коласа. У гэта вершыца. А пацвярданнем сказанаму сталася і перадача БТ.

Несумненна, дзядзька Аляксандр (так назавём Аляксандра Аляксандравіча) больш насіў Коласа «пры сабе». Яго «артыстычная манера» фарміравалася не на экскурсійнай публіцы, а сярод аднавяскоўцаў. Мусіць, таму і чытае ён не так эфэктна, не так расказана. Але з адчуваннем драматызму падзей, унутранага напружання паэмы.

Добраму ўспрыманию перадачы спрыяла і тактоўная рэжысура (пастаноўшчыні У. Трацякоў). Менавіта тактоўна, што надзвычай важна, калі гучыць паэтычныя слова. Зрокавы рад натуральна стасавалася з манерай чытання, час ад часу падсвечвалі эмоцыі вясельскімі фарбамі.

Міжволі думаеш, слухаючы, і разважаеш, паслухаўшы: як жа гэты чалавек любіць паэзію Коласа! Перадача нібы зафіксавала новую якасць засваення класікі, яе сапраўды народнае асэнсаванне. Дарэчы, засваенне не толькі па той бок экрану, у асобе выканаўца, але і намі, тэлегледачамі. Бо сам факт таго ведання ўзораў беларускай літаратуры (а хочацца быць упэўненым, што факт гэты не адзінаковы) валодае ўнікальным выхавальным эфектам, здольны ўзняць аўтарытэт літаратуры на парадак вышэй. Словам, перадача ўражала.

Некалькі пажаданняў стваральнікам перадачы. Пра чалавека, які прыходзіць такім, пакуль што незвычайным, гоцем да тэлегледача, хацелася б ведаць больш. І ўсім неабавязкова, каб ён гаварыў пра сябе сам, бо тэлебачанне мае цудоўную магчымасць паказаць — вёску з ваколіцамі, дзе жыве герой, хату, дэталі быту... Дарэчы прыдаўся б і невялічкі каментарый.

Перадачу варта было б паўтарыць — паказана ў вярочны час для шырокай аўдыторыі, яна набудзе форму сямейнага чытання.

Добра, што на экране з'явіўся такі тып чытальніка беларускай паэзіі. Паэзіі эпічнай, глыбока народнай, нацыянальна адметнай. Хочацца спадзявацца, што на чарзе не толькі новыя выканаўцы, але і імя — творцы Багушэвіча, Дуніна-Марцінкевіча, Купалы... Думаецца, што Аляксандр Аляксандравіч Шырко не адзіны і не апошні ў рэспубліцы, хто засвоіў спадчыну народных песняроў, што такія самародкі ёсць і ў іншых раёнах. Значыць, ёсць спадзяванні на новыя сустрэчы. Пачатак стварэння спецаблівага тэлевізійнага анталогіі народнага чытальніцтва, будзем лічыць, пакладзены.

Валеры ДРАНЧУК

Аўтар гэтых нататак — у нядаўнім мінулым рэдактар Галоўнай рэдакцыі інфармацыі Беларускага тэлебачання. Але менш за ўсё яны аўтабіяграфічныя. Хутчэй, гэта спроба на падставе ўласнага вопыту і ўражанняў некаг адасоблена, звонку зірнуць на тыя праблемы, з якімі даводзілася сутыкацца ў рабоце. Праблемы не толькі прафесійныя...

МАГІЯ ЧОРНА-БЕЛАЯ І КАЛЯРОВАЯ

«Феномен тэлебачання» зрабіўся агульным месцам у размовах. Раней прынята было бязмежна захапляцца фантастычнымі магчымасцямі тэле-

коя, дзе пастаўлены манітор. На ўсякі выпадак. Але аднойчы яна зайшла ў пакой з маніторам за нейкай патрэбай і адразу адчула нешта нядобрае... Ну, чым не чорная магія! Тут жа «выбіла» кінаканал, і тое, што адбывалася ў той момант у рэжысёрскай апаратнай, не паддаецца апісання.

З году ў год тэлестудыя абрастае, нібы карабель, ракушкі легенд, паданняў, баек і анекдотаў. Легенд многа. Неафіцыйна на тэлебачанні абавязкова расказаць, напрыклад, як у час перадачы пад адным з вядомых дыктараў... зламалася крэсла, а той, канечне ж, быццам нічога не адбылося, яшчэ хвілін дзесяць чытаў важнае

спецыялістаў, і рэпартажы з Гомельскай вобласці, з пачарпешых раёнаў, зробленыя на высокім прафесійным узроўні. Але самыя неверагодныя чуткі і пагалоскі, між тым, паўзлі, грукваліся... Ці не таму, што недавер да людзей, які праявіўся ў першы момант, потым абярнуўся недаверам да сродкаў масавай інфармацыі? Вернемся да спраў вытворчых.

12.30. Да эфіру 7 гадзін. Званок з аэрапорта Мінск-2. Трэба забраць кінастужку, дасланую калегамі з Вільнюса. Дзякуй Аэрафлоту.

12.45. Званок з паста ДАІ, што на Магілёўскай шашы: забярыце плёнку. Яе даставіў

але з паўгадзіны чакалі машыну. За якія-небудзь трыццаць сорак, у крайнім выпадку — п'яцьдзесят мінут трэба напісаць сюжэт.

У такім жорсткім цэйтноце кожнае транснае слова, кожная знаходка — сапраўды на вагу золата. Але пра сілу і слабасць слова на тэлебачанні — крыху пазней.

16.50. Апошні з сюжэтаў здадзены «на машынку». Цяпер усе матэрыялы зберстаюцца ў «мікрафоннай папцы».

А тым часам... Тым часам наш карэспандэнт (ці, як зараз модна гаварыць — ваш карэспандэнт) нервуецца ў чаканні гукарэжысёра, які паехаў ужо на вячэрніх здымкі. У мантажнай нецяплява чакаюць карэспандэнта. Дакладней, не яго самога, а «начытку». Трэба сказаць некалькі слоў і пра яе.

«Начыткай» або «нагаворам» называюць тэкст, працтаным карэспандэнтам за кадрам. Запісваецца начытка звычайна пасля здымак, калі ўжо гатовы тэкст, але яшчэ не выйшла плёнка. Канечне, начытка — рэч неабходная. Яна надае матэрыялу эмацыянальнасць, асабістую афарбоўку, самы лепшы дыктар не прычытае тэкст, як «свой». Начытка дысцыплінуе карэспандэнта, прымушае іншы раз задумацца над тым, што «мысль изреченная есть ложь...» І ў той жа час тэхніцы маўлення карэспандэнта навучыцца практычна няма дзе. Усе дэфекты мовы або вымаўлення ідуць проста ў эфір. Гэта ўвайшло ў звычай.

Ёсць і другі бок праблемы — тэхнічны. Калі не хочаш залежаць ад гукарэжысёра (а іх на ўсю рэдакцыю інфармацыі — два), можаш сам займацца яго работай, так сказаць, на грамадскіх пачатках. Але — зноў жа — для таго, каб гэта было прафесійна, а не падылетанку, трэба вучыцца. Дзе? Як? Пытанне аб вучобе, як і пытанне пра асобную спецыяльна абсталяваную студыю гуказапісу для начыткі, стаіць даўно. Аднак з месца не зрушваецца. І яшчэ. На адказныя здымкі са старэнкім «Рэпарцёрам», якіх на студыі хапае, ехаць не рызыкуюць. Для гэтых выпадкаў ёсць «Награ»... і прафесійны гукарэжысёр.

17.50. Да эфіру — 1.40. Да пачатку трактавай рэпетыцыі — 25 мінут.

Нарэшце ёсць злашчасная начытка. Праўда, высвятляецца, што кудысьці знікла начытка да іншага сюжэта. А, можа быць, у спецыяльна пераблыталі плёнку... Усё бывае. Цяпер не да разбораў. Тым больш, што галоўны прагледзеў зманціраваны матэрыял і адзін з сюжэтаў загадаў зняць, замяніўшы другім. Выпускаючы, максімум увагі! Пры верстыцы як бы чаго не ўпусціць. Яшчэ пажадана не прыклеіць стужку дагары нагамі.

Паралельна могуць ісці рэдактарскія выкіды тэксту, а гэта значыць — кінапланаў. Часта ў дапамогу асноўнаму рэжысёру прыходзіць на дапамогу яшчэ адзін, а то і два. І ўсё роўна прадаўжаецца шалёная гонка.

18.45. Хоць і са спазненнем, але тракт усё-такі пачаўся. Гэта добра, бо іншы раз даводзіцца выходзіць у эфір і без рэпетыцыі.

Навуковы факт: пад час работы за пультам у членаў рэжысёрскай брыгады пульс, ціск крыві на тым жа ўзроўні, што ў дыспетчараў буйнога аэрапорта.

А на тракце высвятляецца: — заказаную спецыяльна для выпуску застаўку мастак зрабіў абы-як, яе трэба мяняць на старую;

— электронны фон не «праўляецца»;

— літаратуравальную прыладу «выбіла» (або цітры не ўмяшчаюцца).

(Заканчэнне на стар. 14—15)

Аліса тут больш не жыве?

экрана, цяпер модна абвінавачваць яго ледзь не ва ўсіх смяротных грахах.

Тым не менш, многім дагэтуль тэлебачанне здаецца нейкай «краінай цудаў», казачным залюстраваннем. Наўна? У нечым — так. Але...

Давялося некаг бачыць на студыі экскурсію школьнікаў-старшакласнікаў. Ім паказвалі новыя апаратныя, рэжысёрскі пульт, 600-метровую студыю — найскладанае інжынерна-тэхнічнае збудаванне... Найбольш здзівіла мяне поўная адсутнасць хоць бы кроплі здзіўлення на юных тварох. У чым прычына? Можна, усё гэта яны бачылі калі-небудзь? Ці паспелі ўжо страціць здольнасць здзіўляцца?

З іншага боку, хіба ёсць што-небудзь больш звыклае, чым тэлевізар, які штовечар блішчыць у куче кватэры?

І ўсё ж, усё ж...

Нават калі ты працуеш на тэлебачанні і пасля работы стомлены, раззлаваны — на аператараў, на рэжысёра, на мантажны цэх, на ўсё белы свет, — можна прыйсці дадому і... уключыць тэлевізар. І забыцца пра ўсё, быццам бачыш гэты экран упершыню.

Можна асабіста ведаць тэлевізійнага дыктараў, палуднаваць з імі ў кепскім студыйным буфеце... І ўсё ж, калі на экране з'яўляецца гэты ж самы чалавек, ён будзе непазнавальны. Ён будзе — само тэлебачанне. І звычайна, часам зацягваючы словы, якія ты сам жа, бывае, правіў альбо пісаў, раптам прагучаць надзіва важка, напоўняцца амаль таямнічым сэнсам.

І справа тут не ў майстэрстве дыктара (хоць і ў ім — таксама), і не ў правільна выстаўленым святле ў студыі (хоць і ў ім — таксама), і не ў майстэрстве тэлеаператара (хоць і ў ім — не ў апошняю чаргу), і не ў гукавым афармленні, не ў мікрафонах, не ў студыйным афармленні, не... А, відаць, ва ўсім адразу. У спалучэнні мноства творчых, адміністрацыйных, тэхнічных кампанентаў, якія сплалююцца ў тыгелі тэлебачання ў нешта цэласнае, што завецца «эфірам».

Мне давалося паварыцца ў «тыгелі» не адзін год. Але сказаць, што спасціг таяну сплаву, з якога робіцца перадача, не магу. Спытайце ў самага мацітага карыфея тэлебачання — ці знайшоў ён «філасофскі камень», нейкі першаэлемент тэлемастацтва? Хутчэй за ўсё, у адказ ён пацісне плячыма...

Даўно заўважаю: чым больш складаная, выскоаўтаматызаваная, насычаная суперэлектронікай вытворчасць акаляе чалавека, тым больш ён схільны да розных забабонаў і прымхаў.

Асабіста ведаю рэдактарку, пра якую ідзе благае слова, быццам у яе «дурное вота». Сама яна ставіцца да гэтага досыць іранічна. Аднак у час трансляцыі перадачы ў эфір выходзіць з рэдакцыйнага па-

афіцыйнае паведамленне. Або — як за ноч рэдакцыя інфармацыі зрабіла з абрэзкаў старых кінасюжэтаў фільм, які атрымаў вышэйшую ацэнку кіраўніцтва. Самас дзіўнае, што з цягам часу пачынаеш верыць ва ўсё гэта.

ПАЛЁТЫ У СНЕ І НАЯВЕ

Галоўная рыса тэлевізійнага ладу жыцця — неверагодная, фантастычная любоў да сваёй работы. Калі вы пачуеце ад рэдактара ці рэжысёра, што яму «усё гэта» надакучыла да чорцікаў, што так працаваць нельга і прыйшоў час звальняцца, — не верце. Бо гэты ж чалавек будзе званіць у свой выадны дзень, ці нават у час адпачынку і турбавацца: ну, як там у нас, усё спакойна?

Дарэчы, спакойны дзень у Галоўнай рэдакцыі інфармацыі — амаль што міф.

Вось, скажам, расклад аднаго рабочага дня выпускаючага рэдактара.

8.00. Да эфіру «Панарамы» — галоўнай перадачы рэдакцыі інфармацыі — 11 гадзін 30 мінут. На дзяжурства, паводле графіка, трэба выходзіць пасля адзінаццаці. Значыць, можна яшчэ паспаць хвілінку, пакруціць у памяці абрыўкі учарашняга ці заучарашняга дзяжурства? Аднак «не спи, не спи, художник...» Хутчэй за ўсё цябе разбудзіць званок, і галоўны папытае, ці не забыліся вы, што ў «Панараме» паўтараецца ўдарны сюжэт з «Ранішч рэспублікі» (гэтая праграма адкрывае праграму Беларускага тэлебачання). І яшчэ — не забудзьцеся аддаць на паўтор «крытычны сігнал» у «Рэха дня» (перадачу, якая завяршае праграму БТ).

11.30. Да эфіру восем гадзін. Рэдактар з'яўляецца на сваім рабочым месцы. Прывітанні, размовы. Здаецца, працоўнага рытму яшчэ не адчуваецца, але міжволі рэдактар ужо ўключыўся ў падрыхтоўку перадачы. Іншы раз, каб з'арыентавацца ў часе, варта прыслушацца і да чутак.

Тут неабходна адступленне. Дзіўна, але факт, — нягледзячы на тэлеаіп, тэлефон і г. д., рэдакцыя інфармацыі даўна не заўсёды атрымлівае паведамленні аператыўна. У некаторых выпадках гэта можна растлумачыць і непаваротлівасцю таго-сяго з рэдактараў. Аднак часцей справа тут куды больш сур'езная.

У першыя дні чарнобыльскай трагедыі на тэлебачанні разрываліся тэлефоны. Устрыжаныя людзі пыталіся: які ўзровень радыяцыі ў Мінску, што адбываецца ў Чарнобылі і вакол яго, якія прафілактычныя меры прымаюцца? Як магілі, работнікі рэдакцыі спрабавалі супакойваць тых, хто званіў. Але ведалі мы не больш за астатніх.

Потым былі і выступленні міністра аховы здароўя рэспублікі, іншых кампетэнтных

вадзіцель міжгародняга аўтобуса.

Ад ласкі транспартнікаў у многім залежыць аператыўнасць матэрыялаў. Ні лётчыкі, ні чыгуначнікі, ні шафёры не абавязаны займацца перавозкамі такіх грузаў. Каб заплаціць за гэта, трэба мець афіцыйную падставу. Яе няма. Так што ўсё трымаецца пакуль што на сумленнасці транспартнікаў.

Смалявічы і Магілёўская шаша — не зусім, як вядома, па дарозе. А яшчэ ж ідуць кіназдымкі ў розных месцах горада, здымаецца 6—7 сюжэтаў за дзень (у сярэднім). А машын Тэлецэнтр дае дзве-тры (у лепшым выпадку). І абодва прысланыя матэрыялы, калі вы памятаеце, аператыўныя. І сюжэты многія здымаюцца аператыўна — «сёння на сёння». Улічыце яшчэ, што працоўны дзень вадзіцеля іншы раз пацягваецца з шасці раніцы, прымусяць яго паехаць у гэты ж дзень яшчэ і на вячэрніх здымкі немагчыма, бо ёсць працоўнае заканандаўства.

14.00. Выезд карэспандэнта на здымкі мітыngu грамадскасці. Даволі часта карэспандэнт дзедваецца пра яго за дзве гадзіны да пачатку, а дамаўляецца з адміністрацыяй (калі мітынг праводзіцца, скажам, на заводзе) за гадзіну, а то і меней да падзеі. Цяпер усё залежыць ад здольнасцей і арганізатарскага таленту рэдактара-карэспандэнта. Наколькі ён настойлівы, наколькі здалее мабілізаваць на работу ўсю групу: аператара, гукарэжысёра, асвятляльнікаў, наколькі хутка ўсталое кантакт з людзьмі на месцы здымак, і самае галоўнае — з наступуючым. Запісаць чалавека, калі ён выступае па паперцы — лягчэй за ўсё. Інтэрв'ю як мастацтва патрабуе часу, нерваў, упартасці, але ў выніку, як правіла, упрыгожвае перадачу.

Яшчэ адно прыныповае адступленне. Адна з важнейшых задач БТ — прапаганда беларускай мовы. Але поспех гэтай высакароднай справы ў немалой ступені залежыць ад культуры журналістаў. Прыходзіць на памяць такі прыклад. У рэпартажы аднаго вядомага і вельмі здольнага абласнога карэспандэнта яго герой — рабочы — гаворыць добраю літаратурнаю моваю, прытым з усімі адметнымі для журналіста зваротамі і характэрнымі слоўцамі. Гаворыць, як па паперцы шпарыць. А галоўнае, што так яно і ёсць. І не важна — чытае ён нябачную ў кадры паперку або вывучыў яе на памяць. Такі метад лічыўся прафанацыяй яшчэ на досвітку тэлэзры. А сёння? А сёння, які ні дзіўна, знаходзяцца абаронцы такой вольнай прымусовай адукацыі, і што яшчэ горш — паслядоўнікі і эпігоны «творчага метаду».

16.00. Вяртанне карэспандэнта. Можна было б і раней,

ПІСЬМО віцебскага настаўніка Ф. Сіўко «Прашу вызваліць» і каментарый супрацоўніка «ЛіМа» пісьменніка К. Тарасава «Закон і вакол закона» выклікалі шырокі чытацкі водгук. Шэраг пісьмаў (ці ўрыўкаў з іх) газета апублікавала. Пэўныя моманты ўзнятай праблемы былі канкрэтызаваны ў артыкуле дацэнта Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага, аднаго з вядучых папулярнай тэлепраграмы «Роднае слова» П. Садоўскага. Усе гэтыя публікацыі (гл. нумары газеты за 19 верасня, 24 і 31 кастрычніка) — толькі малая частка чытацкай пошты на тэму: мова і асвета.

Пісьмы значна пашыраюць межы распачатай размовы. Чытачы, зыходзячы са свайго пункту гледжання, уласнага жыццёвага і прафесійнага вопыту, усебакова разглядаюць хвалюючую праблему, паказваюць на яе вытокі, уносяць канкрэтныя прапановы, якім чынам можна пераадолець хібы ў нашай школьнай асвете, палепшыць умовы далейшага развіцця нацыянальнай культуры. Чытацкія пісьмы выяўляюць на-сапраўднаму гаспадарскі, глыбока зацікаўлены — у духу рашэнняў XXVII з'езда партыі і іншых нядаўніх партыйных дакументаў — падыход да аднаго з паспелых пытанняў духоўнага жыцця рэспублікі. Іх настрой, галоўная накіраванасць чытацкай пошты адпавядаюць той думцы, якую выказаў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў на сустрэчы з удзельнікамі «Ісык-Кульскага форуму»: «Мы праходзім праз цікавы этап, праз цікавую паласу гістарычнага развіцця, на сацыялістычнай базе жадаем абнавіць усе бакі нашага жыцця. Мы не адмаўляемся ад нашых каштоўнасцей, ад таго, у што верым, ад таго, што вывела Расію на ўзровень, на якім яна сёння знаходзіцца. Проста мы

выявілі, што дрэнна ці, мякка кажучы, недастаткова выкарыстоўвалі тое, што дае наша сістэма для развіцця эканомікі, сацыяльнай сферы, культуры. Больш таго, мы выявілі, што ў нас адбыліся пэўныя дэфармацыі, якія ніяк не адпавядаюць сацыялістычным каштоўнасцям. І тое, што мы зараз сталі на шлях перабудовы, выкарыстоўваючы галоснасць і дэмакра-

ты і раздае вучням, каб яны аднеслі бацькам на подпіс. І некаторыя бацькі, зыходзячы са свайго мяшчана-кар'ерысцкага погляду ці з боязі (каб пасля, калі не падпішуць, дзецям не ставілі лішніх дзоек або не касавурыліся на іх), гэтыя заявы падпісваюць. Так рабілася нейкі час у пасёлку Бярэзінскае Маладзечанскага раёна, калі па волі дырэктара

ехала з Расіі настаўніца матэматыкі Валянціна Аляксееўна Канцавая. І каб лепш даваць нам, вучням, веды па матэматыцы і мець больш цесны кантакт з намі, яна старанна пачала вывучаць беларускую мову. Праз нядоўгі час яна свабодна праводзіла ўрок матэматыкі на беларускай мове. Гэта, я лічу, павучальны прыклад для тых беларусаў, якія

ца на рускай мове. Ці можам мы гаварыць пра росквіт нашай культуры, калі ў нас роднай мовай валодае абмежаваная частка насельніцтва? Не будзем крывадушнічаць: страшыны тут большыя, чым набыткі». «Нізкі прэстыж беларускай мовы, — значае выкладчык педінстытута імя А. М. Горкага В. Вячорка, — функцыянальная яе звужанасць не дазваляюць людзям выбіраць беларускую школу для сваіх дзяцей, цікавіцца беларускімі газетамі і кнігамі, гаварыць роднай мовай на сходах. Гэта, у сваю чаргу, дае магчымасць іншаму чыноўніку безапярэчна сцвярджаць, што народ сам не хоча беларускай мовы, і сваёй чыноўніцкай уладай яшчэ больш звужае сферу ўжывання роднай мовы. У выніку меншае колькасць саміх посьбітаў мовы». Пытанне аб прэстыжы беларускай мовы і нашай школы закранае ў сваім лісце заслужаны дзеяч мастацтваў, вядомы графік А. Кашкурэвіч. Ён піша: «Летась убачыў я на дзвярах універсама аб'яву. Бацькоў заклікалі запісваць сваіх дзетак у беларускамоўную школу. Потым я чуў пра гэтую школу, як пра нейкі «эксперимент». Але мець у сталіцы Беларусі беларускую школу — гэта ж, здаецца, так натуральна! І чаму адну? І чаму недзе на ўскраіне? Трэба, каб беларускамоўная школа была сапраўды прэстыжнай. Вось тады і не прыйшося б угаворваць бацькоў падаваць заявы».

«Прэстыжнасць», зразумела, складаецца са шматлікіх кампанентаў. Аспірантка А. Радкевіч называе некаторыя з іх: «Які сэнс у тэлевізійнай «Калыханцы», — піша яна, — калі пасля невялічкага «беларускага» ўступу ідзе на рускай ці на замежнай мове мультфільм, а на роднай мове — ніколі? Дзе ж беларуская мультплекцыя? Кажам пра беларускія школы. Але ці зможам у такой школе гарманічна развівацца дзіця, калі кіна-, тэле-, мультфільмы — усё тое, без чаго не мысліць сябе сучасны школьнік, што яму цікавае — усё не на яго роднай мове? Ды хіба толькі фільмы? А музычныя, тэхнічныя, маладзёжныя часопісы? Што за ўяўленне будзе ў дзіцяці аб роднай культуры? У чым жа яна? Ці не з прычыны адсутнасці ўсяго гэтага дзеці з маленства атаясамліваюць беларускую культуру толькі з вэскай ды фальклорам?» Дарэчы, праблема беларускамоўнага мультфільма хвалюе і іншых чытачоў. Мінчанін М. Шчучко цытуе адказ Дзяржкіно БССР на сваё пытанне пра агучванне мультфільмаў па-беларуску. «Наконт вашай прапановы ўсе мультфільмы дубліраваць і пракатваць у рэспубліцы на беларускай мове, — растлумачылі яму, — трэба сказаць, што гэта нерэальна. У нашай краіне агульнадзяржаўная мова — руская, і таму нямэтазгодна

„Закон і вакол закона“

Агляд чытацкай пошты

тэю, гэта выклікала вялізны рэзананс у нашым народзе. Мы адчулі такую падтрымку, якой не было ўжо, магчыма, дзесяцігоддзямі». І далей: «Спатрэбца вялікі намаганні, мы гэта разумеем. Працэсы дзе-нідзе ідуць хваравіта. Але падумаем: нас 280 мільёнаў, больш за 100 нацый і народнасцей! І ўсе мы сёння мусім шмат што пераасэнсавань — з новага пункту гледжання, з пункту гледжання перспектывы, якую адкрывае цяперашняя палітыка для нашага грамадства. Гэта ж няпростое пытанне».

Пісьмы, якія мы аглядаем, якраз і адлюстроўваюць гэты момант — давер да палітыкі партыі, упэўненасць у тым, што дэфармацыі сацыялістычных каштоўнасцей, у прыватнасці, паасобныя заганы і пралікі ў галіне школьнай асветы, будуць выпраўлены. Аглядаючыся назад, на вытокі праблемы з «вызваленнем», аўтары пісьмаў спыняюцца на анатоміі гэтага працэсу, дзяляцца канкрэтнымі назіраннямі. «Бывае, — піша жыхар Маладзечна работчы У. Зянько, — што заявы на вызваленне ад роднай мовы піша адміністрацыя шко-

«пераводзілі» школу на рускую мову навучання». «Аднак становіцца беларускай мовы ў гарадской школе — гэта яшчэ не ўся бяда, — піша былы настаўнік, а зараз супрацоўнік АН БССР Г. Сагановіч. — Не пабаімся адкрытымі вачамі зазірнуць і ў вёску, у спрадвечна беларускую школу. Два гады назад я працаваў настаўнікам вясковай школы ў Пухавіцкім раёне. Дык настаўніцкі калектыў той школы ўспрыняў беларускамоўнага настаўніка гісторыі за дзівака. А потым адна настаўніца расказала, што яны ўжо колькі гадоў запар змагаюцца за перавод сваёй школы на рускую мову навучання. «Змаганне» ў лепшым выпадку, відаць, азначае выпрошванне ў рана фармальнага дазволу. Бо сам перавод ужо фактычна зроблены, і школа працягвае лічыцца беларускай толькі на паперы».

Але рэчаіснасць, — як відаць з пісьмаў, — дае і супрацьлеглыя прыклады, прыклады таго, як вырашаюць справу. «У паляваенны час, — піша І. А. Сухоцкі, прафсаюзны работнік з Гродна, — у нашу вёску Грынкі Свіслацкага раёна пры-

самі ігнаруюць родную мову, не дбаюць пра бацькоўскую спадчыну».

Кандыдат біялагічных навук В. Лучко ў сваю чаргу піша: «Практычна ўсе прадметы ў беларускіх школах ужо з васьмага класа вывучаюцца па дапаможніках на рускай мове, падручнікамі на беларускай мове амаль не карыстаюцца. Ці можна абвінаваціць у гэтым школу? На маю думку, не зусім. Шмат хто з настаўнікаў робіць гэта супраць свайго жадання, бо такім чынам яны гарантуюць большаму працэнту сваіх выпускнікоў паступленне ў ВНУ. І ў рэшце рэшт гарантуюць добрую аднакову сваёй працы з боку тых, хто ацэньвае веды вучняў і працу настаўніка толькі на рускай мове — гэта выкладчыкі ВНУ і кіраўнікі аддзелаў народнай асветы». «Справа, у першую чаргу, не ў праблеме выкладання роднай мовы ў сярэдняй школе, — лічыць мастак з горада Баранавічы С. Свістунювіч. — Справа ў тым, што выпускнік, пакінуўшы сцены школы, бачыць, што ў роднай мове няма патрэбы. Ва ўсіх навучальных установах выкладанне вядзец-

Адказ Міністэрства асветы

На публікацыю пісьма віцебскага настаўніка Ф. Сіўко «Прашу вызваліць» і каментарый да яго К. Тарасава «Закон і вакол закона» прыйшоў адказ Міністэрства асветы БССР:

«Міністэрства асветы БССР паведамляе, што пытанні вывучэння беларускай мовы ў агульнаадукацыйных школах рэспублікі вырашаюцца ў адпаведнасці з Законам Беларускай ССР аб народнай асвете і Статутам сярэдняй агульнаадукацыйнай школы».

Разам з тым пэўная частка бацькоў вучняў, карыстаючыся правам, прадугледжаным артыкулам 28 Закона Беларускай ССР аб народнай асвете, беспадстаўна патрабуе вызвалення дзяцей ад вывучэння беларускай мовы.

Аддзелам народнай асветы, кіраўнікамі школ праводзіцца растлумачальная і выхаваўчая работа з вучнямі і іх бацькамі, якія без належнага разумення адукацыйнага і выхаваўчага патэнцыялу навучальнага прадмета ўздымаюць пытанні аб вызваленні іх дзяцей ад вывучэння беларускай мовы.

У выніку праводзімай работы колькасць вучняў, якія не вывучаюць беларускую мову, у апошнія гады паменшылася. Сярод вучняў, якія вызвалены ад вывучэння беларускай мовы, пераважаюць дзеці ваеннаслужачых і прыбываючыя з іншых саюзных рэспублік вучні старэйшых класаў, якія не вывучалі мову ў пярэдніх класах. Так, па стану на 20 верасня 1986-87 навучальнага года беларускую мову вывучаюць 91,5 працэнта вучняў агульнаадукацыйных школ г. Мінска.

У адпаведнасці з Асноўнымі напрамкамі рэформы агульнаадукацыйнай і прафесійнай школы Міністэрствам асветы БССР распрацаваны і ажыццяўляюцца дадатковыя меры па паляпшэнні выкладання беларускай мовы ў школах рэспублікі, павышэнні ўзроўню культуры вучняў, метадычнага забеспячэння навучальна-выхаваўчага працэсу.

Вучэбнымі планамі агульнаадукацыйнай адзінаццацігадовай школы з рускай мовай навучання прадугледжана вывучэнне беларускай мовы на год раней — з III класа 4-гадовай пачатковай школы.

Згодна з новымі вучэбнымі планамі школ з беларускай і рускай мовамі навучання павялічаны вучэбны час, адведзены на вывучэнне беларускай мовы ў V—VI класах, беларускай літаратуры — у V класе.

З 1 верасня 1986 года ў шэрагу школ адкрыты класы з павышэннем вывучэннем беларускай літаратуры; ажыццяўляецца вывучэнне стану выкладання і якасці ведаў вучняў па беларускай мове ў школах рэспублікі, распрацоўваюцца канкрэтныя меры, накіраваныя на больш поўнае выкарыстанне адукацыйных і выхаваўчых магчымасцей прадмета, павышэнне якасці ведаў, уменняў і навыкаў вучняў».

М. М. КРУГЛЕЙ,
намеснік міністра асветы БССР

Аліса тут больш не жыве?

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

Усе збоі і памылкі трэба ліквідаваць на працягу 15 хвілін. І пры гэтым не забываць пра тэлатайп. Там можа аказацца «бомба». (Бомбай на прафесійным жаргоне называецца важнае афіцыйнае паведамленне, якое трэба абавязкова даваць, калі б яго ні паступіла).

19.30. Эфір. Выпускаючы рэдактар выходзіць закурыць, каб толькі не глядзець на ма-

нітор. Пра астатняе вы ўжо прачыталі ў раздзеле «Магія чорна-белая і каляровая»...

19.50. Перадача закончылася. Рэжысёр і асістэнты падымаюцца з першага на чацвёрты паверх — для таго, каб спакойна, па свежых слядах разабраць магчымыя памылкі, абмяняцца прэтэнзіямі, часцей — жартамі. Свайго роду разбор палёту. А палёты — кожны дзень, пры любым надвор'і.

«КРАСАМОЎНАЯ ГАЛАВА», «МЯККІ ФОКУС» І МЫСЛЕННЕ «ПАД КАРЦІНКУ»

Лічыцца, што слова на тэлебачанні — не галоўнае. Сапраўды, арфаграфічная памылка тут можа прайсці не заўважанай. Размоўныя жанры, да якіх схільна тэлебачанне, не патрабуюць шліфоўкі стылю, моўных упрыгожванняў. Але ж калі з інфармацыі ў інфармацыю вандруюць «знаходкі» нахталат «з вялікім уздымам», «горача адгукнуліся», «новымі працоўнымі падарункамі сустракаюць...», дык ніякімі рэжысёрскімі хітрыкамі і «спецэфектамі» справу не паправіш. «Мёртвае слова» самай сучаснай тэхнічай не ажывіш. Праўда, можна калі-нікала знайсці што-небудзь «жывое». Напрыклад: «трэці дзень кружыць над калгаснымі палетка-

мі самалёт сельгасавіяцкі», або «выдалі дадаткова дзесяць тон духмянай прадукцыі» (пра парфумерную прамысловасць) і г. д.

Падобныя выразы можна калекцыяніраваць (у скрыні ўласнага стала, канечне), можна скарачаць інфармацыю ўдвай, утрая, пакідаючы толькі лічбы. Куды, колькі, чаго вывезлі, дзе і колькі сабралі... Аднойчы ў запале абвясцілі на ўвесь свет, што за мінулы зіму камунальныя службы Мінска вывезлі снегу на некалькі тон болей, чым летась... Куды цяжэй зрабіць інфармацыю ўдарнай, прымусяць яе «граць». Асабліва, калі дыктар абыякава чытае яе ў кадры — у лепшым выпадку, на фоне фатаграфіі.

Амерыканскія сацыёлагі, якія вывучалі праблему ўспрымання тэлеінфармацыі глядачом, прыдумалі для такога спосабу

яе падачы спецыфічны тэрмін. У літаральным перакладзе ён гучыць як «размаўляючая галава». Такі «атракцый» часцей за ўсё прымушае глядача выключыць тэлевізар.

Канечне, пагоня за знешнімі эфектамі, імкненне ўразіць любой цаной, размаітае тэлесэнсацыі таксама накіраваны не на тое, каб абудзіць думку і пацуці чалавека, тым не менш...

Спашлюся на ўласныя ўражанні. Пад час вучобы на курсах павышэння кваліфікацыі ў Маскве я знаёміўся з работай праграмы «Час» і меў магчымасць, разам з іншым, глядзець так званыя «пакеты навін» («віз-ньос»). Яны паступаюць па сістэме Еўрабачання ў парадку абмену. Іх часта выкарыстоўваюць на ЦТ у розных інфармацыйных выпусках. Калі бачыш тэлеэсэжэты з усіх канцоў свету.

дубліраваць кінафільмы на нацыянальнай мове». Яшчэ пра адно складаемае «прэстыжнасці» гаворыць дырэктар віцебскай мехкалоны № 43 М. Плавінскі. «Хоць беларуская мова і прыгожая і развітая, але на чыноўніцкую ці абыяцельскую думку — не модная. І таму не працягнеш на ёй, напрыклад, у Віцебску назву вуліцы, кінаафішу, афіцыйныя аб'явы і г. д. Такія ж назвы як «Беларусь», «Алеся», «Журавінка», «Абу-так» — усё больш на крамах і рэстаранах, і то дзеля этнаграфічнай аздобы».

Амаль усе аўтары пісьмаў адзначаюць неабходнасць навучання дзяцей роднай мове з дзіцячага года. Ён у нас зараз адзіны — гэта мінскі дзіцячы сад № 376, які належыць вытворчаму аб'яднанню «Прагрэс». Садок набыў вядомасць і папулярнасць у мінчан, туды воззяць і замежных гасцей, але калектыву выхавальцаў турбуе адна праблема — у якую школу пойдучы выхаванцы па-беларуску дзеці? Загадчыца сада № 376 Г. Прымапіша: «Летася я асабіста звярталася да міністра асветы рэспублікі тав. Сухнат Л. К. з пытаннямі пра тое, як працаваць нам далей, як будзе складвацца далейшы лёс выхаванцаў. Міністр адказала мне: «А ці не цягнеце вы дзяцей у старыну, ці не збудзіцеце вы іх? Беларускаю школу ў вашым раёне (Савецкім) адкрываць не будзем, бацькі, якім яна патрэбна, хай воззяць дзяцей у сто восьмую школу». Цэлы год пішучы бацькі, пішам мы, выхавальцы, у розныя інстанцыі: зрабіце беларускамоўнай адну з суседніх з садаў школ. На жаль, усе нашы лісты сцякаюцца ў канечную інстанцыю — Міністэрства асветы БССР».

«Даўно наспеў час, — піша кандыдат гістарычных навук А. Трусаў, — крытычна азірнуць стан вывучэння беларускай мовы не толькі ў школах, але і ў нашых ВНУ, у першую чаргу, ва ўніверсітэце, педагогічных інстытутах і, асабліва, у інстытуце культуры. Чаму нідзе не выкладаецца на роднай мове гісторыя, філасофія, краязнаўства, архітэктура, этнаграфія? Можна, нават тут і хаваюцца карані няведання, а часам і адмоўных адносін да нашай культурнай і гістарычнай спадчыны». «Якіх толькі моў не вывучаюць ва ўніверсітэце, — заўважае археолаг Э. Зайкоўскі, — вось семестраў на гістфаку адведзена на замежную мову, тры семестры — на лацінскую, адзін семестр — на старажытнарускую. Чытаюць студэнты таксама курс практычнай стылістыкі рускай мовы, а вось на беларускую мову не выдзелена ніводнай гадзіны. Гісторыя і географія Беларусі таксама не выкладаюцца. А школа, як усе ведаюць, дае вельмі абмежаваны багаж гістарычных ведаў. Я паважаю

фігуры Кулібіна і Паўзунова, але калі выпускнік інстытута ведае лёс і справы Кулібіна, а не мае ўяўлення пра Буднага, Наркевіча-Едка, вынаходца ракеты Семяновіча, пра дзейнасць К. Каліноўскага, ды гэта яўна ненармальна». «У сценах нашага інстытута культуры, — піша студэнт А. Дэбіш, — роднай мовы амаль не чуваць, хіба што толькі на лекцыях беларускай мовы і літаратуры. Але гадзіны, якія адведзены на гэтыя прадметы, няўхільна скарачаюцца. Калі раней на іх выкладанне (факультатывнае) адводзілася 60 гадзін, дык цяпер удвая менш. Што можа даць выкладчык за 15 заняткаў на працягу года? Ці ўзяць такое: фальклор, гэты галоўны падмурак культуры, выкладаецца ў нашым інстытуце на рускай мове».

А ўжо пра вынікі такога навучання паведамляе ў сваім пісьме старшы навуковы супрацоўнік Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру народнай творчасці М. Жабінская. «За 15 год працы ў культурна-асветных установах, — піша яна, — я сустракаю мноства загадкаў раённых дамоў культуры і вясковых клубы, якія збіраліся ўцякаць і ўцякалі са сваёй пасадзі. Нараджаюць гэтыя спецыялісты не толькі на матэрыяльнае становішча. Крыўду яны маюць, што вучылі іх усяму патрошку, нават знаёмлілі з творчасцю Пусэна, Пікаса, Растрэлі, а клопат сельскага Дома культуры патрабаваў і нечага іншага. Праца культасветработніка абавязвае добра разбірацца ў мясцовых рамяствах, касцюмах, песнях, ведаць мову людзей, да якіх ідзе». «Ужо не толькі гарадская, але і вясковая моладзь не прымае народнае песеннае мастацтва, — піша супрацоўнік таго ж Рэспубліканскага цэнтру У. Парахня. — Так, выпускнікам сямі вясковых школ задавалася пытанне: «Якія народныя песні вы ведаеце і ўмеце пець?» Толькі 14 працэнтаў аптычных далі станоўчы адказ, ды і то назвалі «Рэчаньку» і «Тонкую рябіну». Пры гэтым палова з іх напісала, што словы ведае напалову. Пры такім сённяшнім культурным выхаванні ў школе становіцца відавочным, што наша моладзь не будзе ведаць ні беларускай, ні рускай народнай творчасці».

Знікненне мовы з ужытку хвалюе не толькі работнікаў культуры. Выкладчык механізацыі жывёлагадоўлі з Мар'інагорскага саўгаса-тэхнікума Д. Лахадар піша: «Любоў да роднай мовы я разумею як любоў да сваёй Радзімы, да свайго народа. Чаму ж мы, беларусы, так абьякава ставімся да сваёй мовы? У нас нават падручнікаў на беларускай мове няма, акрамя школьных і філалагічных. Я вучыўся за вочна ў Маскве на педагогічным факультэце. Многія з іншых рэспублік прыязджалі на

сесяю са сваімі падручнікамі на роднай мове. А што я мог пры ведаць? Чаму нашы выдавецтвы не выдаюць падручнікі на роднай мове для сельскіх спецыяльнасцей? Чаму наша рэспубліканская «Сельская газета», якая прызначана найперш для вёскі, не выходзіць хоць часткай тыражу на беларускай мове?»

«Не вельмі дбаюць пра выхаванне любві да роднай мовы і нашы вясковыя і гарадскія бібліятэкі, — адзначае журналіст М. Карпечанка з г. п. Бялынічы. — Па шаблону афармляюцца ў бібліятэках выстаўкі кніг, якія рэкамендуюцца чытачу. У якую сельскую бібліятэку раёна я ні заходзіў, усюды адно і тое ж: «Калектывны падрад — гаспадар на зямлі», «Калектывны падрад у жывёлагадоўлі», «Калектывны падрад у дзеянні». Не хачу сказаць, што папулярныя кнігі пра калектывны падрад нам не патрэбны. Наадварот. Але зададзім такім пытаннем, які ККД гэтых выставак? Усім вядома, што вельмі малы. Для чаго ж тады ўсё гэта робіцца? «Патрабуе аддзел культуры», — тлумачыць бібліятэкаркі. А васьм папулярныя кнігі па культуры, гісторыі, мове, твораў роднай літаратуры аддзелу культуры, на жаль, не патрабуюць. Больш таго, некаторыя бібліятэкаркі рэкамендуець чытачу на ўласны густ: «Вы лепш Бякова на руском языке чытайце. Так он понятнее!» Як жа квітнець на вёсцы роднаму слову, калі дзяўчаткі, пакуль у культасветвучылішчы набывалі веды, на гэтае слова забыліся».

Некаторыя чытачы адным з дзейных сродкаў выпраўлення становішча з беларускай мовай у школе і ўстановах культуры лічаць неабходнасць адпаведных заканадаўчых мер. «У школе трэба забараніць вызваленне ад вывучэння беларускай мовы ўсіх тых, хто мае ў Беларусі сталае жыццё, — прапанаваў інжынер А. Яўсеенка з Гомеля. — Адказных работнікаў, якія па сваіх службовых абавязках павінны сачыць і выконваць усе пункты заканадаўства аб народнай асвете, але не выконваюць іх, трэба прыцягваць да адказнасці». «Калі бацькі адмаўляюцца карміць сваё дзіця, іх пазбаўляюць бацькоўскіх правоў, — піша інжынер-оптык С. Лобач з Мінска. — І калі зараз склалася такое становішча, што большасць бацькоў не ў стане навучыць сваё дзіця беларускай мове, — неабходна стварыць сістэму законаў, якія забяспечыць народжаным грамадзянам адно з асноўных правоў — права на родную мову».

Прапановы такога, юрыдычнага, рашэння дапаўняюцца іншымі, таксама слушнымі, на наш погляд. «Увёўшы закон аб абавязковасці навучання беларускай мове толькі фармальна, — піша чылаяр Ліноўскага лясніцтва Пружанскага лясгаса М. Папека, — ці не павялічым

мы ўласнымі рукамі зноў-такі колькасць «пакрыўджаных»? Сілай любві мову не прымусяш. І які сэнс будзе мець такі закон, калі вучням няўцяж, дзе яны будуць далей ужываць родную мову? Выйсце да лепшага, як заўсёды, толькі праз мудрасць і чалавечнасць. А ў межах усваядомленай, разумнай двухмоўнасці тоішча адзіны з галоўных лекаў здараўлення справы. Павінна з'явіцца свядомасць. Шлях наперад — толькі праз выхаванне свядомасці».

Прывядзём некаторыя іншыя з прапаноў і меркаванняў, сфармуляваных у рэдакцыйнай пошце.

Т. Боган, В. Майстрова, Л. Адзяроха, Б. Руткоўская і іншыя (ўсяго дваццаць подпісаў), настаўнікі беларускай мовы Савецкага раёна г. Мінска: «Выкладанне і ўжыванне беларускай мовы патрэбна пачынаць з дзіцячых устаноў, з першага класа ўсіх агульнаадукацыйных школ». В. Куртаніч (г. Жлобін, Гомельскай вобласці): «Болей перакладаць на беларускую мову знакамiтых замежных аўтараў. Выдаць бібліятэку сусветнай літаратуры для патрэб школы». У. Содаль, работнік тэлебачання (Мінск): «Навучанне на беларускай мове трэба абавязкова ўвесці ў Мінскім прафесійна-тэхнічным вучылішчы № 32 імя В. Харужай, бо тут рыхтуюць друкароў, наборшчыкаў, прадаўцоў для кнігарань. Усе школы, якія названы імёнамі слаўных сыноў нашага народа, — школы імя Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, Ф. Скарыны і іншых — зрабіць школамі з паглыбленым вывучэннем мовы і літаратуры на роднай мове». А. Асташонак, драматург: «Усе абласныя тэатры павінны звяртацца да глядача на беларускай мове. Гэта тычыцца і Бабруйскага драматычнага тэатра, які носіць імя В. Дудзіна-Марцінкевіча — пачынальніка новай беларускай літаратуры». В. Івашкевіч, грузчык (Мінск): «Зрабіць абавязковай для ўсіх абітурыентаў, якія вучыліся ў школах Беларусі, задачу экзаменаў на беларускай мове і літаратуры пры паступленні ў ВНУ. Тады аўтаматычна вырашыцца пытанне з «вызваленнем». Ю. Касцюкевіч, Л. Афанасенка, Ю. Якавенка, О. Туміловіч, Г. Лойка і іншыя (ўсяго 50 подпісаў), былыя выпускнікі мастацкага аддзялення Рэспубліканскай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. Ахрэмыча: «Лічым за неабходнасць, каб вучні Рэспубліканскай школы-інтэрната атрымлівалі веды па ўсіх прадметах на роднай мове». Карлас Шэрман, пісьменнік, перакладчык: «Пасля шырокага абмеркавання і адпаведнага вырашэння падрыхтаваць новыя праграмы і метады для школы, падручнікі, дэфіцытныя сёння слоўнікі, пачаць пе-

рападрыхтоўку педагогаў на базе Інстытута павышэння кваліфікацыі настаўніцкіх кадраў, з дапамогай тэлебачання і радыё». А. Цыркуноў, мастак (Мінск): «Пачаць вытворчасць і выданне для беларускіх школ наборных азбук, дыяфільмаў, пласцінак з песнямі і гульнямі, музычных зборнікаў з народнымі песнямі, метадычных распрацовак для ранішнікаў на роднай мове. Вырашыць пытанне з ВНУ, якія б рыхтавалі кадры, здольныя выкладаць на роднай мове ўсе прадметы ў школе і іншых навучальных установах».

Сярод чытацкай пошты няма пісьмаў, аўтары якіх узнімаюць пытанне пра адносінны да наспелых праблем з боку афіцыйных асоб, адпаведных ведамстваў. «Аб вывучэнні і ўжыванні беларускай мовы я мала гаварылася ў тэлепраграмах, пісалася ў газетах, — гаворыць выкладчык Наваполацкага політэхнічнага інстытута Я. Лапатка. — Хацелася б ведаць, што адказваюць нашы міністэрствы асветы, культуры, вышэйшай і сярэдняй адукацыі. Бо дзіўная справа: друкуюцца трывожныя лісты, гучаць трывожныя радыёперадачы, тэма перабудовы на вуснах у кожнага міністэрскага дзеяча, а вось пра канкрэтныя меры маўчаць ці даюць фармальныя адпіскі. Можна думаць, няхай сабе пішучы, калі ахвота, а як ішло, так і будзе ісці. Толькі наш час, — зазначае аўтар, — патрабуе не адпісак тыпу «факты пацвердзіліся, захады будуць прыняты», а гаспадарскай руплівасці». Літаральна ў тых жа выказах ставіць гэтае пытанне і ўпамянуты ўжо вышэй прафсаюзны работнік І. Сухоцкі.

У гэтым нумары рэдакцыя змяшчае адказ Міністэрства асветы БССР, з якога вынікае, што ніякіх асаблівых праблем увогуле не існуе, ніякія асаблівыя захады з боку міністэрства не патрабуюцца. Праўда, адказ, падпісаны намеснікам міністра т. Круглем М. М., быў дасланы ў рэдакцыю тады, калі толькі пачыналася друкаванне водгукі на нашу публікацыю. Заканчваючы дыскусію, спадзяёмся, што меркаванні і прапановы чытачоў будуць уважліва, па-дзелавому, у духу часу, разгледжаны кіраўнікамі нашай асветы, а таксама Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй адукацыі, Міністэрствам культуры і некаторымі іншымі ведамствамі. «Глыбінную сутнасць перабудовы партыя выражае дакладнай формулай — больш сацыялізму!» — прагучала нядаўна ў Крамлёўскім Палацы з'ездаў на ўрачыстым сходзе, прысвечаным гадавіне Кастрычніка, «Больш сацыялізму!» — звяртаецца да ўсіх нас партыя. Будзем адказваць на гэты высакародны зварот канкрэтнымі справамі.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАУ «ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА»

знятыя самімі рознымі тэлекампаніямі, у іх, так сказаць, першасным выглядзе, то ўражае поўная адсутнасць журналісцкага адбору. Здымаецца ўсё: баі ў Персідскім заліве, шыкоўны баль у Вене, прыём у Вашынгтоне, публічны дом у Ганконгу, футбольны матч на «Уэмблі», выбары ў Паўднёвай Карэі, паводка ў Югаславіі, расстрэл дэманстрацыі ў Саўэта, снегапад у Турцыі, кракадзілавая ферма ў Даласе і г. д. І менавіта ў такім парадку. Паступова пачынаеш разумець, што ў гэтым вар'яцтве ёсць свая сістэма. Канечне, розныя тэлепраграмы могуць тасаваць гэтыя сюжэты як стос карт, але сума не мяняецца. Каша на экране ператвараецца ў такую ж кашу ў галаве абыяцеля. Ён гатовы прагнуць любую навіну — галоўнае, каб яна была самай найноўшай. Ці да кам-

пазіцыі тут, ці да аналізу? Аўтарская пазіцыя — паспее першым. Памятаеце гісторыю з жудаснымі кінакадрамі «Чарнобыль»; знятымі ў Італіі? У плане журналісцкага майстэрства, у плане «зробленасці» сюжэта, трэба прызнаць, наша тэлебачанне выйграе ў параўнанні з захадным. А ўсё ж ёсць і іншы бок медаля. Недастаткова ўмення расказаць, на тэлебачанні яшчэ трэба ўмець паказаць. Беднасць відэараду — на гэта скардзяцца, і небеспадстаўна, глядачы. Трактары, камбайны, канвеер, танцы, гонкі. Нешта рухаецца ў кадры — і добра. Праўда, гэтага мала, трэба яшчэ растлумачыць: вось гэта стол — за ім ядуць, вось гэта канвеер, — на ім вырабляюць дэталі. Нявер'е ў магчымасці камеры, нявер'е ў глядача? Есць такі прафесійны тэрмін: «мяккі фокус». Гэта калі

«карцінка» выглядае крыху невыразнай, размытай. Бывае, гэта мастацкі прыём. Часцей — проста брак. Ведаю кінааператара — увогуле здольнага, працавітага, — які сам з сябе смеючыся, расказваў: «Здымаў нека «сінхрон», паставіў камеру, святло. «Выступанец» чытае па паперцы. Ну, думаю, тут няма чаго рабіць. Выйшаў пакурыць, вяртаюся... Ажно «выступанец» мой у кадр не трапіў, аказваецца! А плёнка скончылася». Абыякаваць... Яна, як іржа, пранікае ў такія сферы, дзе яе, здаецца, ніколі не было і быць не можа, не павінна быць. Кінааператар, рэжысёр і рэдактар — прафесіі ўсё ж такі не масавыя. Без прызвання тут рабіць няма чаго... **ЗАМЕСТ ЗАКЛЮЧЭННЯ** Далёка не на ўсе пытанні, якія ставіць сёння жыццё пе-

рад тэлебачаннем, перад інфармацыйнымі яго жанрамі, можна адказаць адназначна. Такія задачы і не ставілася ў гэтых нататках. Многія праблемы — і творчыя, і далёкія ад творчасці — засталіся, так сказаць, па-за кадрам. Тэлеаб'ектыў бяспрасна фіксуе ўсё, што трапляе ў яго фокус. Аднак чалавек, які стаіць за камерай, ужо робіць адбор. Рэжысёр, які сядзіць у апаратнай і бачыць на экраны манітораў адразу некалькі адлюстраванняў, усё час павінен выбіраць — тое, што будзе паказана глядачу. Ці не будзе, калі яно, гэтае адлюстраванне, знікне пад «нажніцамі» электроннага мантажу. У неабходнасці самаабмежавання — суровая рэальнасць тэлебачання, умова яго існавання. Слова «эфір» гучыць падманліва ілюзорна, ірэальна. На самой справе за гэтым паняц-

цем стаяць не толькі зусім рэальныя электрамагнітныя хвалі, не толькі магія тэхнікі і высокае чараўніцтва рэжысёраў, але і шматміліённая армія глядачоў. Дзеля іх і дзякуючы ім, уласна кажучы, існуе тэлебачанне. Ну, а што хацеў сказаць аўтар сваім «Аліса тут больш не жыве»? Што на тэлебачанні не засталася месца цудам творчасці, натхнення, фантазіі? Скажаць так — значыць закрэсліць плённую працу многіх і многіх людзей, адданных тэлежурналістыцы, тэлебачанню наогул. Не казачныя яны — рэальныя людзі, і задачы перад імі рэальныя. А час для творчасці надшоў самы прыдатны. І крыху сумна, што будучыя перамены (а яны ўжо ідуць) наступяць без цябе. Але галоўнае — каб яны былі.

Віталі ТАРАС

У «Хрэстаматыі беларускай драматургіі» ёсць раздзел, прысвечаны і Дзмітрыю Іванавічу Курдзіну. У біяграфічных звестках пра яго ўказаны толькі год смерці — трыццаць семы. Іншыя звесткі — год і месца нараджэння, адукацыя, пасада, а таксама партрэт у хрэстаматыі адсутнічаюць. У Беларускай Савецкай Энцыклапедыі Д. І. Курдзін упамінаецца толькі ў аглядных сртывулах. А Дзмітрый Іванавіч, з якім мяне звёў некалі лёс, заслугоўвае таго, каб пра яго ведалі больш.

Сустрэўся я з ім амаль пяцьдзесят гадоў назад у Віцебску, у бальнічнай палаце. У бальніцах, як і на вак-

а і драматург, ці сказаў нехта з аднапалатнікаў. Даведаўшыся пра гэта, я адразу ўспомніў спектакль «Міжбур'е», які мне давалося пабачыць у Мінску ў цяперашнім кулпалаўсім тэатры. Я і сказаў Курдзіну пра той спектакль.

— Ну і як? — запыталына паглядзеў ён на мяне.

— Цікавы спектакль, — пахваліў я.

— У мяне напісаны і яшчэ некалькі п'ес, — сказаў ён.

— Ведаю, — сказаў я. — Гэта «Контратака», «Алюр тры крыжы».

Сапраўды, гэтыя п'есы і спектаклі, пастаўленыя па іх рознымі тэатрамі краіны,

мадзянская вайна — этап мінулы, армія павінна стварацца па новым узору, брацца на ўзбраенне новымі метады вучобы. Адсюль трэба па-новаму весці баявую падрыхтоўку байцоў і камандзіраў, да чаго і заклікалі Тухачэўскі, Ягораў, Блюхер, Убарэвіч, Якір і іншыя прадбачлівыя военачальнікі.

Як бачым, п'еса «Міжбур'е» з'явілася ў самы час, таму яна і стала папулярнай, звярнула на сябе ўвагу і высокага камандавання Чырвонай Арміі.

Запомніўся адзін з галоўных персанажаў п'есы — камандзір узвода Дыбаў. Адважны воін у мінулым, ён у

му там вучаць, я даўно ведаю». — «Ой, Сямён Міхайлавіч, многаму нам яшчэ трэба вучыцца. Многаму».

Пасля спектакля, расказаў далей Курдзін, Варашылаў запрасіў на вячэру артыстаў і аўтара п'есы. П'есу вайскоўцы хвалілі. Тады ж, развітаючыся з гасцямі, нарком Варашылаў спытаў у Курдзіна, ці патрэбна яму якая дапамога. Сціплы Дзмітрый Іванавіч адказаў, што ў яго ўсё ў парадку і ніякай дапамогі не трэба.

«Ну і добра, — сказаў Варашылаў, — калі спатрэбіцца ў будучым, прасіце, я вас помню».

Тады з яго ўрывачных расказаў пра сваё жыццё я запамніў, што ён, Курдзін, нарадзіўся неўдзель у Паволны ў сям'і сельскага настаўніка. Толькі праз гады, зусім нядаўна, я даведаўся і яшчэ сёння ў біяграфіі Дзмітрыя Іванавіча. Так, сапраўды, ён нарадзіўся ў Пензенскай губерні і настрачыніка 1899 года, нейкі час вучыўся ў медыцынскім інстытуце, а потым перавёўся ў Віцебскі ветэрынарны інстытут.

Вось і ўсе звесткі. Не мог дапоўніць іх і сын Курдзіна Уладзімір Дзмітрыевіч, якога я нядаўна адшукаў. Калі бацька памёр, яму было зусім мала гадоў, і бацьку ён не помніць зусім.

... Не магу сказаць дакладна, колькі часу знаходзіўся Курдзін у нашай палаце, можа, паўмесяца, а можа, меней. Але ўсе тыя дні ён жыў спадзяваннем на шчаслівы вынік, і там жа ў палаце нешта пісаў у маленькай кніжачцы, зробленай з кур'ельнай паперы. Пісаў ён новую п'есу, чытаў нам урывкі з яе.

Сталоў і нават тумбачак у палаце не было, пісаў Курдзін алоўкам, сядзячы на жалезным ложку, папалашы кніжачку на калена.

Нехта з аднапалатнікаў пакліў з Курдзіна:

— Така, піша ўсё і піша. Хто тваю пісаніну прачытае? Няўжо думаеш выкараскаць адсюль на свет божа?

— Для сябе пішу. А напішу, то і табе прачытаю, — адказаў Курдзін.

П'есу тую Дзмітрый Іванавіч не скончыў, хутка яго не стала. Жыццё яго абарвала ся там жа, у той бальніцы.

За два ці тры дні да смерці раніцай ён устаў нейкі прасветлены, супакоены, прыміраны, з ціхай усмешкай, якая як бы застыла на твары.

— Таварышы, — сказаў ён радасна, — я ўбачыў прыгожы сон. Прысніўся мне белы конь з доўгай грывай і хвостом па самыя капыты. Конь падышоў да мяне, апусціўся на калені, каб я ўзабраўся яму на спіну. Той белы конь адразу ўзяў галолам і памочу мяне па шырокім полі. Ні дрэўца вакол, ні пагорка — роўная прастора, адзін гарызонт над ёю сіні... — Дзмітрый Іванавіч памаўчаў, паглядзеў, як мы слухаем яго, паўё расказ далей. — І прымчаў мяне конь ужо не цяперашняга, дарослага, а малага хлопчыка да маёй вясковай хаты. Я вярнуўся ў сваё маленства. Гэта ж добры сон? Добры?

— Добры, — адказалі яму. — Белы конь і даbru. Значыць, хутка ўбачыш свет, дамоў вернешся здаравенькі.

— І там далішу сваю п'есу.

Сон не спраўдзіўся, вярнуцца яму не ўдалося. Памёр ён 12 снежня 1937 года. І дзе тая неадпісаная ім п'еса, я не ведаю. Ды і ніхто не ведае.

Васіль ХОМЧАНКА

3 17 па 23 лістапада 1986 года
17 лістапада, 18.10
«НАШЫ ГОСЦІ»

Вы сустрэнецца з польскім паэтам Янам Чыквіным. Вядучы — паэт А. Емільянаў.

18 лістапада, 18.10
ЗАКАЛАСІЛА «НАША НІВА»
Перадача падрыхтавана да 80-годдзя з дня выхаду першага нумара газеты.

Аб тым, якое значэнне мела беларуская грамадска-палітычная і літаратурная газета ў тагачасным жыцці беларусаў, аб яе ролі ў развіцці культуры расказваюць доктар філасофскіх навук У. Конан і кандыдат філасофскіх навук І. Саламевіч.
Вядучая — журналістка Д. Чарнасава.

18 лістапада, 21.45
У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ
А. ДУДАРАЎ «ВЕЧАР»
Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа.

Ролі выконваюць: заслужаная артыстка БССР Т. Мархель, народныя артысты рэспублікі Я. Шыпіла і Т. Кокштыс.

19 лістапада, 20.20
КАНЦЭРТ КАМЕРАНАГА ХОРУ
ЭСТОНСКОЙ ДЗЯРЖАЎНАЙ
ФІЛАРМОНІІ
Прагучаць творы Аркадэльта, Ласа, Бергмана, Торніса.

20 лістапада, 19.00
АДКРЫЦЦЕ ФЕСТИВАЛЮ
МАСТАЦТВАУ

«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ»
Будзе выкананы 5-я сімфонія П. І. Чайкоўскага і паэма С. Рахманінава «Званы» ў выкананні Маскоўскага дзяржаўнага сімфанічнага аркестра. Дырыжор — народная артыстка СССР В. Дударова.

22 лістапада, 11.15
«І ЗНОУ Я ДОМА»
Паэтычная наваля павадле вершаў Е. Лось. Аўтары і выканаўцы Л. Бацяноўская і А. Хрысціч.

22 лістапада, 12.15
КАНЦЭРТ ЗАСЛУЖАНАГА АРТЫСТА
ЭСТОНСКОЙ ССР К. РАНДАЛУ (фар-
тэпіана)
У праграме творы Моцарта, Цюўра, Пракоф'ева.

22 лістапада, 13.05
«ЕСЦЬ У МАЛАДЗЕЧНЕ «ХАТКА»
Вы пабываеце ў рабочым інтэрнаце № 19 горада Маладзечна, дзе ёсць мемарыяльныя пакоі Купалы, Коласа, Караткевіча, Драздвіча, дзе праходзяць літаратурныя вечары і сустрэчы з вядомымі беларускімі пісьменнікамі.

22 лістапада, 15.15
«РОЗДУМ»
Беларускія казкі ў афармленні Н. Паплаўскай.
Вядзе размову мастацтвазнавец У. Бойка.

22 лістапада, 17.05
ФЕСТИВАЛЬ МАСТАЦТВАУ
«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ»
Канцэрт дзяржаўнай акадэмічнай рускай харавой капэлы імя Юрлова.

22 лістапада, 19.55
ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ
Канцэрт-сустрэча народнага артыста БССР В. Вуячыча з працаўнікамі Беларускага металургічнага завода ў Жлобіне.

22 лістапада, 23.00
«СУСТРЭМЕСЯ
ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
У праграме лірычныя песні савецкіх кампазітараў.

23 лістапада, 17.05
ФЕСТИВАЛЬ МАСТАЦТВАУ
«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ»
Канцэрт ансамбля народнай музыкі пад кіраўніцтвам Д. Пакроўскага.

23 лістапада, 18.45
ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ
Дыялог аб фільмах І. Калоўскага, якія вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР вядучы пісьменнік Р. Барадулін і М. Стральцоў.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Э. АГНЯЦВЕТ. Закаханым. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р.

В. БЛАКІТ. Вырай. Апovesць, апавяданні, гумарэскі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 95 к.

БРАТЭРСТВА-86. Літаратурны зборнік. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р. 40 к.

І. БУНІН. Выбраная проза. На рускай мове. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 2 р. 90 к.

СЛОВА ПРА ПАХОД І ГАРАВЫ. На старажытнарускай, рускай, украінскай і беларускай мовах. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р. 40 к.

І сніўся яму белы конь...

залах, людзі бласконца мяняюцца, доўга не затрымліваюцца. Людскі паток цячэ і цячэ, і рэдна каго паспееш вылучыць, выхапіць, запамінаць з таго патоку. І ўсё ж нехта адметны застаецца ў памяці.

Не забыўся, запомніўся мне Дзмітрый Іванавіч Курдзін.

Прызнаюся, цяпер, праз столькі часу, апісваючы яго знешні выгляд, магу і памыліцца ў нечым. Быў ён хударлявы, росту сярэдняга, не бялявы і не чарныя, а светларусы, твар прыемны, рускі. Як бачым, знешнасць нічым не адметная, у вочы такі чалавек не кінецца. А запомніўся Курдзін памірковаўнасцю і добразычлівай вытрымкай пры дыскусіях, якія там, у палаце, узніклі часта.

У нашу палату ён з'явіўся ў вайскавай кавалерыйскай форме, на сініх пятлічках гімнасцёркі былі толькі дзірачкі ад квадранцаў ці «шпал», не ведаю. Таму не магу сказаць, якое ён меў воінскае званне. Пра знаёмства ён назваў сябе «конскім донтарам». Сказаў, што служыў у 7-ай Самарскай кавалерыйскай дывізіі, якая дыслацавалася ў Мінску. Я ведаў, што яе штаб знаходзіўся на Падгорным завалку, дзе быў і наш хіміка-тэхналагічны тэхнікум прамысловага хлебапячэння, у якім я перад гэтым вучыўся. Таму ножны дзень я двойчы праходзіў міма невысокага штабнага будынка, часта прыпыняўся ля канавы з прывязанымі да яе асядлавымі конямі, размаўляў з чырвонаармейцамі, камандзірамі. Можна, сустракаўся і з Курдзіным.

Кавалерыйскія канюшні размяшчаліся на цяперашнім Вайсковым завалку і вуліцы Фрунзе. Тых коней і ляччыў Курдзін, рабіў ім аперацыі, выбракоўваў, прымаў новае конскае папаўненне. Мне не раз даводзілася быць каля стайні на Вайсковым завалку, і я запамінаў нечую няхлірую рыфмаваную творчасць — планат, які вісеў над дварыма стайні: «Машина любіт уход і смазку, конь любіт овес і ласку».

Не помню ўжо, ці Дзмітрый Іванавіч сам прызнаўся, што ён не толькі ветэрынар,

былі ў канцы дваццатых і ў трыццатых гады вельмі папулярныя ў вайсковым асяроддзі, і імя аўтара добра ведаў увесь тэатральны свет. П'еса «Міжбур'е» не сыходзіла са сцэны некалькі гадоў, аж да самай смерці аўтара. Пасля я неўдзель прачытаў, што была нават дырэктыва Галоўнага палітычнага ўпраўлення Чырвонай Арміі, каб гэтую п'есу паглядзела як мага больш камандзіраў. Урывкі са спектакля перадаваліся па радыё, я не раз слухаў тую перадачу.

П'есы «Алюр тры крыжы» і «Контратака» прысвечаны гераізму чырвоных коннікаў у грамадзянскай вайне. П'есы мелі напружаны сюжэт, вызначаліся цікавымі характарамі байцоў, камандзіраў, намісараў. Расказвалі, што ў час паказу спектакля «Контратака», чырвонаармейцы даволі непасрэдна разгавалі на ход дзеяння: разам з дзейнымі асобамі крычалі «ўра», «ўперад», «сячы белых»...

Я спытаў у Курдзіна, ці было такое.

— Было. І «ўра» крычалі, і гатовы былі ўскочыць на сцэну, каб памагчы героям п'есы.

Спынюся больш падрабязна на «Міжбур'і». Гэта самая вядомая і дасканалая ў мастацкіх адносінах п'еса Дзмітрыя Курдзіна. Яна займала значнае месца ў савецкай драматургіі трыццатых гадоў і знаходзілася ў ліку лепшых п'ес пра нашу армію. Назва п'есы сімвалічная, гэта час паміж бурямі: паміж грамадзянскай вайной і будучай, якой мы не абмінулі. Курдзін і паказаў гэты мірны час Чырвонай Арміі, яе праблемы, задачы, набалелыя пытанні, якія падлягаюць хутчэйшаму вырашэнню. У той час адбывалася рэарганізацыя Чырвонай Арміі. Драматург смела гаварыў пра тое, што неабходна было мяняць, удасканальваць, выпраўляць, ад чаго трэба было пазбаўляцца, каб узмацніць боегатоўнасць часцей і падраздзяленняў. Тэндэнцыя многіх вайскоўцаў таго часу трымалася на тым, што армія наша непераможная і што гераізм байцоў і камандзіраў мацней за самую моцную зброю. Баявы вопыт, баявая традыцыя, сцвярджае драматург сваёй п'есай, гэта, канечне, немалаванны фактар, але ж гра-

мірны час новаму вучыцца не хоча, лічыць, што, калі спатрэбіцца, ён будзе ваяваць не горш, як у грамадзянскай вайне. Цікавая камічная сцэна, калі Дыбаў праводзіць палітзаняткі. Ён лічыць, што такія заняткі — пустая трата часу, таму ўзяў гармонік, урэзаў на ім барыні і пусціўся са ўзводам у скокі.

А вось другая сцэна спектакля па гэтай жа п'есе, вельмі уражлівая. Дыбаў, які на парозе звалнення з арміі, сядзіць у сваім пакоі ў цяжкім роздуме. Перад гэтым яму катэгарычна заявілі, што ён не расце на месцы, не вучыцца, і такі для арміі ён не патрэбны. У гэты момант за акном праходзіць строй байцоў. Яго спыняе каманда: «Узвод стой! На месцы шагам арш!» Узвод тупае на месцы, як бы напамінае Дыбаву, што і ён вось так топчацца без руху ўперад. Дыбаў выхоплівае з ножнаў шашку і ў адчай ўбівае яе ў падлогу. Шашка хістаецца ў такт тупату байцоў, а Дыбаў крычыць: «Значыць, і мой ход на месцы?»

Дзмітрый Іванавіч расказаў нам пра свае сустрэчы з высокімі военачальнікамі. Аднойчы К. Варашылаў з групай ваенных наведваў цэнтральны тэатр Чырвонай Арміі ў Маскве, дзе паказаў спектакль Д. Курдзіна «Міжбур'е». На тым спектаклі прысутнічаў і аўтар п'есы. Клімент Яфрэмавіч, даведаўшыся пра гэта, запрасіў аўтара да сябе ў ложу, дзе знаходзіўся і С. Будзённы.

— Нарком Варашылаў, — расказаў Курдзін, — пацікавіўся маёй службай, кватэрнымі умовамі — а яны былі ў мяне даволі сціплыя. — дзе і калі я пішу свае п'есы і ці перашкаджае служба творчасці, а творчасць — службе. Я адказаў, што пішу ў вольны ад службы час. «Вечарамі і ў выхадныя дні?» — спытаў Варашылаў. «Выхадных амаль не бывае, таварыш нарком. Коні — істоты жывыя, хварэюць і ў выхадныя дні». — «Значыць, значамі?» — «Пераважна». — «Што ж, і ў мяне таксама не бывае выхадных і вольных вечароў, але ж служыць трэба». У час антракта паміж першай і другой дзеямі Клімент Яфрэмавіч звярнуўся да Будзённага: «Сямён Міхайлавіч, а ў п'есе трохі і пра цябе. Ты таксама не прызнаеш акадэміі». Будзённы хмыкнуў у свае пышныя вусы і адказаў: «Чаму не прызнаю? Прызнаю, але ча-

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05995 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і біяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыны (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Звір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Аляксей ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕЎ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.